

**FAN, TA'LIM,
TEXNOLOGIYA VA
ISHLAB CHIQARISH
INTEGRATSIYASI ASOSIDA
RIVOJLANISH
ISTIQBOLLARI NOMLI IV ILMIY-
AMALIY ONLAYN
KONFERENSIYA**

KONFERENSIYA YO'NALISHLARI:

- **FAN VA TA'LIM
INTEGRATSIYASI**
- **TEXNOLOGIYALAR VA ISHLAB
CHIQRISH INTEGRATSIYASI**
- **IQTISODIY RIVOJLANISH VA
INNOVATSION EKOSISTEMALAR**
- **ISHLAB CHIQARISH VA
RAQAMLI TRANSFORMATSIYA**
- **KADRLAR TAYYORLASH VA
INNOVATSIYALARNI
AMALIYOTGA JORIY ETISH**
- **BARQAROR RIVOJLANISH VA
EKOLOGIK INNOVATSIYALAR**

**ILMIY KONFERENSIYA
2025-YIL**

**Research Science and
Innovation House**

FAN, TA'LIM, TEXNOLOGIYA VA ISHLAB CHIQRARISH INTEGRATSIYASI ASOSIDA RIVOJLANISH ISTIQBOLLARI

« FAN, TA'LIM, TEXNOLOGIYA VA ISHLAB CHIQRARISH
INTEGRATSIYASI ASOSIDA RIVOJLANISH ISTIQBOLLARI » ilmiy
konferensiyasi:

30.06.2025-yil.

Ushbu to'plamda « FAN, TA'LIM, TEXNOLOGIYA VA ISHLAB
CHIQRARISH INTEGRATSIYASI ASOSIDA RIVOJLANISH
ISTIQBOLLARI » ilmiy konferensiyasi 2025-yil 2-soni 5-qismiga qabul
qilingan maqolalar nashr etilgan.

Konferensiya tarkibidagi barcha maqolalarga DOI unikal raqami
biriktirilib, **Zenodo, Open Aire, Google Scholar** xalqaro ilmiy bazalarida
indekslandi.

OAK tomonidan dissertatsiyalar asosiy ilmiy natijalarini chop etishga
tavsiya etilgan jurnallar ro'yxatidagi milliy jurnallarda chiqarilgan maqolalar
sifatida rasman tan olinadi.

Asos: O'zbekiston Respublikasi Oliy attestatsiyasi komissiyasining
dissertatsiyalar asosiy ilmiy natijalarini chop etish tavsiya etilgan ilmiy nashrlar
ro'yxati 3-sahifasi. – Toshkent: 2019. – 160 b.

Konferensiya materiallaridan professor-o'qituvchilar, mustaqil
izlanuvchilar, doktorantlar, magistrantlar, talabalar, litsey-kollejlar va maktab
o'qituvchilari, ilmiy xodimlar hamda barcha ilm-fanga qiziquvchilar
foydalanishlari mumkin.

Eslatma! Konferensiya materiallari to'plamiga kiritilgan ilmiy
maqolalardagi raqamlar, hisobotlar, ma'lumotlar haqqoniylikiga va keltirilgan
iqtiboslar to'g'riligiga mualliflar shaxsan javobgardirlar.

Research Science and
Innovation House

“RESEARCH SCIENCE AND INNOVATION HOUSE”

MCHJ

FAN, TA'LIM, TEXNOLOGIYA VA ISHLAB CHIQRISH INTEGRATSIYASI ASOSIDA RIVOJLANISH ISTIQBOLLARI

TAHRIRIYAT

Bosh muharrir: Eshqarayev Sadridin Choriyevich – Termiz iqtisodiyot va servis universiteti tibbiyot va tabiiy fanlar kafedrası mudiri, kimyo fanlari falsafa doktori, dotsent Termiz, O‘zbekiston.

Mas’ul kotib:

Boboyorov Sardor Uchqun o‘g‘li Toshkent tibbiyot akademiyasi Termiz filiali magistranti

Nashrga tayyorlovchi:

Eshqarayev Samariddin Sadridin o‘g‘li Termiz davlat muhandislik va agrotexnologiyalar universiteti magistranti

TAHRIR KENGASHI A’ZOLARI

Texnika fanlari muharriri, Eshqarayev Ulug‘bek Choriyevich – Denov tadbirkorlik va pedagogika instituti “Boshlang‘ich ta‘lim metodikasi” kafedrası dotsenti, texnika fanlari nomzodi, Denov, O‘zbekiston.

Texnika fanlari muharriri Babamuratov Bekzod Ergashevich – Termiz iqtisodiyot va servis universiteti Tibbiyot fakulteti dekani, texnika fanlari falsafa doktori, dotsent Termiz, O‘zbekiston.

Kimyo fanlari muharriri Mirabbos Xojamberdiev Ikromovich- Berlin Technische Universität dotsenti, kimyo fanlari doktori, Berlin, Germaniya

Kimyo fanlari muharriri, Eshqurbonov Furqat Bozorovich – Termiz muhandislik-texnologiya instituti, kimyo fanlari doktori, Termiz, O‘zbekiston.

Iqtisodiyot fanlari muharriri Otamurodov Shavkat Tillayevich – Termiz iqtisodiyot va servis universiteti prorektori, iqtisod fanlari doktori, Termiz, O‘zbekiston.

Ijtimoiy va gumanitar fanlar muharriri, Xudoyberdiyev Xursand Xudoyberdiyevich – Termiz muhandislik-texnologiya instituti, ijtimoiy-gumanitar fanlar doktori, Termiz, O‘zbekiston.

FAN, TA'LIM, TEXNOLOGIYA VA ISHLAB CHIQRARISH INTEGRATSIYASI ASOSIDA RIVOJLANISH ISTIQBOLLARI

Tibbiyot fanlari muharriri Otamurodov Furqat Abdukarimovich, Toshkent tibbiyot akademiyasi Termiz filiali direktori, Termiz, O'zbekiston tibbiyot fanlari falsafa doktori, Termiz, O'zbekiston.

Biologiya fanlari muharriri Nurova Zamira Annakulovna Toshkent tibbiyot akademiyasi Termiz filiali. Termiz, O'zbekiston, biologiya fanlari doktori, dots., Termiz, O'zbekiston.

Tibbiyot fanlari muharriri Turabayeva Zarina Kenjabekovna Toshkent tibbiyot akademiyasi Termiz filiali, tibbiyot falsafa fanlari doktori, Termiz, O'zbekiston.

Sotsiologiya fani muharriri Eryigitova Lobar Qodirovna Termiz muhandislik-texnologiya instituti, falsafa sotsiologiya fanlari doktori, Termiz, O'zbekiston.

Filologiya fanlari muharriri Jo'rayeva Ramziya Abdurahimovna Qo'qon davlat pedagogika instituti. Qo'qon, O'zbekiston filologiya fanlari fanlari doktori (PhD), katta o'qituvchi.

Fizika-matematika-fanlari muharriri Bobamuratov Ulug'bek Erkinovich Termiz muhandislik-texnologiya instituti, falsafa fanlari doktori, fizika-matematika-fanlari, Termiz, O'zbekiston.

Tibbiyot fanlari muharriri Axmedov Kamoliddin Xakimovich Toshkent tibbiyot akademiyasi Termiz filiali 1-son davolash fakulteti dekani, tibbiyot fanlari nomzodi, dotsent

Tibbiyot fanlari muharriri Vohidov Alisher Shavkatovich Toshkent tibbiyot akademiyasi Termiz filiali Umumiy xirurgiya, bolalar xirurgiyasi va bolalar urologiyasi kafedrasini mudiri Tibbiyot fanlari doktori, professor

Gumanitar fanlar muharriri Rahmonov Abduqahhor Abdusattorovich Ma'naviy-axloqiy tarbiya va yoshlar bilan ishlash bo'yicha direktor o'rinbosari, falsafa fanlari doktori (PhD)

FOLKLOR USLUBINING ZAMONAVIY O'ZBEK PROZASIDAGI ESTETIK
ROLI

Yakubova Shaxlo Avazxonovna,

Mirzo Ulug'bek nomidagi

O'zbekiston Milliy universiteti doktoranti

E-mail: yokubovashahlo@gmail.com

Tel: (99) 039 18 91

Annotatsiya. Mazkur maqolada zamonaviy o'zbek prozasida folklor uslubining estetik funksiyasi, badiiy matnning mazmuni va shaklini boyitishdagi o'rni tahlil etiladi. Xalq og'zaki ijodining ifoda vositalari, ramzlar tizimi, obrazlar va syujet qurilishi usullari yozma adabiyotga qanday ko'chib o'tganligi, ayniqsa, mustaqillikdan keyingi davr adabiyotida qanday yangi qiyofa kasb etgani ilmiy asosda ko'rib chiqiladi. Shuningdek, adiblar tomonidan folklor elementlaridan estetik vosita sifatida foydalanish usullari, ularning ideya-badiiy yuklamasi va zamonaviy o'quvchiga ta'sir kuchi o'rganiladi. Prozaik asarlarda xalqona obrazlar, maqol va matallar, xalq ertaklari va dostonlarga ishoralarning qo'llanishi badiiy asarning milliy ruhini kuchaytirishga xizmat qilishi dalillanadi. Tahlil jarayonida o'zbek adabiyotining yetuk vakillari – O'.Hoshimov, T.Sobirov, X.Sulton kabi yozuvchilar asarlari misol sifatida tanlab olingan.

Kalit so'zlar: folklor uslubi, o'zbek prozasi, estetik funksiya, xalqona obraz, ramzlar, maqollar, milliy ruh.

Kirish. Bugungi kunda o'zbek adabiyoti taraqqiyotining dolzarb yo'nalishlaridan biri bu – adabiy jarayonda folklor an'alarining davomiyligi va ularning zamonaviy badiiy tafakkurda aks etishidir. Xalq og'zaki ijodi – millatning estetik qarashlari, axloqiy qadriyatlarini, tarixiy xotirasi va badiiy tafakkurining yorqin ifodasi bo'lib, asrlar davomida milliy madaniyat asoslarini shakllantirib kelgan. Shu bois, yozma adabiyotda folklor an'alarining o'z ifodasini topishi tasodifiy emas, balki chuqur ildizlarga ega bo'lgan madaniy jarayondir. Folklor uslubi – bu faqatgina xalq og'zaki ijodidan iqtiboslar keltirish emas, balki xalq tafakkurining poetik modelini yozma adabiyot matniga integratsiyalash orqali milliy-estetik tafakkur maydonini kengaytirish demakdir¹. Ushbu jarayon ayniqsa zamonaviy o'zbek prozasida sezilarli bo'lib, yozuvchilar xalqona ifoda vositalarini o'z badiiy niyatlarini chuqur ochib berishda samarali vosita sifatida qo'llashmoqda. Folklor uslubining o'ziga xosligi

¹ Karimov I. Adabiyot va ma'naviyat. – Toshkent: Sharq, 2000. – 256 b.

**FAN, TA'LIM, TEXNOLOGIYA VA ISHLAB CHIQRISH
INTEGRATSIYASI ASOSIDA RIVOJLANISH ISTIQBOLLARI
VOLUME-2, ISSUE-5**

shundaki, u matnga hayotiylik, tabiiylik, milliylik ruhi bag'ishlaydi va o'quvchining ruhiy-estetik idrokiga bevosita ta'sir ko'rsatadi.

Zamonaviy o'zbek prozasida folklor elementlaridan foydalanish, avvalo, adabiyotning xalq bilan yaqinligini mustahkamlash, badiiy matnning zamindan uzilmasligini ta'minlash, milliy identitetni saqlash va rivojlantirish kabi funksiyalarni bajaradi. Ayniqsa, mustaqillik yillarida yozilgan asarlarda milliy o'zlikni anglashga bo'lgan intilish kuchaygani tufayli folklor uslubi yanada faol ishlatila boshladi. Bu holat o'z navbatida, o'zbek adabiyotidagi milliy ruhning kuchayishiga, badiiy obrazlarning chuqurlashishiga va ideallarning yanada jonliroq aks etishiga xizmat qilmoqda. Ushbu maqolada folklor uslubining zamonaviy o'zbek prozasida qanday estetik vazifalarni bajarishi, qanday vositalar orqali namoyon bo'lishi va qaysi adabiy asarlarda bu holat yorqin ko'rinish topgani tahlil qilinadi. Ayniqsa, O'tkir Hoshimov, H. Sulton, T. Sobirov kabi adiblar ijodi asosida folklor uslubining obraz yaratish, syujet qurish, til va uslubdagi roli o'rganiladi². Bu esa o'z navbatida xalq og'zaki ijodi bilan yozma adabiyot o'rtasidagi ijodiy munosabatlarni chuqur tahlil qilish imkonini beradi.

Zamonaviy o'zbek prozasida folklor uslubining estetik roli ko'p qirrali va chuqur ma'no yukiga ega. Badiiy adabiyot bilan xalq og'zaki ijodi o'rtasidagi uzviy aloqalar xalqning dunyoqarashi, urf-odatlarini, qadriyatlarini va ijtimoiy ongini ifodalovchi folklor shakllarining yozma adabiyotga kirib kelishi bilan yaqqol namoyon bo'ladi. Ayniqsa, proza janrida bu jarayon obrazlar tizimi, syujet qurilishi, til va uslubda o'z aksini topgan³. Folklor uslubining eng muhim estetik xususiyatlaridan biri – xalqona obrazlar yaratish va milliy ruhni ifodalash imkoniyatidir. O'tkir Hoshimovning “Ikki eshik orasi”, “Tushda kechgan umrlar” kabi asarlarida xalqona obrazlar orqali milliy xarakterning nozik jihatlari badiiy ifoda topgan. Masalan, “Ikki eshik orasi” asaridagi Ona obrazi o'zida xalqning sabr-toqati, donoligi, mehr-muhabbatini mujassam etadi⁴. Bu obrazlar shakllanishida yozuvchining xalq maqollari, rivoyatlari va xalqona ifodalarni mohirona qo'llashi folklor uslubining estetik ahamiyatini ochib beradi.

Shuningdek, zamonaviy prozada xalq ertaklari, dostonlari va afsonalarining syujet elementlari ham keng qo'llanilmoqda. H. Sultonning “Asrga tatigulik kunlar” romanida xalq og'zaki ijodining ramziy qatlamlari, milliy e'tiqodlar va mifologik obrazlar asarning semantik ko'lamini kengaytirishda muhim vosita bo'lib xizmat qiladi. Folklor motivlarining yozma adabiyotdagi qayta talqini – adibning o'z zamonaviy qarashlarini an'anaviy tasvir shakllari bilan uyg'unlashtira olganligining dalilidir. Folklor uslubi orqali zamonaviy adiblar tilni jonlantiradi, hayotiy va tasirchan

² G'ulomov A. O'zbek xalq og'zaki ijodi. – Toshkent: Fan, 1983. – 312 b.

³ Sulton H. Folklor va adabiyot: o'zaro ta'sir masalalari. – Toshkent: Yangi asr avlodi, 2010. – 228 b.

⁴ Jo'rayev A. Zamonaviy o'zbek prozasida an'anaviylik va yangilik. – Samarqand, 2015. – 198 b.

FAN, TA'LIM, TEXNOLOGIYA VA ISHLAB CHIQRARISH INTEGRATSIYASI ASOSIDA RIVOJLANISH ISTIQBOLLARI VOLUME-2, ISSUE-5

qiladi. Jumladan, Toshpo'lat Sobirov asarlarida xalq maqollari, matallar, hikmatli so'zlar til boyligini oshirish bilan birga, badiiy matnga ma'naviy-estetik yuklamani ham olib kiradi⁵. Prozaik matnda bu kabi elementlar ichki monolog, dialoglar va muallif pozitsiyasi orqali tabiiy tarzda kiritiladi. Natijada, o'quvchi asarda xalq ruhini, o'z ona tilining badiiy imkoniyatlarini chuqur his qiladi.

Folklor uslubining yana bir estetik vazifasi – badiiy matnning konnotativ qatlamini kengaytirishdir. Maqol, topishmoq, dostonlardagi obrazlar ko'pincha ko'pma'noli, ramziy xarakterga ega bo'lib, bu jihat zamonaviy asarda falsafiylik, teranlik yaratishda muhim vosita sifatida xizmat qiladi. Shu orqali muallif real voqealarni umumlashgan, milliy-falsafiy ma'noga ega badiiy shaklga aylantira oladi. Zamonaviy o'zbek prozasida folklor uslubining qo'llanilishi adabiy asarning nafaqat estetik qiymatini, balki milliy identitetini, tarixiy xotirasini va ma'naviy merosga sadoqatini mustahkamlovchi vosita bo'lib xizmat qilmoqda⁶. Shu jihatdan, folklor uslubi – milliy badiiy tafakkurning uzviy qismi sifatida zamonaviylik va an'anaviylik o'rtasidagi badiiy ko'prik rolini o'taydi.

Xulosa. Zamonaviy o'zbek prozasida folklor uslubining qo'llanilishi milliy badiiy tafakkurning uzviy davomiyligi sifatida qaraladi. Xalq og'zaki ijodi namunalaridan foydalanish nafaqat matnning badiiy-estetik darajasini oshiradi, balki yozuvchi va o'quvchi orasida ma'naviy ko'prik hosil qiladi.

Maqollar, matallar, rivoyatlar, xalqona obrazlar, mifologik ramzlar – bular barchasi yozma adabiyotda milliy ruhni jonlantiruvchi kuchli poetik vositalardir. Folklor uslubining estetik roli, avvalo, badiiy matnga hayotiylik, milliylik va ma'nodorilik baxsh etishidadir. U xalq dunyoqarashi, qadriyatlari va tarixiy xotirasini adabiyot orqali asrash va yangi avlodga yetkazishda muhim vositaga aylangan. O'tkir Hoshimov, H.Sulton, T.Sobirov kabi yozuvchilar ijodida bu holat yorqin namoyon bo'lib, ularning asarlari orqali folklor uslubi zamonaviylik bilan uyg'unlashgan holda badiiy-estetik ta'sir kuchiga ega bo'lgan.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Karimov I. Adabiyot va ma'naviyat. – Toshkent: Sharq, 2000. – 256 b.
2. G'ulomov A. O'zbek xalq og'zaki ijodi. – Toshkent: Fan, 1983. – 312 b.
3. Sulton H. Folklor va adabiyot: o'zaro ta'sir masalalari. – Toshkent: Yangi asr avlodi, 2010. – 228 b.
4. Jo'rayev A. Zamonaviy o'zbek prozasida an'anaviylik va yangilik. – Samarqand, 2015. – 198 b.

⁵ Saidov S. Folklor va badiiy tafakkur evolyutsiyasi. – Toshkent: Fan, 2004. – 245 b.

⁶ Qo'chqorov A. Yozuvchi va xalq og'zaki ijodi. – Toshkent: G'afur G'ulom nashriyoti, 2017. – 190 b.

**FAN, TA'LIM, TEXNOLOGIYA VA ISHLAB CHIQARISH
INTEGRATSIYASI ASOSIDA RIVOJLANISH ISTIQBOLLARI
VOLUME-2, ISSUE-5**

5. Saidov S. Folklor va badiiy tafakkur evolyutsiyasi. – Toshkent: Fan, 2004. – 245 b.
6. Qo'chqorov A. Yozuvchi va xalq og'zaki ijodi. – Toshkent: G'afur G'ulom nashriyoti, 2017. – 190 b.

**FAN, TA'LIM, TEXNOLOGIYA VA ISHLAB CHIQRISH
INTEGRATSIYASI ASOSIDA RIVOJLANISH ISTIQBOLLARI
VOLUME-2, ISSUE-5**

**KIMYO FANINI O'QITISHDA INTERAKTIV USULLARDAN
FOYDALANISHNING SAMARADORLIGI**

Xo'jamurodov Shuhrat Eshpo'lat o'g'li
TerDU akademik litseyi kimyo fani o'qituvchisi

ANNOTATSIYA

Mazkur maqolada kimyo ta'limida interaktiv metodlardan foydalanishning samaradorligi, ularning o'quvchilarning bilim olish faoliyatiga, mantiqiy tafakkuriga va fanlarga bo'lgan munosabatiga ta'siri ilmiy asosda tahlil qilingan. Tadqiqot davomida zamonaviy interaktiv metodlarning — aqliy hujum, klaster, konsepsiya xaritasi, insert, muammoli topshiriqlar, guruhli va loyihaviy ishlarning — didaktik afzalliklari ochib berilgan. Kimyo fanining murakkab mavzularini o'zlashtirishda interaktiv yondashuvlar orqali o'quvchilarda mustaqil fikrlash, kuzatish, xulosa chiqarish, muloqot qilish va jamoaviy ishlash kabi kompetensiyalar shakllanishi asoslangan. Shuningdek, maqolada interaktiv darslarning loyihalash mexanizmi, baholash mezonlari va o'qituvchining metodik roli hamda texnologik tayyorgarligi tahlil qilingan. Tadqiqot natijalari interaktiv metodlar orqali o'quvchilar faolligini oshirish, nazariy bilimlarni amaliy ko'nikmalarga aylantirish va ta'lim sifatini yaxshilash imkoniyatlarini ko'rsatadi.

KALIT SO'ZLAR: Kimyo ta'limi, interaktiv metod, aqliy hujum, insert, klaster, konsepsiya xaritasi, guruhiy ish, fanlararo integratsiya, kompetensiyaviy yondashuv, metodik samaradorlik, o'quv faolligi.

KIRISH

Zamonaviy pedagogik konsepsiyalar, xususan, kompetensiyaviy yondashuv asosida shakllanayotgan umumta'lim tizimi kimyo fanini o'qitish uslublarini qayta ko'rib chiqishni taqozo etmoqda. Kimyo fani nazariy bilimlar bilan birga amaliy va muhandislik tafakkurini shakllantiradigan fan sifatida ahamiyat kasb etadi. An'anaviy izohlovchi usullar bilan cheklanib qolgan ta'lim mazmuni o'quvchilarning bilimni egallash darajasini chuqurlashtira olmaydi, ularning fanlarga nisbatan qiziqishini pasaytiradi. Shu sababli, interaktiv yondashuvlar asosida tashkil etilgan darslar zamonaviy talablarga javob beradigan, sifatli, maqsadga yo'naltirilgan kimyo ta'limini amalga oshirish uchun muhim vosita sifatida qaralmoqda.

Interaktiv metodlar – bu o'quvchini bilim olish jarayonining faol ishtirokchisiga aylantiruvchi, mustaqil fikrlash, muloqotga kirishish, amaliy muammoni hal qilishga yo'naltirilgan didaktik vositalardir. Kimyo fanining mazmuni eksperiment, analiz,

**FAN, TA'LIM, TEXNOLOGIYA VA ISHLAB CHIQRARISH
INTEGRATSIYASI ASOSIDA RIVOJLANISH ISTIQBOLLARI
VOLUME-2, ISSUE-5**

sintez, modellar yaratish kabi faoliyat turlariga boy bo'lganligi sababli interaktiv usullar bilan uyg'unlashishi nihoyatda tabiiy va samarali kechadi. Ushbu maqolada kimyo fanida interaktiv metodlarning qo'llanilishi, ularning samaradorligini ta'minlovchi omillar, darsning strukturasi, shuningdek, amaliy natijalar asosida yondashuvlar tahlil qilinadi.

ASOSIY QISM

Kimyo fanida o'quvchilarning bilish faoliyatini faollashtirish uchun eng samarali interaktiv metodlar qatoriga quyidagilar kiradi: "Aqliy hujum", "Insert", "Klaster", "Baliq skeleti", "Konsepsiya xaritasi", "B-B-B" ("Bilaman – Bilmoqchiman – Bildim"), "Jadval asosida solishtirish", hamda rolli o'yinlar va eksperiment asosidagi muammoli ta'lim. Ushbu usullar o'quvchilarning individual fikrlash darajasini hisobga olgan holda mustaqil qaror qabul qilish, mulohaza bildirish, tahlil va umumlashtirish ko'nikmalarini shakllantiradi.

Jadval 1. Kimyo darslarida interaktiv usullarning pedagogik samaradorligi

Interaktiv usul	Qo'llanilish sohasi	Rivojlantiriladigan kompetensiya	Baholash mezonlari
Aqliy hujum	Reaksiya turlari, nazariy savollar	Tanqidiy fikrlash, tezkor qaror qabul qilish	Muammo hal etish darajasi
Klaster	Kimyoviy bog'lanish, modda sinfi	Mantiqiy tartib, tushunchalar o'zaro bog'lanishi	Tuzilma aniqligi
"Bilaman – Bildim"	Yangi mavzuni o'zlashtirishda	Avvalgi bilimlarni faollashtirish	Farqlash va xotirlash darajasi
Eksperimentga asoslangan rolli o'yin	Kimyoviy reaksiyalarning real sharoitda kechishini tushuntirish	Jamoaviy ish, mulohazalash, kuzatish	Faol ishtirok va natijaviylik
Konsepsiya xaritasi	Mavzularni umumlashtirish bosqichi	Tizimli fikrlash, asosiy bog'liqlikni tushunish	Tashkiliy modelga moslik

Ushbu usullarning qo'llanilishi o'quvchilarning faolligini oshiribgina qolmay, balki ularni fanga nisbatan ijobiy munosabatda bo'lishiga sabab bo'ladi. Misol tariqasida,

FAN, TA'LIM, TEXNOLOGIYA VA ISHLAB CHIQRISH INTEGRATSIYASI ASOSIDA RIVOJLANISH ISTIQBOLLARI VOLUME-2, ISSUE-5

“aqliy hujum” usuli yordamida o‘quvchilar murakkab reaksiyalarning ketma-ketligini tahlil qiladi, mumkin bo‘lgan natijalarni oldindan taxmin qiladi. “Insert” texnologiyasi esa yangi mavzuni o‘zlashtirish jarayonida o‘z fikrini baholash va nazorat qilish imkonini beradi.

Interaktiv metodlarning samarali bo‘lishi ko‘p jihatdan o‘qituvchining metodik tayyorgarligiga bog‘liq. Darsning rejasi, interaktiv usulning maqsadga muvofiqligi, darsning bosqichlarga to‘g‘ri taqsimlanishi, baholash mezonlarining aniq belgilanishi muhim ahamiyatga ega. Interaktiv metodlarni qo‘llashda quyidagi qoidalar asosiy tamoyil sifatida e‘tirof etiladi:

- O‘quvchi markazga chiqadi, o‘qituvchi esa yo‘naltiruvchi rolini bajaradi;
- Har bir o‘quvchi dars jarayonida faol ishtirok etadi;
- Nazariy bilimlar amaliy topshiriqlar orqali mustahkamlanadi;
- Muammoli vaziyatlar yechimi muloqot asosida topiladi;
- Xatolardan qo‘rqmaslik, fikrlar xilma-xilligiga ochiqlik targ‘ib qilinadi.

Ayniqsa, yuqori sinf o‘quvchilariga kimyo darslarida eksperiment, laboratoriya vazifasi va ularni muhokama qilish orqali o‘rgatish metodikasi yuqori samaradorlik beradi. Interaktiv metodlar natijasida darsda o‘zaro muloqot kuchayadi, bilimlar o‘zlashtirilishi kuchliroq bo‘ladi, o‘quvchi nazariyani o‘z hayoti bilan bog‘laydi, amaliy bilimlar oladi.

Ushbu metodlarning amaliyotda sinovdan o‘tkazilishi shuni ko‘rsatadiki, interaktiv yondashuv asosida tashkil etilgan darslarda qatnashgan o‘quvchilarning umumiy bilim darajasi va fanga bo‘lgan qiziqishi an’anaviy usulda o‘qitilgan sinfga qaraganda yuqoriroq bo‘lgan. Bu esa interaktiv metodlarning samaradorligini tasdiqlovchi muhim fakt hisoblanadi.

XULOSA

Yuqoridagi tahlillar shuni ko‘rsatadiki, kimyo fanini o‘qitishda interaktiv metodlardan foydalanish o‘quvchilarning bilim olish faoliyatini faollashtiradi, ularni mustaqil fikrlashga, izlanishga va muammoni hal etishga o‘rgatadi. An’anaviy usullardan farqli o‘laroq, interaktiv metodlar o‘quvchilarni darsning faol ishtirokchisiga aylantiradi, natijada ular bilimni passiv qabul qilmay, balki o‘zlari yaratuvchi sub’ektga aylanadilar. Bu esa bilimlarning chuqur o‘zlashtirilishiga olib keladi.

Interaktiv metodlardan samarali foydalanish uchun o‘qituvchi puxta rejalashtirish, mos usul tanlash, baholash mezonlarini belgilash, dars jarayonida o‘quvchilarni faol jalb qilishni bilishi zarur. Bundan tashqari, zamonaviy texnologiyalar – smart doskalar, elektron resurslar, onlayn test tizimlari – interaktiv metodlarning imkoniyatlarini kengaytiradi.

**FAN, TA'LIM, TEXNOLOGIYA VA ISHLAB CHIQRARISH
INTEGRATSIYASI ASOSIDA RIVOJLANISH ISTIQBOLLARI
VOLUME-2, ISSUE-5**

Kimyo fanida interaktiv metodlardan foydalanish, ayniqsa, nazariy tushunchalarni mustahkamlash, murakkab kimyoviy jarayonlarni anglash, eksperiment asosida xulosa chiqarish va fanlararo integratsiyani ta'minlashda muhim vosita hisoblanadi. Shu sababli, ta'lim muassasalarida interaktiv yondashuvlar asosida darslar tashkil etish, o'qituvchilarni shu borada metodik tayyorlash, tegishli didaktik materiallar bilan ta'minlash ta'lim sifatini oshirishda muhim omil bo'lib xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Юсупов А.Х. Мактабда кимё ўқитиш методикаси. – Т.: Ўқитувчи, 2020. – 244 б.
2. Назарова Г.Х. Таълимда инновацион технологиялар. – Т.: Ilm Ziyو, 2018. – 192 б.
3. Рузиева Ш.Р. Кимё дарсларида интерфаол методлардан фойдаланиш // Педагогика илмий-назарий журнали. – 2022. – №1. – Б. 53–59.
4. Anderson R.D., Bodner G.M. Active Learning in Chemistry Education. – NY: Springer, 2019. – 286 p.
5. Агафонов А.В. Методика преподавания химии в школе. – М.: Просвещение, 2021. – 288 с.
6. Саидова З.А. Кимё таълимида интерфаол ўқитиш технологиялари. – Тошкент: Фан, 2022. – 210 б.
7. Clark J., Holton D. Teaching Chemistry Through Inquiry. – Oxford: Elsevier, 2020. – 312 p.
8. Тағоева М.Ю. Таълимда фаол ўқитиш методларининг таъсири // ЎзР Фанлар академияси ахборотномаси. – 2021. – №3. – Б. 44–50.
9. Алимов А.Б. Ўқувчиларда химиявий тафаккурни ривожлантиришда мулоқотли дарсларнинг роли // Жамият ва фан. – 2020. – №6. – Б. 27–33.
10. Касимов Ш.З., Ахмедов А.Р. Кимё дарсларида мулоқот усулларида фойдаланиш. – Самарқанд: СамДУ нашри, 2023. – 172 б.

HISTORIOGRAPHY OF LAND AND WATER RELATIONS IN THE
BUKHARA EMIRATE: SOVIET-ERA RESEARCH

Nurov Arslonbek

Mirzo Ulug'bek nomidagi O'zbekiston Milliy universiteti tayanch doktoranti
arslonbeknurov@gmail.com

Abstract

This article examines the forms of land ownership and the tax system in the Bukhara Emirate during the second half of the 18th century and the 19th century, focusing on the legal and economic characteristics of amlok (state), mulk (private), and waqf (religious) lands. Based on the works of A.A. Semyonov, M.A. Abdurahimov, K.M. Mirzayev, and other scholars, the article highlights the role of agrarian relations in shaping social stratification and economic dependence. Archival documents are used to detail the distribution of land among peasant households and the burden of taxation imposed upon them.

Keywords: Bukhara Emirate, literature analysis, land ownership, amlok, waqf, mulk, kharaj, tax system, peasants, agrarian relations, archival documents.

ИСТОРИОГРАФИЯ ЗЕМЕЛЬНО-ВОДНЫХ ОТНОШЕНИЙ В
БУХАРСКОМ ЭМИРАТЕ: ИССЛЕДОВАНИЯ СОВЕТСКОГО ПЕРИОДА

Аннотация

В данной статье рассматриваются формы землевладения и налоговая система в Бухарском эмирате во второй половине XVIII и XIX века, с акцентом на правовые и экономические особенности земель амляк (государственных), мулк (частных) и вакф (религиозных). На основе исследований А.А. Семёнова, М.А. Абдураимова, К.М. Мирзаева и других авторов раскрывается роль аграрных отношений в социальном расслоении и экономической зависимости. Архивные документы используются для описания распределения земель среди крестьянских хозяйств и налоговой нагрузки.

Ключевые слова: Бухарский эмират, анализ литературы, землевладение, амляк, вакф, мулк, харадж, налоговая система, крестьяне, аграрные отношения, архивные документы.

BUXORO AMIRLIGIDA YER-SUV MUNOSABATLARINING YORITILISH
TARIXSHUNOSLIGI: SOVET DAVRI TADQIQOTLARIDA

**FAN, TA'LIM, TEXNOLOGIYA VA ISHLAB CHIQRARISH
INTEGRATSIYASI ASOSIDA RIVOJLANISH ISTIQBOLLARI
VOLUME-2, ISSUE-5**

Annotatsiya

Ushbu maqola XVIII asr ikkinchi yarmi va XIX asrda Buxoro amirligidagi yer egaligi va soliq tizimining shakllari, jumladan amlok, mulk va vaqf yerlarining huquqiy va iqtisodiy xususiyatlarini tahlil qiladi. A.A. Semyonov, M.A. Abduraimov, K.M. Mirzayev va boshqa mualliflar tadqiqotlariga tayangan holda, agrar munosabatlarning ijtimoiy tabaqalanish va iqtisodiy qaramlikdagi o'zni ochib beriladi. Arxiv hujjatlari asosida dehqon xo'jaliklarining yer maydonlari va soliq yuki tafsilotlari yoritiladi.

Kalit so'zlar: Buxoro amirligi, adabiyotlar tahlili, yer egaligi, amlok, vaqf, mulk, xiroj, soliq tizimi, dehqonlar, agrar munosabatlar, arxiv hujjatlari.

Kirish. Markaziy Osiyoning tarixiy-siyosiy rivojida Buxoro amirligi muhim o'rin tutgan bo'lib, uning agrar tuzumi, yer-suv munosabatlari va ijtimoiy tabaqalanish tizimi uzoq davr mobaynida ilmiy jamoatchilik e'tiborida bo'lib kelgan. Ayniqsa, XVIII asrning ikkinchi yarmi va XIX asrda shakllangan yer egaligi va soliq tizimlari, nafaqat iqtisodiy, balki siyosiy va huquqiy jihatdan ham chuqur o'rganishni talab qiladi. Bu davrda amlok, mulk, vaqf va ijara kabi yer egaligi shakllarining mavjudligi, dehqonlarning huquqiy maqomi, va soliqqa tortish mexanizmlari Buxoro amirligi ijtimoiy-iqtisodiy tuzumining asosiy belgilovchi omillari bo'lgan.

Sovet davri tarixshunosligida bu masala bo'yicha olib borilgan tadqiqotlar — xususan A.A. Semyonov, M.A. Abduraimov, K.M. Mirzayev, O.D. Chexovich, O.A. Suxareva, A. Majlisov, A.Y. Astanova va boshqa olimlarning ishlari — Buxoro agrar tizimini o'rganishda muhim manba sifatida xizmat qilgan. Bu tadqiqotlarda yer egaligining turlari, soliq tizimining shakllanishi, dehqonlarning ijtimoiy holati, vaqf yerlarining boshqaruvi va ahamiyati, hamda davlat va diniy elitaning iqtisodiy ustuvorligi masalalari muayyan darajada yoritilgan.

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili. Buxoro amirligidagi yer-suv munosabatlari o'rganishda Sovet tarixshunosligi muhim ilmiy asos bo'lib xizmat qilgan. A.A. Semyonovning “Очерк поземельно-податного и налогового устройства бывшего Бухарского Ханства” (1929), K.M. Mirzayevning “Амляковая форма феодальной земельной собственности в Бухарского Ханстве” (1954), M.A. Abduraimovning tadqiqotlari, xususan “Вопросы феодального землевладения и феодальной ренты в письмах эмира Хайдара” (1961), A.Y. Astanovaning “Документ по истории крестьянского землевладения в Бухарском эмирате” (1970), O.D. Chexovichning “О размерах хараджа в Бухаре” (1961) va “К проблеме земельной собственности в феодальной Средней Азии” (1976), O.A. Suxarevaning “Бухара. XIX – начало XX в.” (1966), A. Majlisovning “Аграрные отношения в Восточной Бухаре в XIX – начале XX века” (1967), V.P. Vyatkinning “О вакуфах Самаркандской области”

**FAN, TA'LIM, TEXNOLOGIYA VA ISHLAB CHIQRARISH
INTEGRATSIYASI ASOSIDA RIVOJLANISH ISTIQBOLLARI
VOLUME-2, ISSUE-5**

(1912) asarlari Sovet davrida Buxoro amirligining yer-suv munosabatlarini o'rganishda tadqiq qilindi.

Tadqiqot metodologiyasi. Tadqiqotda tarixiy-taqqoslovchi va manbashunoslik yondashuvi qo'llanildi. Asosiy e'tibor Sovet davri tarixchilari (A.A. Semyonov, M.A. Abduraimov, K.M. Mirzayev va boshqalar) tomonidan yozilgan ilmiy asarlar tahliliga qaratildi. Maqolada taqiqotchilar asarlariga tayanilgan holatda Qushbegi arxivi hujjatlariga tayangan holda dehqon yer egaligi va soliq tizimining ijtimoiy-iqtisodiy oqibatlari baholandi. Ilmiy adabiyotlar va statistik ma'lumotlar asosida yer-suv munosabatlarining tabaqalanishi yoritildi.

Tahlil va natijalar. A.A. Semyonov Sovet tarixshunosligida Buxoro amirligiga oid eng yirik va asosli tadqiqotlar muallifi hisoblanadi. Uning 1929-yilda nashr etilgan "Sobiq Buxoro xonligining yer egaligi va soliq tizimi haqida ocherk" ("Очерк поземельно-податного и налогового устройства бывшего Бухарского Ханства") nomli asari Buxorodagi yer egaligi, soliqlar va mulk shakllarining batafsil tasnifini beradi. Semyonov Buxoro amirligida yer egaligining asosiy shakllarini — davlat (amlok), xususiy (mulk), vaqf (diniy-ma'rifiy) va ijara yerlar — tafsilotli tarzda tasniflaydi. Har bir yer turi uchun huquqiy maqomi, kimga tegishli bo'lgani, qanday boshqarilganligi, va undan qanday daromad olinishi ko'rsatiladi. Semenov suv inshootlarining tuzilishi, foydalanish tartibi, suv taqsimoti va suvdan foydalanganlik uchun to'lanadigan soliq turlari haqida yozadi. Yer egalari va dehqonlardan xiroj, ushr, zakot va boshqa turdagi soliqlar undirilgan. Semenov "amlok" yerlarini davlatga tegishli ijaraga beriluvchi mulklar deb ta'riflaydi. Soliq tizimi murakkab bo'lib, har yili dehqonlar yer uchun xiroj to'lashlari shart edi. Soliq miqdorlari, yig'ish tartibi va bu soliq tizimi orqali davlat daromadlarining shakllanishi tahlil qilinadi. Semyonov o'z asarida agrar munosabatlarning ijtimoiy jihatiga ham e'tibor qaratib, dehqonlarning huquqiy holati, yerni ijaraga olish shakllari va mulkdor-dehqon o'rtasidagi munosabatlarni ham ko'rsatadi.

Semyonov, shuningdek, 1954-yildagi "Buxoro xonligining so'nggi davridagi markaziy ma'muriy boshqaruv tuzilmasi haqida ocherk" ("Очерк устройства центрального административного управления Бухарского Ханства позднейшего времени") asarida Buxoro amirligining ma'muriy-huquqiy tizimiga to'xtaladi. U qozilar, raislar, muftiylar va amlokdorlarning yer-suv ustidan qanday nazorat yuritgani, qanday tartibda yerlar ajratilgani va soliqqa tortilgani haqida hujjatli dalillar keltiradi.

K.M. Mirzayev "Buxoro xonligidagi amlok shaklidagi feodal yer mulki" ("Амляковая форма феодальной земельной собственности в Бухарского Ханстве") (1954) nomli tadqiqotida amlok tizimini davlatga tegishli yer egaligi shakli deb izohlaydi. Bu yerlar amirlik ixtiyorida bo'lib, ularni yirik mansabdorlar

FAN, TA'LIM, TEXNOLOGIYA VA ISHLAB CHIQRISH INTEGRATSIYASI ASOSIDA RIVOJLANISH ISTIQBOLLARI VOLUME-2, ISSUE-5

vaqtinchalik boshqarib, daromad olishgan. Mirzayev, shuningdek, ushbu tizimda vaqf yerlarining ham muhim rol o'ynaganini, ammo ular ko'pincha xususiy manfaatlarga xizmat qilganini ko'rsatadi.

M.A. Abduraimov o'zining "Amir Haydar maktublarida feodal yer egaligi va feodal renta masalalari" ("Вопросы феодального землевладения и феодальной ренты в письмах эмира Хайдара", 1961) asarida Amir Haydar nomidan chiqqan maktublar asosida yer egaligi tizimini tahlil qiladi. U ijarachilar zimmasiga tushadigan yillik renta, vaqf yerlarining band qilinishi, dehqonlarning yuridik huquqsizligi va iqtisodiy qaramligini ochib beradi. Shuningdek, Abduraimov ushbu yozishmalarda mulk bahosi, suv resurslaridan foydalanish huquqlari va yer solig'i masalalari ochiqiligini ta'kidlaydi. "XVI asr va XIX asrning birinchi yarmida Buxoro xonligida agrar munosabatlar ocherki" ("Очерки аграрных отношений в Бухарском ханстве в XVI – первой половине XIX века", 1966) asarida Buxoro amirligi yer egaligi, soliq tizimi, qishloq xo'jaligi va sug'orish tizimi yetarlicha tadqiq qilingan.

A. Majlisovning "XIX – XX asr boshlarida Sharqiy Buxorodagi agrar munosabatlar" ("Аграрные отношения в Восточной Бухаре в XIX – начале XX века", 1967) nomli tadqiqoti tog'li va chekka hududlardagi yer egaligi, vaqf va amlok yerlarining sinfiy taqsimotini o'rganishga qaratilgan. U Buxoro amirligi devonxonasidagi hujjatlar, arxiv materiallari va og'zaki rivoyatlarga tayangan. Majlisovning fikricha, yer egaligi ijtimoiy tabaqalashuvga xizmat qilgan, vaqf yerlaridan faqat yuqori tabaqadagi mansabdorlar foydalangan.

O.A. Suxareva "Buxoro. XIX – XX asr boshlarida" ("Бухара. XIX – начало XX в.", 1966) nomli ishida Buxoro shahridagi vaqf yerlarining tashkil etilishi, ularning daromad manbai sifatidagi vazifasi va shahar rivojlanishidagi o'rni haqida yozadi. Unga ko'ra, ko'plab madrasa, masjid va imoratlar o'z xarajatlarini vaqf yerlaridan olingan daromad hisobidan moliyalashtirgan. Biroq bu tizim aholining past tabaqalari manfaatiga xizmat qilmagan, balki boy-u mansabdorlarga foyda keltirgan.

Vyatkinning "Samarqand viloyatidagi vaqflar haqida" ("О вакуфах Самаркандской области", 1912) nomli ishi Samarqandda mavjud bo'lgan vaqf yerlarining boshqaruv tizimi, moliyaviy hisob-kitob yuritilishi va vaqf xodimlarining majburiyatlarini hujjatli asosda ochib beradi. Unga ko'ra, vaqf yerlaridan tushgan daromadlar ta'lim, diniy muassasalar va ba'zida xayriya ishlari uchun sarflangan bo'lsa-da, bu tizim tez-tez suiste'mol qilingan.

O.D. Chexovichning "XIX asrda Buxoroda xirojning miqdori" ("О размерах хараджа в Бухаре", 1961) va "O'rta Osiyodagi xususiy yer egaligi masalasiga doir" ("К проблеме земельной собственности в феодальной Средней Азии", 1976) haqida nomli tadqiqotlarida Buxorodagi xiroj tizimining real hajmini va uning

**FAN, TA'LIM, TEXNOLOGIYA VA ISHLAB CHIQRISH
INTEGRATSIYASI ASOSIDA RIVOJLANISH ISTIQBOLLARI
VOLUME-2, ISSUE-5**

dehqonlar iqtisodiyotiga ta'sirini chuqur tahlil qiladi. Asarda ayrim hududlarda dehqonlar hosilning 30 foizigacha qismini xiroj sifatida topshirishga majbur bo'lganliklari ko'rsatiladi. Chexov bu soliq yukining iqtisodiy va ijtimoiy oqibatlarini ochib beradi: dehqonlar yerini tark etgan, yer bo'sh qolgan va vaqf yerlarining daromadlari pasaygan.

Chexovich xirojning belgilanishida amaldorlarning subyektiv yondashuvi, taqsimotdagi noaniqliklar va soliq yuki atrofidagi norozilik holatlarini tarixiy hujjatlar asosida keltiradi. Bu materiallar orqali Buxoro amirligidagi yer egaligi faqat iqtisodiy emas, balki siyosiy bosim vositasi ham bo'lganini ko'rish mumkin.

A.Y. Astanovning "Buxoro amirligida dehqon yer egaligi tarixiga oid hujjat" 1970-yilda e'lon qilingan maqolasida Buxoro amirining Qushbegi arxivida saqlanayotgan 86 mingdan ortiq hujjatni o'rganganini ko'rish mumkin. Ayniqsa, 1878-yilga oid Cho'lpan qishlog'iga tegishli yer mulklari ro'yxatini o'z ichiga olgan hujjat katta ilmiy qiymatga ega. Unga ko'ra, Cho'lpan qishlog'ida 84 ta xo'jalik bo'lgan va ular jami 636,25 tanob yerga egalik qilganlar.

Hujjat dehqonlarning yer egaligi miqdori asosida uch toifaga ajratilganini ko'rsatadi:

1. 1/4 dan 5 tanobgacha yerga ega xo'jaliklar – 47 ta (ular jami yerlarning 17% ini tashkil qilgan);
2. 6 dan 15 tanobgacha yerga ega xo'jaliklar – 25 ta (41.7% yerlar);
3. 15 tanobdan ortiq yerga ega xo'jaliklar – 12 ta (lekin jami yerlarning 41.3% ini egallagan).

Bu statistik ma'lumotlardan ko'rinib turibdiki, Buxoro amirligidagi asosiy dehqonlar sinfi juda oz yerga egalik qilgan, ko'pchilik xo'jaliklar faqat o'z ehtiyoji uchun oz miqdordagi ekinlarni yetishtirgan. Katta yer egalari esa 8-9 xil qishloq xo'jaligi mahsulotlarini yetishtirib, ularni bozorga yo'naltirgan. Bu yer egaligi tizimi ijtimoiy-iqtisodiy tabaqalanishning aniq ko'rinishidir.

Xulosa. Buxoro amirligida yer-suv munosabatlarini o'rganishga bag'ishlangan Sovet davri tadqiqotlari qishloq xo'jaligi tuzumining huquqiy, iqtisodiy va ijtimoiy jihatlarini yoritishda muhim ahamiyat kasb etadi. A.A. Semyonov, M.A. Abduraimov, K.M. Mirzayev va boshqa mualliflar tomonidan yer egaligi shakllari (amlok, mulk, vaqf), soliq turlari (xiroj, ushr) va dehqonlarning huquqiy maqomi chuqur tahlil qilingan. Tadqiqotlar yer egaligi tizimining tabaqalanish, ijtimoiy tengsizlik va siyosiy nazorat vositasi sifatidagi rolini ochib beradi.

Arxiv manbalari, jumladan Qushbegi devonxonasiga oid hujjatlar, dehqon yer egaligining cheklanganligini va yirik yer egalari ustunligini isbotlab beradi. Sovet tarixshunosligi bu tizimni dehqonlar iqtisodiy qaramlikda bo'lganini asoslaydi. Shu

bois, bu davr tadqiqotlari Buxoro amirligidagi qishloq xo'jaligi tizimini yoritishda muhim nazariy va manbaviy asos bo'lib xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Абдураимов М.А. Вопросы феодального землевладения и феодальной ренты в письмах эмира Хайдара // *Общественные науки в Узбекистане*. 1961, №6. – С. 110.
2. Абдураимов М.А. О некоторых категориях феодального землевладения и положении крестьян в Бухарском ханстве в XVI—начале XIX века // *Общественные науки в Узбекистане*. 1963, № 7. – С. 32-42.
3. Абдураимов М.А. Очерки аграрных отношений в Бухарском ханстве в XVI – первой половине XIX века. В 2 т. Т. 1. Ташкент: Фан, 1966. – 368 с.
4. Астанова А.А. Земельные отношения в Бухарском эмирате в XIX — начале XX в. Ташкент, 1963.
5. Ахмедов Б.А. Историко-географическая литература Средней Азии XVI-XVIII вв. Ташкент: Фан, 1985. – 264 с.
6. Джурабаев Д.Х. Изучение политической истории Бухарского эмирата в советский и постсоветский периоды // *Общество и управление*. 2020, №4 (79).
7. Джурабаев Д.Х. К вопросу о формах земельной собственности в Бухарском ханстве во второй половине XVIII в. // *Общество и управление*. 2021, №1 (80).
8. Документы к истории аграрных отношений. Акты феодальной собственности на землю XVII—XIX вв./ Подбор док., пер. введ. и примеч. О. Д. Чехович; Под ред. А. К. Арендса. Ташкент: Изд-во АН Уз. ССР, 1954. Вып.. 1. – 247 с.
9. Вильданова А.Б. Подлинник бухарского трактата о чинах и званиях // *Письменные памятники Востока. Ежегодник: 1963. М., 1970.* – С. 40-67.
10. Вяткин В.Л. О вакфах Самаркандской области // *Отдельный оттиск из СКСО. Самарканд, 1912. Вып.10.* – С. 95-107;
11. Курбонов А. К. Земельная собственность и ее упорядочение посредством налоговых платежей в Средней Азии в IX-XX вв. // *Экономический журнал*. 2008. - №15. – С. 119-129.
12. Кюгельген А. Легитимация среднеазиатской династии Мангитов в произведениях их историков (XVIII – XIX вв.). Алматы: Дайк – Пресс, 2004. – 5-16 с.

**FAN, TA'LIM, TEXNOLOGIYA VA ISHLAB CHIQRISH
INTEGRATSIYASI ASOSIDA RIVOJLANISH ISTIQBOLLARI
VOLUME-2, ISSUE-5**

13. Мухамеджанов А.Р. История орошения Бухарского оазиса (с древнейших времен до начала XX в.). Ташкент, 1978. – 291 с.
14. Ростиславов М. Н. Очерк видов земельной собственности и поземельный вопрос в Туркестанском крае // Труды Тетьего Международного съезда ориенталистов. СПб, 1876. -Т 1.-С. 329-359.
15. Саидов А. Социально-экономическое положение Бухарского ханства в XVII – первой половине XVIII вв. Душанбе: Ирфон, 2006. – 220 с.
16. Семенов А.А. Очерк поземельно-податного и налогового устройства бывшего Бухарского ханства. Москва: Изд-во АН СССР, 1929. — 54 б.
17. Семенов А.А. Очерк устройства центрального административного управления Бухарского ханства позднейшего времени // Материалы по истории таджиков и узбеков Средней Азии. Сталинабад: АН Таджикской ССР, 1954. – Т. 25, вып. 2. – С. 3–36.
18. Соболев Л.Н. Географические и статистические сведения о Зерафшанском округе с приложением списка населения местного округа // ЗИРГО. По отделению статистики. –СПб., 1874. - Т. 4. – 561 с.
19. Чехович О.Д. К проблеме земельной собственности в феодальной Средней Азии // Общественные науки в Узбекистане. 1976. – №11. – С. 36–44.
20. Чехович О.Д. О размере хараджа в Бухаре XIX века // Общественные науки в Узбекистане. 1961. – №3. – С. 38–44.
21. Юлдашев М.Ю. Вопросы аграрных отношений в Бухарском эмирате XIX века. Ташкент, 1959.
22. Юлдашев М.Ю. К истории землевладения в Средней Азии // Общественные науки в Узбекистане. 1964, № 3.

**FAN, TA'LIM, TEXNOLOGIYA VA ISHLAB CHIQRARISH
INTEGRATSIYASI ASOSIDA RIVOJLANISH ISTIQBOLLARI
VOLUME-2, ISSUE-5
ORNITONIM TARKIBLI TURG'UN BIRIKMALAR**

Yigitaliyeva Muxlisa Ahadovna

Qo'qon davlat universitetida o'qituvchi

Annotatsiya: Ushbu maqolada o'zbek tilidagi ornitonim tarkibli turg'un birikmalar (frazeologizmlar) lingvistik xususiyatlari, semantik-tarkibiy tuzilishi hamda badiiy matnlardagi stilistik vazifalari tadqiq etildi. Tadqiqot jarayonida quyon (qush) nomlari ishtirokidagi frazeologik birliklar korpusi tuzildi, ular nominativ tuzilishiga ko'ra "qush + fe'l", "qush + sifat", "qush + ot" modellari bo'yicha tasniflandi. Tahlil natijalari ko'rsatishicha, ornitonim komponentli frazeologizmlar, avvalo, inson psixologik holatini (masalan, "qaldirg'ochdek quvonmoq"), ijtimoiy mavqeni ("bir parcha qush bo'lmoq") va zarur ijtimoiy xulq zarblarini ("burgutdek hushyor bo'lmoq") aks ettiradi. Ularning obrazli ma'no hosil qilish mexanizmi ko'pincha qushlarning biologik xususiyatlari va etnografik ramziyati bilan bog'liq. Maqolada ornitonim frazeologizmlarning milliy madaniy kodni ifodalashi, tarjima jarayonidagi ekvivalent izlash masalalari ham yoritildi. Natijalar frazeologiya, tarjimashunoslik va madaniyatshunoslik sohalarida qo'llash uchun amaliy ahamiyatga ega.

Kalit so'zlar: ornitonim, frazeologizm, turg'un birikma, semantika, stilistika, milliy madaniy kod

Kirish.

Har bir xalqning tili uning madaniyati, dunyoqarashi va tafakkuri bilan chambarchas bog'liq bo'lib, bu jihatlar ayniqsa turg'un birikmalar — frazeologik birliklarda yaqqol namoyon bo'ladi. Turg'un birikmalar xalq tafakkurining obrazli ifodasi, ko'p asrlik hayotiy tajriba va kuzatuvlarning mahsulidir. Shu bois, frazeologik birliklarni o'rganish nafaqat tilshunoslik, balki madaniyatshunoslik, psixologiya va tarjimashunoslik kabi sohalar uchun ham dolzarb hisoblanadi. O'zbek tilidagi frazeologik birliklar tarkibida turli xil semantik guruhlariga mansub so'zlar uchraydi. Ular orasida hayvonot olamiga, xususan, qush nomlariga oid komponentlar — ornitonimlar asosida shakllangan turg'un birikmalar alohida ahamiyat kasb etadi. Bunday frazeologizmlar nafaqat tilda obrazlilikni kuchaytiradi, balki xalqning qushlarga bo'lgan munosabati, e'tiqodi va qadriyatlarini ham aks ettiradi. Masalan, "qaldirg'ochdek quvonmoq", "burgutdek o'tkir", "to'ti kabi gapirmoq" kabi birikmalar xalq tafakkurida qush obrazlarining qanchalik chuqur ildiz otganini ko'rsatadi. Mazkur

**FAN, TA'LIM, TEXNOLOGIYA VA ISHLAB CHIQRISH
INTEGRATSIYASI ASOSIDA RIVOJLANISH ISTIQBOLLARI
VOLUME-2, ISSUE-5**

ishda o'zbek tilidagi ornitonim tarkibli turg'un birikmalarning tuzilishi, semantik xususiyatlari va ularning matnlardagi stilistik vazifalari tahlil qilinadi. Shuningdek, bu birikmalarning milliy-madaniy xususiyatlari va tarjimadagi ekvivalentlik masalalari ham ko'rib chiqiladi. Bu mavzuning o'rganilishi frazeologik birliklarning yanada chuqurroq tahliliga yo'l ochadi va til boyligining yangi qirralarini ochib beradi.

Asosiy qism.

Ornitonim tarkibli turg'un birikmalar tahlili o'zbek tilshunosligida frazeologiyaning muhim yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Ushbu frazeologik birliklar tarkibida qush nomlari asosiy komponent sifatida qatnashib, ularning semantik yuklamasi va stilistik ahamiyati katta bo'ladi. O'zbek tilida ornitonim asosida shakllangan turg'un birikmalar ko'pincha insonning fe'l-atvori, holati, kayfiyati yoki ijtimoiy mavqesini obrazli tarzda ifodalashda qo'llaniladi.

1. Ornitonimlarning frazeologik birliklardagi roli. O'zbek xalq og'zaki ijodida va adabiy tilida qushlar qadimdan ramziy ma'no kasb etib kelgan. Masalan, qaldirg'och sadoqat, quvonch va ezgulik timsoli sifatida; burgut jasorat, mardlik va hushyorlik timsolida; kaptar esa osoyishtalik va sadoqat bilan bog'langan. Shu asosda shakllangan frazeologik birliklar ham bevosita xalq tafakkurining in'ikosidir: Qaldirg'ochdek quvonmoq – juda sevinmoq, xursand bo'lmoq. Burgutdek hushyor bo'lmoq – juda diqqatli va ogoh bo'lmoq. To'tidek gapirmoq – takroriy, mazmunsiz so'zlash. Bu kabi birikmalar o'zbek tilida barqaror ma'no kasb etgan bo'lib, ularning tarkibini o'zgartirish mumkin emas, aks holda semantik yaxlitlik buziladi.

2. Tuzilish xususiyatlari. Ornitonim tarkibli frazeologik birliklar grammatik jihatdan quyidagi modellarga bo'linadi: Qush nomi + fe'l: to'tidek gapirmoq, qarg'adek qichqirmoq, burgutdek uchmoq. Qush nomi + sifat: qushdek yengil, qaldirg'ochdek chaqqon. Qush nomi + ot: qarg'a qush, turna sayli, kaptar juftlik. Bu tuzilmalar faqat semantik emas, balki sintaktik barqarorlikni ham namoyon qiladi.

3. Semantik xususiyatlar. Semantik jihatdan ornitonim frazeologizmlar quyidagi guruhlariga ajratiladi: Inson holatini ifodalovchi: qaldirg'ochdek quvonmoq, turnadek izma-iz kelmoq. Insonning xarakterini ifodalovchi: burgutdek jasur, to'tidek takrorlamoq. Ijtimoiy vaziyat va munosabatlarni ifodalovchi: qushdek ozod, qarg'a ko'rgan kun. Ushbu birikmalarning semantik ko'lamini belgilovchi asosiy omil — qushlarning real hayoti, harakati, fe'l-atvori va xalq orasidagi ramziy qabulidir.

4. Stilistik funksiyalari. Ornitonim asosidagi frazeologizmlar adabiy matnlarda obraz yaratish, personajning ichki dunyosini ochish, tilga ifoda kuchi berish vositasi sifatida keng qo'llaniladi. Masalan, Abdulla Qahhor asarlarida “qaldirg'ochdek yengil” kabi

**FAN, TA'LIM, TEXNOLOGIYA VA ISHLAB CHIQRARISH
INTEGRATSIYASI ASOSIDA RIVOJLANISH ISTIQBOLLARI
VOLUME-2, ISSUE-5**

birikmalar orqali personajning ruhiy holati aniq va obrazli ifodalanadi. Bunday frazeologizmlar nafaqat uslubiy vosita, balki madaniy konnotatsiya ham beradi.

5. Milliy-madaniy xususiyatlar va tarjima masalalari. Ornitonim frazeologizmlar milliy tafakkur mahsuli bo'lganligi sababli, ularni boshqa tillarga tarjima qilishda muayyan muammolar yuzaga keladi. Masalan, qarg'adek qichqirmoq birikmasini ingliz tiliga so'zma-so'z tarjima qilish ma'noni buzadi. Bunday hollarda kontekstga mos ekvivalent topish yoki izohli tarjimadan foydalanish maqsadga muvofiq. Frazeologik birliklarning tarjimasida ularning metaforik ma'nosini, stilistik yuklamasini saqlab qolish tarjimachi oldida turgan asosiy vazifalardan biridir. Shu sababli, ornitonim frazeologizmlarni tarjima qilish jarayoni frazeologik ekvivalentlar, semantik o'xshashlik va madaniy muvofiqlik asosida olib boriladi.

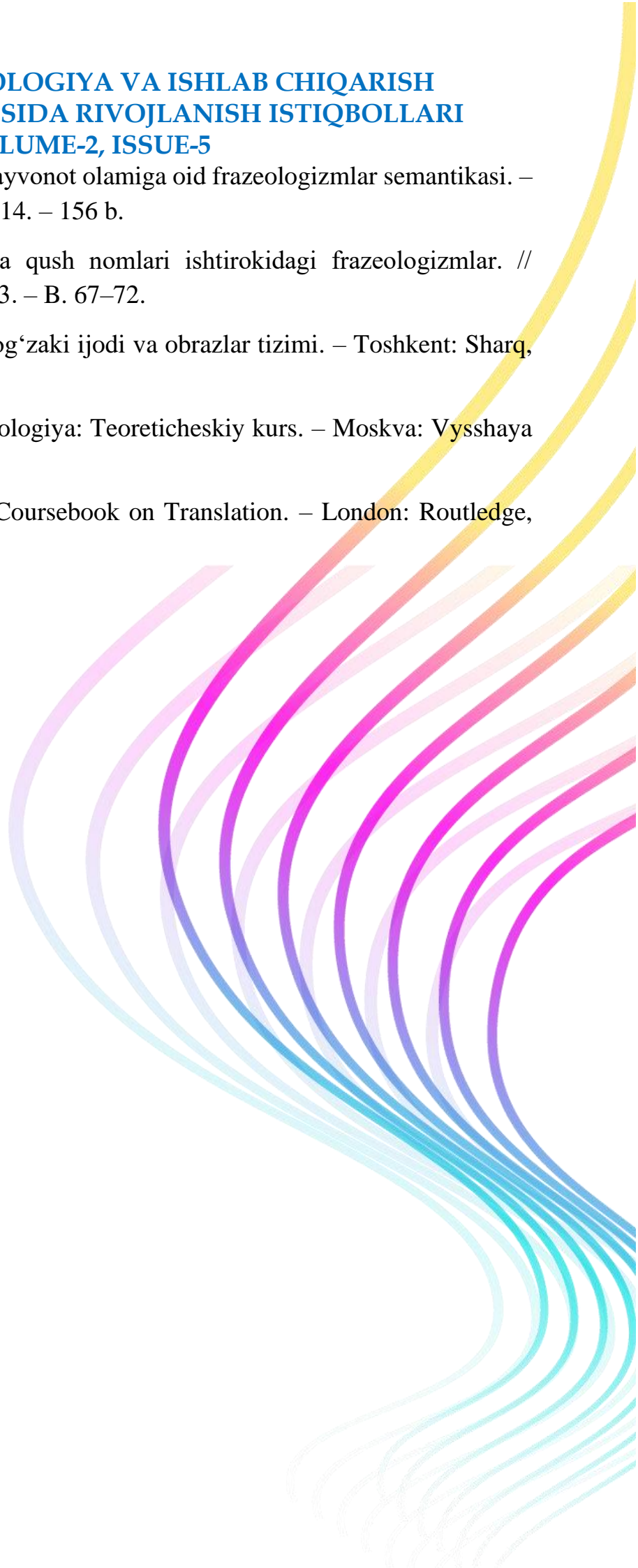
Xulosa: O'zbek tilidagi ornitonim tarkibli turg'un birikmalar xalqning tabiatga, xususan, qushlarga bo'lgan munosabatini, hayotiy tajribasini va estetik qarashlarini ifodalovchi boy til vositalaridan biridir. Bu frazeologik birliklar o'zining semantik boyligi, obrazlilik darajasi va stilistik funksiyalari bilan tilning ifoda imkoniyatlarini kengaytiradi hamda matnlarga emotsional va badiiy rang-baranglik baxsh etadi. Tahlillar shuni ko'rsatdiki, ornitonim frazeologizmlar tarkibida ishtirok etuvchi qush nomlari faqatgina hayvonot olamining elementi sifatida emas, balki xalqning ma'naviy-madaniy ongida muhim ramziy ma'nolarga ega unsur sifatida qatnashadi. Ular orqali insonning ruhiy holati, xarakteri, ijtimoiy mavqei va boshqa ko'plab tushunchalar obrazli tarzda ifodalanadi. Mazkur birikmalarni o'rganish nafaqat frazeologiya, balki tarjimashunoslik va madaniyatshunoslik nuqtayi nazaridan ham muhim bo'lib, ularni tarjima qilishda madaniy kontekstni e'tiborga olish zarur. Ornitonim frazeologizmlarning tahlili o'zbek tili boyligini chuqurroq anglashga, til vositalaridan samarali foydalanish ko'nikmalarini shakllantirishga xizmat qiladi. Shunday qilib, ornitonim tarkibli turg'un birikmalar o'zbek tilining obrazlilik manbai sifatida ilmiy va amaliy jihatdan dolzarb tadqiqot obyekti bo'lib qoladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Jo'rayev, M. O'zbek tilining frazeologik boyligi. – Toshkent: Fan, 1991. – 180 b.
2. G'afurov, N. Frazeologik birliklarning lingvistik tahlili. – Toshkent: O'qituvchi, 2005. – 240 b.
3. Axmedova, Z. Qiyosiy frazeologiya: o'zbek va ingliz tillari misolida. – Toshkent: Yangi asr avlodi, 2010. – 200 b.

**FAN, TA'LIM, TEXNOLOGIYA VA ISHLAB CHIQARISH
INTEGRATSIYASI ASOSIDA RIVOJLANISH ISTIQBOLLARI
VOLUME-2, ISSUE-5**

4. Bobojonova, M. O'zbek tilida hayvonot olamiga oid frazeologizmlar semantikasi. – Samarqand: SamDU nashriyoti, 2014. – 156 b.
5. Sayfullayeva, N. O'zbek tilida qush nomlari ishtirokidagi frazeologizmlar. // Filologiya masalalari. – 2021. – №3. – B. 67–72.
6. Komilov, N. O'zbek xalqining og'zaki ijodi va obrazlar tizimi. – Toshkent: Sharq, 2001. – 278 b.
7. Kunin, A. V. Angliyskaya frazeologiya: Teoreticheskiy kurs. – Moskva: Vysshaya shkola, 1996. – 381 s.
8. Baker, M. In Other Words: A Coursebook on Translation. – London: Routledge, 2011. – 328 p.

**TRIZ (IMEN) USULLARIDAN FOYDALANGAN HOLDA KATTA
MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALARDA BADIY TAFAKKURNI
RIVOJLANTIRISH.**

Eraliyeva Zamira Rasuljonovna

Qo'qon universiteti Ta'lim kafedrası o'qituvchisi

zamirahoneraliyeva22@gmail.com

Annotatsiya

Maqola katta maktabgacha yoshdagi bolalarning badiiy tafakkurini rivojlantirish jarayonida TRIZ (Ixtirochilik muammolarini hal qilish nazariyasi) usullarining qo'llanilishiga bag'ishlangan. Maqolada TRIZ metodologiyasining maktabgacha ta'lim tizimidagi ahamiyati, uning pedagogik modellar asosida qo'llanilishi va ijodiy tafakkurni rivojlantirishga qo'shadigan hissasi yoritiladi. TRIZ (IMEN) usullaridan foydalangan holda katta maktabgacha yoshdagi bolalarda badiiy tafakkurni rivojlantirishning pedagogik metodologiyasi ishlab chiqilgan va turli metodlardan foydalanilgan holda tadqiqot olib borilgan. Tadqiqot natijalariga ko'ra, innovatsion yondashuvlar bolalarning ijodiy tafakkurini rivojlantirishga ijobiy ta'sir ko'rsatishi aniqlangan. Shuningdek, maqolada TRIZ metodologiyasining asosiy tamoyillari, ularning maktabgacha yoshdagi bolalar uchun ahamiyati va amaliy qo'llash usullari keng yoritilgan.

Maqolada O'zbekistonda maktabgacha ta'lim tizimidagi innovatsion yondashuvlar, xususan, TRIZ usullarining amaliy tatbiqi haqida so'z boradi. Shu bilan birga, ushbu modelning pedagogik asoslari, psixologik xususiyatlari va amaliy natijalari atroflicha tahlil qilinadi. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, TRIZ texnologiyalaridan foydalanish bolalarning tasavvur qilish, mustaqil fikrlash, muammolarni hal qilish hamda ijodiy yondashuvlarini rivojlantirishga ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Bundan tashqari, O'zbekiston ta'lim tizimida TRIZ texnologiyalarining joriy etilishi bo'yicha olib borilayotgan ilmiy-tadqiqot ishlari va tajribalar haqida ma'lumot beriladi. Maqola pedagoglar, tadqiqotchilar va ta'lim sohasi mutaxassislari uchun mo'ljallangan bo'lib, maktabgacha yoshdagi bolalar bilan ishlashda innovatsion metodlarni joriy etish imkoniyatlarini ochib beradi. Ushbu yondashuv bolalarning ijodiy tafakkurini rivojlantirishda samarali vosita sifatida ko'rilmogda va kelajakda ta'lim tizimida yanada kengroq qo'llanilishi mumkin.

FAN, TA'LIM, TEXNOLOGIYA VA ISHLAB CHIQRARISH INTEGRATSIYASI ASOSIDA RIVOJLANISH ISTIQBOLLARI VOLUME-2, ISSUE-5

Kalit so'zlar: TRIZ (IMEN), tadqiqot, innovatsion metod, innovatsion yondashuv, psixologik xususiyat, ta'lim tizimi.

Kirish. Badiiy tafakkur inson ijodiy rivojlanishining muhim tarkibiy qismi hisoblanadi. Ayniqsa, maktabgacha yoshda bu jarayonni qo'llab-quvvatlash kelajakdagi ta'lim jarayoni uchun muhim asos yaratadi. Badiiy tafakkurning rivojlanishi bolaning tasavvur dunyosini kengaytirish, muammolarni ijodiy hal qilish va mustaqil fikrlash qobiliyatini rivojlantirishga xizmat qiladi. TRIZ (IMEN) usuli muammolarni hal qilishning innovatsion yondashuvi bo'lib, u ijodiy tafakkurni shakllantirish va rivojlantirishda samarali vosita sifatida xizmat qiladi. Ushbu tadqiqotda TRIZ usullari asosida katta maktabgacha yoshdagi bolalarning badiiy tafakkurini rivojlantirishga yo'naltirilgan pedagogik model ishlab chiqilgan. Tadqiqotning asosiy maqsadi - TRIZ metodikasidan foydalanish orqali maktabgacha yoshdagi bolalar uchun samarali ta'lim muhitini yaratish va ularning ijodiy tafakkurini rag'batlantirishdir.

O'zbekiston Respublikasida katta maktabgacha yoshdagi bolalarda badiiy tafakkurni rivojlantirishda TRIZ (Ixtirochilik muammolarini hal qilish nazariyasi) usullaridan foydalanish masalasi tarixiy manbalarda keng yoritilmagan. TRIZ dastlab texnik muammolarni hal qilish uchun yaratilgan bo'lib, uning ta'lim sohasida qo'llanilishi keyingi yillarda rivojlanmoqda. O'zbekiston ta'lim tizimida ijodiy tafakkurni rivojlantirishga alohida e'tibor qaratilgan. Masalan, "Umumiy pedagogika" darsligida maktabgacha ta'lim pedagogikasi bolalarni intellektual, ma'naviy-axloqiy va jismoniy jihatdan kamolotga yetkazish masalalarini o'rganishi qayd etilgan. Shuningdek, pedagogik faoliyatda innovatsion yondashuvlar, jumladan, ijodiy tafakkurni rivojlantirish usullari muhim o'rin tutadi.¹ Biroq, an'anaviy manbalarda TRIZ usullarining maktabgacha ta'limda qo'llanilishi haqida maxsus ma'lumotlar mavjud emas. Bu sohadagi tadqiqotlar va amaliyotlar asosan so'nggi yillarda rivojlanmoqda va zamonaviy pedagogik izlanishlar doirasida o'rganilmoqda. O'zbekiston Respublikasida katta maktabgacha yoshdagi bolalarda badiiy tafakkurni rivojlantirishda TRIZ (Ixtirochilik muammolarini hal qilish nazariyasi) usullaridan foydalanishga qiziqish ortib bormoqda.

Adabiyotlar tahlili. TRIZ dastlab texnik muammolarni hal qilish uchun yaratilgan bo'lsa-da, uning ijodiy fikrlashni rivojlantirishga qaratilgan tamoyillari maktabgacha ta'limda ham muvaffaqiyatli qo'llanilmoqda.² Masalan, Termiz davlat

---

¹ edu.utu-ranch.uz

² nauchniyimpuls.ru+1uniwork.buxdu.uz+1

FAN, TA'LIM, TEXNOLOGIYA VA ISHLAB CHIQRISH INTEGRATSIYASI ASOSIDA RIVOJLANISH ISTIQBOLLARI VOLUME-2, ISSUE-5

pedagogika instituti o'qituvchisi Usmanova Saodat Erkinovna tomonidan chop etilgan maqolada TRIZ texnologiyasining maktabgacha yoshdagi bolalarning intellektual qobiliyatlarini rivojlantirishdagi roli haqida so'z yuritiladi. Maqolada TRIZ usullaridan foydalanish bolalarning tasavvurini, fantaziyasini va ijodini rivojlantirishga xizmat qilishi ta'kidlanadi. Shuningdek, TRIZ vositalari maktabgacha ta'limning barcha yo'nalishlarida va faoliyat turlarida qo'llanilishi mumkinligi qayd etilgan.³

Bundan tashqari, Buxoro davlat universiteti tomonidan chop etilgan "Maktabgacha ta'limda pedagogik jarayonlarni loyihalashtirish" nomli maqolada maktabgacha yoshdagi bolalarni rivojlantirish modellari, shu jumladan, ularning ijtimoiy kompetentsiyasini rivojlantirish tamoyillari haqida ma'lumot beriladi. Ushbu maqolada pedagogik jarayonlarni loyihalashda bolalarning rivojlanish xususiyatlarini hisobga olish muhimligi ta'kidlanadi.⁴ Shuningdek, "Maktabgacha ta'lim muassasasida metodik ishlar" nomli darslikda maktabgacha ta'limning asosiy masalalari, jumladan, pedagogik jarayonlarni rejalashtirish va amalga oshirishda innovatsion yondashuvlar haqida so'z yuritiladi. Ushbu darslikda maktabgacha ta'lim tashkilotlarida metodik ishlarni tashkil etishning nazariy va amaliy jihatlari yoritilgan.⁵ Umuman olganda, O'zbekistonda TRIZ usullarini maktabgacha ta'limda qo'llash orqali bolalarning badiiy tafakkurini rivojlantirishga qaratilgan tadqiqotlar va amaliyotlar mavjud. Bu usullar bolalarning ijodiy qobiliyatlarini oshirishda samarali vosita sifatida qaralmoqda.

Maftuna G'aniyevaning "Boshlang'ich sinf darslarida TRIZ (ixtirochi masalalarni hal qilish nazariyasi) dasturini qo'llashning samarali usullari" (2021) nomli maqolasida TRIZ texnologiyalarining boshlang'ich sinf o'quvchilarining mantiqiy tafakkurini rivojlantirishdagi ahamiyati ta'kidlangan. Muallif TRIZ usullarini qo'llash orqali o'quvchilarning ijodiy va mantiqiy fikrlash qobiliyatlarini oshirish mumkinligini qayd etadi. Shuningdek, maqolada TRIZ metodikasining boshlang'ich sinf darslarida qo'llanilishi o'quvchilarning ijodiy salohiyatini oshirishga, kelajakda ularni ixtirochi shaxs sifatida shakllantirishga xizmat qilishi ta'kidlangan. Muallif, shuningdek, TRIZ texnologiyalarini qo'llash orqali o'quvchilarning ijodiy tasavvuri, dialektik fikrlashi va kognitiv faoliyatini rivojlantirish mumkinligini ta'kidlaydi. Maqolada TRIZ metodikasining boshlang'ich sinf darslarida qo'llanilishi o'quvchilarning ijodiy salohiyatini oshirishga, kelajakda ularni ixtirochi shaxs sifatida shakllantirishga xizmat qilishi ta'kidlangan. Umuman olganda, maqolada TRIZ

---

³ nauchniyimpuls.ru

⁴ portal.guldu.uz+1uniwork.buxdu.uz+1

⁵ nauchniyimpuls.ru+2renessans-edu.uz+2uniwork.buxdu.uz+2

FAN, TA'LIM, TEXNOLOGIYA VA ISHLAB CHIQRARISH INTEGRATSIYASI ASOSIDA RIVOJLANISH ISTIQBOLLARI VOLUME-2, ISSUE-5

texnologiyalarining boshlang'ich sinf o'quvchilarining mantiqiy va ijodiy tafakkurini rivojlantirishdagi ahamiyati yoritilgan. Muallif TRIZ usullarini qo'llash orqali o'quvchilarning ijodiy va mantiqiy fikrlash qobiliyatlarini oshirish mumkinligini qayd etadi. [6]

Raxima Mavlyanovaning "Umumiy pedagogika" asarida TRIZ (Ixtirochilik masalalarini yechish nazariyasi) va badiiy tafakkur haqida bevosita ma'lumotlar keltirilmagan. Biroq, ushbu asarda pedagogikaning umumiy asoslari, ta'lim jarayonida innovatsion yondashuvlar va ijodiy tafakkurni rivojlantirish usullari haqida so'z yuritiladi. Muallif ta'lim jarayonida innovatsion dunyoqarashni rivojlantirish, o'quvchilarning ijodiy va mantiqiy tafakkurini shakllantirishning ahamiyatini ta'kidlaydi. [8]

Shuningdek, Mavlyanova va Raxmankulovning "Boshlang'ich ta'lim pedagogikasi, innovatsiya va integratsiya" asarida ham innovatsion pedagogik yondashuvlar, jumladan, ijodiy tafakkurni rivojlantirish usullari haqida ma'lumotlar berilgan. Ushbu asarda boshlang'ich ta'limda innovatsion texnologiyalarni qo'llash orqali o'quvchilarning ijodiy salohiyatini oshirish masalalari yoritilgan. Umuman olganda, mazkur adabiyotlarda TRIZ va badiiy tafakkur haqida to'g'ridan-to'g'ri ma'lumotlar keltirilmagan bo'lsa-da, ijodiy tafakkurni rivojlantirish va ta'limda innovatsion yondashuvlar qo'llashning ahamiyati keng yoritilgan. [7] Yana bu asarda TRIZ (Ixtirochilik masalalarini yechish nazariyasi) va badiiy tafakkur haqida bevosita ma'lumotlar keltirilmagan. Biroq, ushbu asarda boshlang'ich ta'limda innovatsion pedagogik yondashuvlar, integratsiya jarayonlari va ijodiy tafakkurni rivojlantirish usullari haqida so'z yuritiladi. Mualliflar ta'lim jarayonida innovatsion texnologiyalarni qo'llash, o'quvchilarni ijodiy fikrlashga undash va integratsiyalashgan ta'lim dasturlarini joriy etishning ahamiyatini ta'kidlaydilar.⁶

Shuningdek, asarda o'quv jarayonida integratsiya va innovatsiyalarning o'rni, o'quvchilarning ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirishda zamonaviy pedagogik texnologiyalardan foydalanish masalalari yoritilgan. Bu yondashuvlar o'quvchilarning mantiqiy va ijodiy tafakkurini rivojlantirishga xizmat qiladi. Umuman olganda, mazkur adabiyotda TRIZ va badiiy tafakkur haqida to'g'ridan-to'g'ri ma'lumotlar keltirilmagan bo'lsa-da, ijodiy tafakkurni rivojlantirish va ta'limda innovatsion yondashuvlar qo'llashning ahamiyati keng yoritilgan.

---

⁶ azkurs.org+1renessans-edu.uz+1

FAN, TA'LIM, TEXNOLOGIYA VA ISHLAB CHIQRISH INTEGRATSIYASI ASOSIDA RIVOJLANISH ISTIQBOLLARI VOLUME-2, ISSUE-5

Ernazarova G. O., Yakubova M. Y., va Oblaqulov Sh. D. tomonidan yozilgan “Kreativ pedagogika asoslari” (2022) o‘quv qo‘llanmasida TRIZ (Ixtirochilik masalalarini yechish nazariyasi) texnologiyalarining ta’lim jarayonida qo‘llanilishi va uning ijodiy tafakkurni rivojlantirishdagi ahamiyati haqida ma’lumotlar keltirilgan. Mualliflar TRIZ texnologiyalarining o‘quvchilarda kreativ fikrlash qobiliyatlarini shakllantirishdagi rolini ta’kidlab, ushbu yondashuvning ta’lim jarayonidagi samaradorligini yoritganlar.⁷ Shuningdek, qo‘llanmada kreativ pedagogikaning nazariy asoslari, innovatsion ta’lim texnologiyalari va ularning o‘quvchilarning ijodiy salohiyatini oshirishdagi o‘rni haqida so‘z yuritiladi. Mualliflar ijodiy tafakkurni rivojlantirishda TRIZ texnologiyalarining qo‘llanilishi o‘quvchilarning muammolarni hal qilish qobiliyatini oshirishga, mustaqil fikrlashni rivojlantirishga va ta’lim jarayonini yanada qiziqarli qilishga xizmat qilishini ta’kidlaydilar.⁸ Umuman olganda, ushbu o‘quv qo‘llanma ta’limda kreativlikni oshirishga qaratilgan innovatsion yondashuvlar, jumladan, TRIZ texnologiyalarining ahamiyati va ularni amaliyotda qo‘llash usullari haqida batafsil ma’lumot beradi. [9]

Metodologiya. Tadqiqot eksperimental yondashuv asosida olib borildi. Unda -7 yoshdagi bolalarning badiiy tafakkur darajasi diagnostikasi, TRIZ (IMEN) usullariga asoslangan mashg‘ulotlar tizimi va uning samaradorligini baholash bosqichlari o‘tkazildi. Tadqiqotning asosiy metodlari quyidagilardan iborat:

- *Pedagogik tajriba:* Eksperimental va nazorat guruhlarini bilan ish olib borildi. Eksperimental guruh TRIZ metodlari asosida o‘qitildi, nazorat guruhi esa an’anaviy metodlar asosida ta’lim oldi.
- *Kuzatuv va test sinovlari:* Bolalarning badiiy tafakkurini baholash maqsadida maxsus testlar ishlab chiqildi va natijalar tahlil qilindi.
- *Statistik tahlil:* Olingan natijalar matematik va statistik metodlar yordamida qayta ishlanib, taqqoslov natijalari chiqarildi.
- *Intervyu va so‘rovnomalar:* O‘qituvchilar va ota-onalardan bolaning ijodiy tafakkurdagi o‘zgarishlari bo‘yicha fikr-mulohazalar olindi.

Natijalar. Tadqiqot natijalari TRIZ (IMEN) usullariga asoslangan mashg‘ulotlar bolalarning badiiy tafakkur darajasini sezilarli darajada oshirganini ko‘rsatdi. Eksperimental guruhdagi bolalar ijodiy tafakkur, muammoli vaziyatlarni hal qilish va badiiy idrok qilish bo‘yicha yuqori natijalarga erishganligi aniqlandi.

---

⁷⁷ lib.cspu.uz

⁸ lib.cspu.uz

**FAN, TA'LIM, TEXNOLOGIYA VA ISHLAB CHIQRISH
INTEGRATSIYASI ASOSIDA RIVOJLANISH ISTIQBOLLARI
VOLUME-2, ISSUE-5**

Jadval 1. Eksperimental va nazorat guruhlari natijalari.

Ko'rsatkichlar	Eksperimental guruh	Nazorat guruhi
Badiiy tafakkur darajasi (%)	85%	60%
Ijodiy yondashuv ko'rsatkichi	78%	55%
Muammolarni hal qilish ko'nikmasi	82%	58%
Tasviriy san'atga bo'lgan qiziqish (%)	88%	62%

Eksperimental guruhda TRIZ usullari bilan shug'ullangan bolalar muammolarni hal qilishda yangicha yondashuvlarni qo'llashga moyilligi va tasviriy san'at orqali o'z fikrlarini ifodalash darajasi yuqori ekanligi kuzatildi.

Muhokama. Tadqiqot natijalari TRIZ (IMEN) usullarining katta maktabgacha yoshdagi bolalarda badiiy tafakkurni rivojlantirishga ijobiy ta'sir ko'rsatishini tasdiqlaydi. Ushbu yondashuv quyidagi afzalliklarga ega:

Mustaqil fikrlashni rivojlantirish – TRIZ mashg'ulotlari bolalarda nostandart tafakkur va kreativ yondashuvni shakllantiradi.

Muammolarni hal qilish qobiliyatini oshirish – Bolalar muammolarga ijodiy yondashishni o'rganadilar.

San'at va tasviriy tafakkurni rivojlantirish – TRIZ asosidagi mashg'ulotlar bolalarning san'atga bo'lgan qiziqishini oshirishga xizmat qiladi.

Logik tafakkurni shakllantirish – TRIZ metodikasi orqali bolalar analitik fikrlash va muammo tahlil qilishni o'zlashtiradilar.

Shuningdek, TRIZ metodikasi bolalarning notiq fikrlash, tasviriy idrok va yangi g'oyalarni ilgari surish qobiliyatlarini ham rivojlantirishi aniqlangan.

Xulosa. Tadqiqot davomida TRIZ (IMEN) usullaridan foydalangan holda ishlab chiqilgan pedagogik metodlar bolalarning badiiy tafakkurini rivojlantirishga samarali ta'sir ko'rsatishi aniqlandi. TRIZ metodologiyasi maktabgacha ta'lim tizimida innovatsion yondashuv sifatida qo'llanilishi mumkinligi va uning ta'lim samaradorligini oshirishga xizmat qilishi ta'kidlandi. Kelajakda ushbu metodologiyani amaliyotda yanada kengroq tatbiq qilish, uning uzoq muddatli natijalarini tahlil qilish

**FAN, TA'LIM, TEXNOLOGIYA VA ISHLAB CHIQRARISH
INTEGRATSIYASI ASOSIDA RIVOJLANISH ISTIQBOLLARI
VOLUME-2, ISSUE-5**

hamda maktabgacha ta'lim tashkilotlari uchun maxsus TRIZ dasturlarini ishlab chiqish muhim yo'nalishlardan biri sifatida ko'rib chiqiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar.

1. Altshuller, G. S. (1984). "Tvorcheskaya izobretatelskaya zadacha". Moskva: Nauka.
2. Muminova, N. (2019). "Bolalar badiiy tafakkurini rivojlantirish metodikasi". Toshkent: Fan va texnologiya.
3. Vygotsky, L. S. (1986). "Thought and Language". Cambridge: MIT Press.
4. Torrance, E. P. (1995). "Creativity and Thinking Skills". New York: Prentice Hall.
5. Runco, M. A. & Jaeger, G. J. (2012). "The Standard Definition of Creativity". Creativity Research Journal.
6. **G'aniyeva, M. (2021)**. Boshlang'ich sinf darslarida TRIZ (ixtirochi masalalarni hal qilish nazariyasi) dasturini qo'llashning samarali usullari. *Scientific Progress*, 2(5), 108-112. renessans-edu.uz+2api.scienceweb.uz+2tadqiqot.uz+2
7. **Mavlyanova, R., & Raxmankulova, N. (2013)**. Boshlang'ich ta'lim pedagogikasi, innovatsiya va integratsiya. Toshkent: Voris-nashriyot. api.scienceweb.uz+2renessans-edu.uz+2tadqiqot.uz+2
8. **Mavlyanova, R. A. (2021)**. Umumiy pedagogika. Toshkent: JDPU. jdpu.uz+1arm.uzmmsi.uz+1
9. **Ernazarova, G. O., Yakubova, M. Y., & Oblaqulov, Sh. D. (2022)**. "Kreativ pedagogika asoslari" o'quv qo'llanmasi renessans-edu.uz
10. Eraliyeva Zamira Rasuljonovna. (2024). IN MTT'S PREPARATORY GROUPS FOR SCHOOL, CHILDREN ARE TAUGHT TO THINK LOGICALLY AND TO FIND SOLUTIONS IN CONTROVERSIAL SITUATIONS AND ARTISTIC SPEECH. INTERNATIONAL JOURNAL OF RECENTLY SCIENTIFIC RESEARCHER'S THEORY, 2(6), 34-38. Retrieved from <https://uzresearchers.com/index.php/ijrs/article/view/3412>
11. Eraliyeva Zamira Rasuljonovna, and Djo'rayeva Dildoraxon Rahmonaliyevna. "BOLALAR TAFAKKURINI RIVOJLANTIRISHDA AYRIM DIDAKTIK O'YINLARNING AHAMIYATI". QO'QON UNIVERSITETI XABARNOMASI, vol. 9, no. 9, Dec. 2023, pp. 184-6, doi:10.54613/ku.v9i9.866.
12. Zamira Rasuljonovna Eraliyeva.(2024). MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALAR INTELEKTINI VA KREATIVLIGINI RIVOJLANTIRISHDA INNOVATSION TEXNOLOGIYALARDAN FOYDALANISH. Involta Innovatsion Scientific Journal, 3(12), 7-14 from <https://involta.uz/index.php/iv/article/view/837>

**FAN, TA'LIM, TEXNOLOGIYA VA ISHLAB CHIQRISH
INTEGRATSIYASI ASOSIDA RIVOJLANISH ISTIQBOLLARI
VOLUME-2, ISSUE-5**

13. Z. R. Eraliyeva. (2024). ERTAKLARNING KOGNITIV-SEMANTIK XUSUSIYATLARI. INTERNATIONAL JOURNAL OF RECENTLY SCIENTIFIC RESEARCHER'S THEORY, 2(6), 25–28. Retrieved from <https://uzresearchers.com/index.php/ijrs/article/view/3410>

14. Юлдашева, Д. М., & Эралиева, З. Р. (2023). “БОЛАЛИК” КОНЦЕПТИНИНГ ИФОДАЛАНИШИ. Research Focus, 2(2), 226-228.

15. Yuldasheva Dilafuz, Jabborova Marifatxon, Eraliyeva Zamira Rasuljonovna, & Maziyaeva Muqaddasxon (2022). МАКТАБГАЧА ТА'LIMGA YANGICHA YONDASHUV. Central Asian Research Journal for Interdisciplinary Studies (CARJIS), 2 (Special Issue 3), 121-125.

16. Eraliyeva, Z. (2023). MTT NING MAKTABGA TAYYORLOV GURUHLARIDA BOLALARNI MANTIQIY FIKRLASH VA BAHS MUNOZARALI VAZIYATLARDA YECHIM TOPISHGA VA BADIY NUTQQA O'RGATISH. Talqin Va Tadqiqotlar, 1(18). извлечено от <https://talqinvatadqiqotlar.uz/index.php/tvt/article/view/19>

17. edu.utu-ranch.uz

18. nauchniyimpuls.ru+1uniwork.buxdu.uz+1

19. nauchniyimpuls.ru

20. portal.guldu.uz+1uniwork.buxdu.uz+1

21. nauchniyimpuls.ru+2renessans-edu.uz+2uniwork.buxdu.uz+2

22. azkurs.org+1renessans-edu.uz+1

23. lib.cspu.uz

**FAN, TA'LIM, TEXNOLOGIYA VA ISHLAB CHIQRISH
INTEGRATSIYASI ASOSIDA RIVOJLANISH ISTIQBOLLARI
VOLUME-2, ISSUE-5
OMON MATJON LIRIKASIDA PERIFRAZ VA GRADATSIYANING
QO'LLANISHI**

Abdusharifova Sarvinoz Sobirjon qizi - Urganch davlat universiteti Filologiya va san'at fakulteti talabasi

Annotatsiya: Ushbu maqolada yuksak qalam sohibi Omon Matjon ijodida qo'llangan, zamonaviy she'riyatda uchraydigan she'riy san'atlardan biri – perifraz shoir she'riyati misolida tahlil asosida yoritib beriladi.

Kalit so'zlar: Omon Matjon, she'riyat, tahlil, majoz, ikkinchi nom, perifraz.

Ma'lumki, teran fikr, idrok va ilhom sohibi bo'lgan ijodkorlar hayotda ro'y berayotgan voqea-hodisalarga oddiy yondashmasdan ularni chuqur tahlil qilgan holda o'z xotira omborlariga joylaydilar. Ular bu omborda saqlanayotgan hodisalarni tasvirlashda ham yuqorida aytilganidek shunchaki yondashib emas, balki o'zlarining qalb ko'zlari bilan his qiladilar. Bu jarayonga shoir yoki yozuvchi ko'rilgan holatga o'z ichki kechinmalaridan kelib chiqib baho beradi va uni obrazli tarzda ifodalaydi. O'z-o'zidan ko'rinadiki, ular bu ifodalash, tasvirlash jarayoniga turli xil shaxs, joy, narsa-predmetga majoziy xarakter yuklab, unga qaytadan ikkinchi nom beradi. Ijodkorlarning o'z estetik ideallaridan kelib chiqib mavjud narsa-hodisalarga qaytadan nom ato qilishi perifrazni yuzaga keltiradi.

Ushbu atamaga adabiyotshunoslikka doir atamalarda turlicha izoh berilgan bo'lib, xususan, adabiyotshunos To'xta Boboyevning "Adabiyotshunoslik asoslari" darsligida unga quyidagicha ta'rif berilgan: "Perifraz (yunon. peri – atrof. phrasis – so'zlayman) – majozlarning bir turi – nutqning ifodaviyligini oshirish maqsadida predmet, odam, voqea-hodisalar nomini ularning ma'nolarini, xususiyatlarini ifodalovchi so'z yoki iboralar bilan almashtirish usuli[1:349]". Shu bilan birgalikda, ushbu atama Dilmurod Qur'onovning "Adabiyotshunoslik lug'ati"da: "Perifraz(a) – narsa-hodisa, joy yoki shaxsni o'z nomi bilan emas, unga xos tavsifiy belgilarni ifodalovchi so'z birikmasi bilan atash; mohiyatan ko'chimga yaqin turadi[2:222]", - deya tavsiflanadi. Fikrimizcha, perifraz mazmunan ko'chim turlaridan metaforaga yaqin tursa-da, uning farqli jihatlari mavjud. Uning metaforadan farqli jihati shundaki, metaforada faqat o'xshatilgan birlik beriladi, perifrazda esa o'z ma'nosida qo'llangan so'z bilan uning xususiyatlarini o'zida mujassam etuvchi o'z yoki ko'chma ma'nodagi so'z beriladi, u

**FAN, TA'LIM, TEXNOLOGIYA VA ISHLAB CHIQRISH
INTEGRATSIYASI ASOSIDA RIVOJLANISH ISTIQBOLLARI
VOLUME-2, ISSUE-5**

bu jihati bilan tasviriy ifodaga yaqin turadi. Shu jumladan, shoir Omon Matjon ijodida ham ushbu tasvir vositasining yorqin namunalarini uchratishimiz mumkin:

O'zbekiston – jannat ustaxonasi,
Ne-ne buyuk insonlarning Onasi,
Senga boqib jahon ko'zi yonasi,
Ko'zim yo'lda, ko'nolim yorda shu kunlar,
Menda zo'r bir g'urur bor-da shu kunlar[3:10].

Bu she'riy parchada O'zbekiston "jannat ustaxonasi" deya tasvirlangan bo'lib, bu orqali perifraz vujudga kelgan. Bilamizki, ko'pgina shoirlar diyorimizni jannatmakon go'shaga qiyos etadilar, biroq ijodkor bu qiyosni yana-da boyitadi, ya'ni endilikda u nafaqat jannatosa o'lka, balki barcha jannatga o'xshash yurtlarning ichida o'mak bo'lishga arzirlisi, jannat yaratuvchisidir.

Yurtimizda mavjud ikki daryo: Amudaryo va Sirdaryoning o'zani Orol dengiziga borib quyilishi barchamizga birdek ma'lum. Quyida keltirilgan she'riy parchada shoir perifrazaning yorqin namunasini qo'llaydi: she'rda Orol – ikki zo'r daryoning aziz Ka'basi, deya tilga olinadi, ya'ni barcha musulmon shaxslar Ka'bani ziyorat qilgani kabi ikki daryo o'zani ham Orol dengizi tomon yo'l olib, unga borib quyiladi:

Tarixning ne yana bizga zardasi,
Munglar tutashdi torning pardasi,
Ikki zo'r daryoning aziz Ka'basi –
Oroldan uzildi barcha yo'l endi,
Orolim, qurima,
Orol, to'l endi[3:17].

Omon Matjon qalamiga mansub ushbu misralarda ham perifraz ishtirok etgan:

Ko'kdan yerga bir ne tutash ko'rinar,
Umr – o'z burchingni o'tash ko'rinar.
"Avlodlar almashar" degan gap bekor,
Bu – har kimni bir-bir sinash ko'rinar[4:20].

**FAN, TA'LIM, TEXNOLOGIYA VA ISHLAB CHIQRISH
INTEGRATSIYASI ASOSIDA RIVOJLANISH ISTIQBOLLARI
VOLUME-2, ISSUE-5**

Banda umrga nisbatan “o‘z burchingni o‘tash” birikmasini qo‘llash orqali perifraz yuzaga kelgan. Ushbu misralar falsafiy mazmun kasb etgan bo‘lib, unda shoir Omon Matjon insonni hayot atalmish sinovda bo‘lishini, bu dunyo sinov maydoni bo‘lib, har kimni birma-bir imtihon qilinishini, odamga bu umr shu sinovlardan o‘tib, o‘z burchini o‘tashi, ya’ni umri davomida ezgu amallarni qilib, savob olishini ta’kidlar ekan, shu bilan birgalikda, kishiga hech bir gunoh o‘zgan o‘tmaydi, inson hech qachon ajdodlari qilgan qilmishlari uchun jazolanmaydi, aksincha ularning har biri bir-bir sinaladi, degan fikrni ko‘ndalang qo‘yadi.

Samovot – bir juldur dasturxon,

Somon yo‘li unda qand yuqi.

Tunda va’da etar oltin non

Yulduzlarning so‘nggi qo‘shig‘i[4:97].

Keltirilgan she’riy parchada samovotni juldur dasturxon deb nomlash orqali perifraz yuzaga kelgan bo‘lib, shoir uning vositasida tabiat tasvirini go‘zal ifodalab bergan.

Muvozanat mezon butun borliqqa,

Bersa – qaytib olmay qo‘ymaydi!

“Qizil kitob” – najot elchisi bo‘lsa,

Yetti unga ko‘p gap yozmoqning payti![5:10]

“Tabiatning “Qizil kitob”iga” deb nomlangan ushbu she’rda “Qizil kitob”ni najot elchisi sifatida tasvirlash orqali perifraz vujudga kelgan bo‘lib, ijodkorning uni qo‘llashdan maqsadi shundan iboratki, bu kitobga kundan kunga yo‘qolib borayotgan mavjudotlar kitiladi, shoir shuning uchun ham uni najot elchisi deb ataydi. She’rni boshdan oyoq o‘qir ekansiz, bir narsaga guvoh bo‘lasiz: o‘lib borayotgan xilqatni muhofaza qiluvchi “Qizil kitob”ga shoir DO‘STLIK, E’TIQOD, UDUM, ASAB, YURAK kabi insoniylikdan darak beruvchi tuyg‘ularni ham qo‘shib qo‘yadi. Bu bejizga emas, albatta. Rivojlanib borayotgan zamonamizda soat sayin yo‘qotilib borilayotgan narsalarning o‘rnini to‘ldiruvchi turli xil kashfiyotlar ishlab chiqilmoqda. Bu she’r orqali shoir shuni demoqchiki, yo‘qotilgan buyumning, borinki, biror hayvonning o‘rnini boshqasi bilan to‘ldirish mumkin, biroq kishilarning bir-biriga bo‘lgan do‘stligi, qallda yo‘qotilayotgan e’tiqod, ajdodlarning boy merosidan darak beruvchi udum, kishida barcha tuyg‘ularga debocha bo‘ladigan yurakning o‘rnini nima bilan to‘ldirish mumkin? Shularni himoya qilish kerak aslida.

**FAN, TA'LIM, TEXNOLOGIYA VA ISHLAB CHIQARISH
INTEGRATSIYASI ASOSIDA RIVOJLANISH ISTIQBOLLARI
VOLUME-2, ISSUE-5**

Omon Matjon she'rlarini birma-bir ko'zdan kechirar ekanmiz, perifrazga oid ko'plab misralarga duch kelamiz. Shu jumladan, shoir qalamiga mansub ushbu she'riy parchada bu tasvir vositasidan o'rinli foydalanilgan:

Samarqand – ko'kyolqin minorlar yurti,
Azaliy yashillik – chinorlar yurti,
She'rga, ipak to'rga xummorlar yurti,
Nafas qil, osmonni peshtoqqa qoldir,
Bulbulni manguga butoqda qoldir![5:20]

Keltirilgan bandeda Samarqandga ko'kyolqin minorlar yurti deb ta'rif berish orqali perifrazdan foydalanilgan.

Aytdim, bir ertakda tangri taolo
O'lkamizdan olgan jannatga ulgi.
Behishtiy mevalar, obi hayot – suv,
Samoviy maqomlar – bari ming yilgi[6:256].

Jannatmakon yurtimizning ta'rif-u tavsifiga bag'ishlangan ushbu she'rda suvni obi hayot deb atash orqali perifraz qo'llangan va bu perifrazning o'z ma'nosida qo'llangan turiga misol bo'la oladi.

Shu jumladan, shoir ijodida uchrovchi yana bir san'at borki, ijodkor o'zining ruhiy holatini yorqin ifodalashda ushbu tasvir vositasiga tayanib ish ko'radi. Bu poetik figuralardan biri gradatsiya bo'lib, "Adabiyotshunoslik asoslari" kitobida unga shunday ta'rif berilgan:

Gradatsiya(lot. Gradatio – zinapoya) – tasvir obykti (ma'nosi)ning misradan misraga (so'zdan so'zga) o'tgan sari kuchayib borishini ifodalovchi so'zlar (o'ziga xos gap tuzilishi)[1:428]. Ushbu poetik figura ham o'z ichida ikki guruhga bo'linadi: biri klimaks hisoblansa, ikkinchi guruhni antiklimaks tashkil etadi. Bu ikki ko'rinish bir-biriga qarama-qarshi ma'no anglatib, klimaksda misradagi tasvir obykti ma'nosi yoxud hissiyotlar oqimi kuchayib borsa, antiklimaksda aksincha, susayib, kamayib boradi. Shoir Omon Matjon qalamiga mansub ushbu she'riy parchada ham klimaks qo'llangan:

Shu tilni o'ylagim keladi,

**FAN, TA'LIM, TEXNOLOGIYA VA ISHLAB CHIQRARISH
INTEGRATSIYASI ASOSIDA RIVOJLANISH ISTIQBOLLARI
VOLUME-2, ISSUE-5**

Shu tilda so‘ylagim keladi.

Sukunat – shoirning so‘zlari.

Ayta...

Olmay...

Ketgan...

So‘zlari[6:41].

Ko‘rinadiki, berilgan parchada fikr qaratilgan birlik, ya’ni tasvir obyektini ifodalovchi birlik sukunat so‘ziga urg‘u berilar ekan, uning ma’nosini izohlovchi so‘zlar misradan misraga ko‘chirilishi orqali undagi kechinma kuchayib bormoqda.

Bibixonim!

Bibixonim!

Sening siniq imoratingni,

Oyday kuyuk muhabbatingni

To‘ldirib hislarim, ko‘zlarim bilan,

Oy qilib otayin osmonga,

Kun qilib otayin osmonga,

Bibixonim[5:21].

Bu she’riy parchada tasvir obyektini misradan misraga o‘tgan sayin she’rda mavjud ehtiros oqimi kamayib boradi hamda she’rning obrazli va ifodalliligini ta’minlaydi.

Xulosa qilib aytganda, Omon Matjon ijodining obrazlilik va emotsionalligini taminlab berishda perifrazlarning o‘rni beqiyos. Shoir qo‘llagan perifrazlarning har biri she’riyatga o‘ziga xos yangilik bo‘lib qo‘shildi, desak mubolag‘a bo‘lmaydi. Gradatsiya hodisasi esa kamdan kam ijodkorning she’riyatida uchrovchi topilma hisoblanadi. Bu ham ijodkorning badiiy mahoratidan dalolat beruvchi omildir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. To‘xta Boboyev. Adabiyotshunoslik asoslari.– T.: “O‘zbekiston”, 2002.
2. Dilmurod Quronov. Adabiyotshunoslik lug‘ati.– T.: “Akademnashr”, 2010.
3. Omon Matjon. O‘rtamizda birgina olma. – T.: “Yosh gvardiya”, 1990.
4. Omon Matjon. Iymon yog‘dusi. – T.: G‘. G‘ulom nomidagi Adabiyot va san’at nashriyoti, 1995.

**FAN, TA'LIM, TEXNOLOGIYA VA ISHLAB CHIQRISH
INTEGRATSIYASI ASOSIDA RIVOJLANISH ISTIQBOLLARI
VOLUME-2, ISSUE-5**

5. Omon Matjon. Yonayotgan Daraxt. – T.: Gʻ. Gʻulom nomidagi Adabiyot va sanʼat nashriyoti, 1997.
6. Omon Matjon. Seni yaxshi koʻraman. – T.: Gʻ. Gʻulom nomidagi Adabiyot va sanʼat nashriyoti, 1981.

**FAN, TA'LIM, TEXNOLOGIYA VA ISHLAB CHIQRISH
INTEGRATSIYASI ASOSIDA RIVOJLANISH ISTIQBOLLARI
VOLUME-2, ISSUE-5**

**KIYIM DIZAYNIDA MILLIY MEROSNI ZAMONAVIY USLUBDA
IFODALASHNING ESTETIK VA TEXNOLOGIK ASOSLARI**

Ashurova Nafisa

Termiz davlat univertsiteti 3-kurs milliy libos,
kashtachilik va to'qimachilik yo'nalishi talabasi.

ANNOTATSIYA

Maqolada kiyim dizaynida milliy meros va zamonaviy moda uslublarining uyg'unligi estetik va texnologik jihatdan tahlil qilinadi. Atlas, adras, beqasam kabi milliy matolar, naqshlar va kashtachilik an'analari zamonaviy dizayndagi talqini bilan birga o'rganiladi. Shuningdek, 3D texnologiyalar, raqamli konstruktorlar va virtual podiumlar orqali yaratilayotgan innovatsion yondashuvlar yoritiladi. Maqola milliy estetikani saqlagan holda global modaga mos dizaynlar yaratish yo'llarini nazariy va amaliy asosda ko'rsatib beradi. Ushbu maqola milliy estetikani saqlab qolgan holda, texnologik yondashuvlar orqali uni yangicha shakllantirishga intilayotgan dizaynerlar, talaba-yoshlar, moda sanoati vakillari uchun nazariy asos bo'lishi bilan birga, amaliy jihatdan ham foydali materialdir. Unda milliy identitetni yo'qotmasdan, global moda bozorida raqobatbardosh mahsulotlar yaratish yo'llari ilmiy yondashuv asosida ochib berilgan.

Kalit so'zlar: milliy meros, kiyim dizayni, zamonaviy uslub, estetik yondashuv, texnologik asoslar, naqshlar, 3D dizayn, raqamli moda, milliy identitet.

KIRISH

Milliy meros – har bir xalqning o'ziga xos madaniy xotirasi, tarixiy tajribasi va estetik qarashlarini o'zida mujassam etgan bebaho boylikdir. Bu meros avloddan avlodga nafaqat og'zaki rivoyatlar, yozma manbalar yoki san'at asarlari orqali, balki amaliy hayotda — xususan, kiyim-kechakda ham saqlanib kelmoqda. Kiyim dizayni esa shu milliy merosni estetik jihatdan ifodalashning eng yorqin, hayotiy va ta'sirchan vositalaridan biridir. O'zbekiston singari boy madaniy an'analarga ega bo'lgan yurtda kiyim dizayni orqali o'zlikni anglash, milliy identitetni namoyon qilish va uni global miqyosda tanitish imkoniyati juda kengdir.

Hozirgi globallashuv va texnologiyalar asrida milliy merosni nafaqat saqlab qolish, balki uni zamonaviy modaga mos shaklda qayta talqin etish muhim masalaga aylangan. Bu esa, o'z navbatida, dizaynerlardan chuqur estetik tushunchalar, texnologik bilim va innovatsion yondashuvlarni talab qiladi. An'anaviy liboslardagi o'ziga xos naqshlar, milliy matolar, ramziy ma'noga ega bezaklar, kesim shakllari va

FAN, TA'LIM, TEXNOLOGIYA VA ISHLAB CHIQRARISH INTEGRATSIYASI ASOSIDA RIVOJLANISH ISTIQBOLLARI VOLUME-2, ISSUE-5

kashtachilik uslublari – bularning barchasi milliylikning ifoda vositalaridir. Zamonaviy kiyim dizaynida esa bu unsurlar yangicha talqin qilinib, zamonaviy estetik mezonlar bilan uyg'unlashmoqda.

Bugungi dizayn olamida 3D texnologiyalar, raqamli moda, interaktiv dizayn platformalari kabi zamonaviy texnikalar yordamida milliy ruhga ega obrazlar yaratish imkoniyati ortib bormoqda. Endilikda dizaynerlar nafaqat an'anani takrorlaydi, balki uni qayta yarata oladigan, uni zamon ruhi bilan uyg'unlashtira oladigan ijodkorga aylanmoqda. Bu jarayonda milliy va zamonaviy uslublarning estetik va texnologik asoslarini chuqur o'rganish, tahlil qilish va ularni uyg'un holda amaliyotga tatbiq etish dolzarb vazifaga aylangan.

Mazkur maqolada kiyim dizaynida milliy merosning zamonaviy uslubda ifodalanishiga oid estetik tamoyillar, texnologik imkoniyatlar hamda ularning o'zaro aloqadorliklari tahlil qilinadi. Shuningdek, bugungi dizayn amaliyotida bu yo'nalishda yuzaga kelayotgan muammolar va istiqbollar ham ilmiy yondashuv asosida ko'rib chiqiladi.

METODOLOGIYA

Mazkur ilmiy maqolani tayyorlash jarayonida turli xil metodologik yondashuvlardan foydalanildi. Avvalo, **tahliliy-metodik yondashuv** asosida O'zbekiston milliy liboslarining tarixiy rivojlanish bosqichlari, ularning estetik xususiyatlari va zamonaviy dizayndagi aks etishi o'rganildi. Bu orqali milliy kiyimlardagi naqshlar, matolar, kesim shakllari, bezaklar va ularning ramziy ma'nolari tizimli tarzda tahlil qilindi.

Taqqoslama-tahliliy usul yordamida milliy kiyimlarning an'anaviy shakllari bilan hozirgi zamonaviy dizaynlar o'rtasidagi farqlar va o'xshashliklar aniqlab chiqildi. Shu orqali milliy merosning zamonaviy moda kontekstida qanday ifodalanayotgani va bu jarayonda qanday o'zgarishlar sodir bo'layotgani aniqlashtirildi.

Amaliy kuzatuv va **vizual tahlil** asosida o'zbek dizaynerlarining ishlari, milliy liboslar kolleksiyalari, moda namoyishlari va kreativ loyihalar o'rganildi. Dizayn namunalarida estetik talqin va texnologik yondashuvlar qanday uyg'unlashgani chuqur tahlil qilindi.

Shuningdek, **intervyu va suhbat metodi** asosida dizaynerlar, dizayn sohasi mutaxassislari va talabalardan fikrlar olindi. Bu yondashuv milliylikni saqlagan holda zamonaviy kiyim dizaynini yaratishda uchraydigan real muammolar va imkoniyatlarni aniqlashda yordam berdi.

Bundan tashqari, **ilmiy adabiyotlar tahlili**, xorijiy va mahalliy manbalarni o'rganish orqali mavzuga oid ilg'or tajribalar, texnologik innovatsiyalar va dizayn

**FAN, TA'LIM, TEXNOLOGIYA VA ISHLAB CHIQRISH
INTEGRATSIYASI ASOSIDA RIVOJLANISH ISTIQBOLLARI
VOLUME-2, ISSUE-5**

tamoyillarining nazariy asoslari aniqlab chiqildi. Tadqiqot davomida 3D dizayn, raqamli moda platformalari, grafik konstruksiya dasturlari kabi zamonaviy texnologiyalarning milliy dizayndagi o'rni ham metodik asosda o'rganildi.

NATIJALAR

Tadqiqot davomida kiyim dizaynida milliy merosni zamonaviy uslubda ifodalash borasida bir nechta muhim ilmiy va amaliy natijalarga erishildi. Eng avvalo, o'zbek milliy kiyimlarining estetik tizimi – ya'ni mato, naqsh, rang, kesim shakli, bezak va ramziy belgilar kabi asosiy elementlari aniqlandi va ularning bugungi moda dizaynida qanday talqin qilinayotgani tahlil qilindi. Bu elementlarning har biri xalqning tarixiy tajribasi, tabiatga munosabati, diniy e'tiqodi va go'zallik haqidagi qarashlarini ifoda etuvchi vosita sifatida namoyon bo'layotgani tasdiqlandi.

Shuningdek, o'tkazilgan tahlillar shuni ko'rsatdiki, zamonaviy dizaynerlar tomonidan milliy merosga asoslangan yangi kiyim modellari yaratilayotgani – bu nafaqat estetik yondashuv, balki madaniy identitetni saqlash va rivojlantirish yo'lida muhim qadamdir. Ayniqsa, yosh avlod vakillari orasida milliylikka qiziqish ortib borayotgani, ularning kiyim tanlashda milliy unsurlarni zamonaviy shaklda qabul qilishi dizayn rivoji uchun katta imkoniyat yaratmoqda.

Texnologik jihatdan qaralganda, 3D dizayn texnologiyalari, raqamli moda ilovalari va interaktiv vizual platformalar yordamida dizaynerlar milliylikni zamonaviy shaklda talqin etishda keng imkoniyatlarga ega bo'layotgani aniqlandi. Bunday texnologiyalar dizaynerlarga kreativ g'oyalarni tezroq, aniqroq va innovatsion tarzda hayotga tatbiq etish imkonini bermoqda.

Natijalar shuni ko'rsatmoqdaki, agar milliy estetikani zamonaviy dizayn tamoyillari va texnologik yondashuvlar bilan uyg'unlashtirish davom ettirilsa, o'zbek dizayni nafaqat mahalliy balki xalqaro modalar sahnasida ham raqobatbardosh bo'lishi mumkin. Bu esa dizayn sohasi vakillari uchun yangi strategik yondashuvlar ishlab chiqishni talab qiladi.

MUHOKAMA

O'zbekistonning boy madaniy merosi, xususan milliy liboslarga oid estetik va amaliy an'analari, zamonaviy kiyim dizayni jarayonida katta ilhom manbai sifatida xizmat qilmoqda. Bugungi kunda dizaynerlar nafaqat an'anaviy elementlarni saqlab qolishga harakat qilmoqda, balki ularni zamonaviy modaning talablari, texnologik imkoniyatlari va auditoriya istaklariga muvofiq tarzda talqin etmoqda. Muhokama jarayonida aynan shu sintez – ya'ni milliylik va zamonaviylik uyg'unligi — eng asosiy va murakkab jihatlardan biri ekanligi aniqlanadi.

Dizayn mahsulotlarida milliylikni saqlab qolish ko'pincha murakkab tanlovlar oldida turadi: estetik joziba bilan funksionallikni, tarixiylik bilan texnologiyani, milliy

FAN, TA'LIM, TEXNOLOGIYA VA ISHLAB CHIQRISH INTEGRATSIYASI ASOSIDA RIVOJLANISH ISTIQBOLLARI VOLUME-2, ISSUE-5

ramzlar bilan jahon modasining umumiy tendensiyalarini uyg'unlashtirish zarurati tug'iladi. Ko'plab amaliy misollar shuni ko'rsatmoqdaki, o'zbek dizaynerlari aynan shu jihatdan katta izlanishlar olib bormoqda: masalan, atlas va adras matolarini zamonaviy tikuv texnologiyalari bilan birlashtirib, minimalist shakllarda yangi kiyim kolleksiyalarini yaratishmoqda.

Muhokama davomida shuningdek, zamonaviy texnologiyalar, ayniqsa 3D-modellashtirish, raqamli konstruksiya, AR (kengaytirilgan reallik) va onlayn podiumlar kabi platformalarning dizayn amaliyotiga kirib kelishi muhim burilish yasagani ta'kidlandi. Bu texnologiyalar orqali dizaynerlar milliy estetikani nafaqat o'zbek bozorida, balki xalqaro auditoriyada ham targ'ib qilmoqda.

Biroq, ayni jarayonda ayrim muammolar ham kuzatilmoqda. Jumladan, ba'zi holatlarda milliylik faqat tashqi bezak sifatida talqin qilinmoqda, uning ramziy va madaniy ildizlari chuqur o'rganilmayapti. Yana bir muammo – dizaynerlar orasida texnologik savodxonlik darajasining turlicha bo'lishidir. Shu sababli, estetik va texnologik bilimlarni birlashtirgan holda milliy obrazlar yaratish uchun tizimli ta'lim, metodik qo'llanmalar va amaliy loyihalar zarurati mavjud.

Shu bilan birga, bugungi yosh avlod – ayniqsa, dizayn yo'nalishida tahsil olayotgan talabalar – bu borada katta salohiyatga ega. Ular orasida milliy merosni qayta kashf etishga, uni zamonaviy tilda ifodalashga bo'lgan intilish kuchaymoqda. Demak, bu mavzu doirasida olib borilgan izlanishlar kelajakda o'zbek dizayn maktabining yangicha bosqichini shakllantirishda asos bo'lib xizmat qilishi mumkin.

XULOSA

O'zbekistonning boy madaniy merosi, ayniqsa an'anaviy kiyim san'ati, milliy o'zlikni anglash va uni zamonaviy dunyoga tanitishda eng kuchli estetik vositalardan biri bo'lib qolmoqda. Ushbu maqola doirasidagi tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, milliy liboslardagi estetik unsurlar — naqshlar, rang uyg'unligi, mato tuzilmasi va ramziy ma'nolar — zamonaviy moda dizaynida nafaqat ilhom manbai, balki o'ziga xos brend qiymatini yaratish omiliga aylana oladi.

Zamonaviy texnologiyalar, xususan 3D dizayn, raqamli konstruktorlar, virtual podiumlar va AR vositalari dizaynerlarga an'anaviy estetikani yangicha tilda, innovatsion shaklda ifodalash imkoniyatini bermoqda. Bu esa milliy qadriyatlarni saqlab qolish bilan birga, ularni global miqyosda targ'ib qilish, xalqaro moda bozorida tanitish uchun yangi yo'llarni ochadi.

Shu bilan birga, o'zbek kiyim dizaynida milliylikni zamonaviylik bilan uyg'unlashtirish jarayonida ba'zi muammolar ham mavjud: texnologiyalardan to'laonli foydalanilmasligi, estetik unsurlar mazmunining yetarlicha chuqur talqin etilmasligi va ularni faqat tashqi bezak sifatida ishlatilishi milliy dizaynning

**FAN, TA'LIM, TEXNOLOGIYA VA ISHLAB CHIQRISH
INTEGRATSIYASI ASOSIDA RIVOJLANISH ISTIQBOLLARI
VOLUME-2, ISSUE-5**

chuqurligini pasaytirishi mumkin. Bu muammolarni bartaraf etish uchun ta'lim tizimida zamonaviy dizayn texnologiyalari va milliy madaniyatni uyg'unlashtirgan maxsus kurslar, amaliy mashg'ulotlar, loyihalar ishlab chiqilishi zarur.

Umuman olganda, milliy meros va zamonaviy dizayn uyg'unligi — bu oddiy estetik yechim emas, balki xalqning madaniy identiteti, tarixiy xotirasi va kelajakka yo'naltirilgan kreativ salohiyatini ifodalovchi ijodiy harakatdir. O'zbek dizaynerlari, talaba-yoshlar va moda sohasi vakillari ushbu uyg'unlikni chuqur anglab, ilmiy va amaliy asosda yondashsalar, O'zbekiston dizayn maktabi jahon moda makonida o'ziga xos mavqe kasb eta oladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Xasanov A. "O'zbek milliy liboslari tarixi", Toshkent: O'zbekiston Milliy ensiklopediyasi, 2017.
2. Sharipova G. "Kiyim dizayni asoslari", Toshkent: Ilm Ziyo, 2020.
3. Karimova D. "Zamonaviy moda va milliy an'analar uyg'unligi", *San'at va Dizayn* jurnali, 2022, №2.
4. Tursunov M. "Raqamli moda: texnologiyalar va istiqbollar", *Dizayn Innovatsiyalari*, 2023, №1.
5. Nazarova F. "An'anaviy naqshlar va ularning zamonaviy interpretatsiyasi", *Madaniyatshunoslik va estetika* jurnali, 2021.
6. Usubaliev R., "Fashion Design: Principles, Practice, and Techniques", London: Thames & Hudson, 2018.
7. Pirogov V., "3D Texnologiyalar dizaynda", Moskva: Prosveshchenie, 2019.
8. UNESCO Report: "Traditional Dress and Identity in Central Asia", Paris, 2020.
9. Rafiqov J.. "O'zbek xalq san'ati va libos madaniyati", Toshkent: Fan, 2016.
10. Nurullayeva R.. Traditional fabrics of Uzbekistan: historical and cultural significance. The results of scientific and creative research of the youth of Uzbekistan. International Anthology. United States of America. June. 2024
11. www.vogue.com – Zamonaviy moda tendensiyalari va xalqaro dizayn namunalari.

O'ZBEKISTONDA MAKTABGACHA TA'LIM TIZIMINI
RAQAMLASHTIRISHNING PEDAGOGIK NAZARIYASI VA TURKIYA
MAKTABGACHA TA'LIM TIZIMI TAJRIBASI

Xasanova Mohimbegim Raxmonjon qizi

Qo'qon universiteti ta'lim kafedrasida o'qituvchisi

miss.mohim2002@gmail.com

[+998910562612](tel:+998910562612)

ANNOTATSIYA

Mazkur maqolada O'zbekiston Respublikasida maktabgacha ta'lim tizimini raqamlashtirish zaruriyati, bu jarayonning asosiy pedagogik-metodik yondashuvlari va nazariy kontseptsiyalari tahlil qilinadi. Tadqiqot doirasida raqamli texnologiyalar orqali ta'lim sifatini oshirish, bolalar rivojlanishiga individual yondashuvni joriy etish, o'quv jarayonining interaktivligini kuchaytirish imkoniyatlari ko'rib chiqiladi. Xususan, Turkiya Respublikasining maktabgacha ta'lim tizimida axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanish tajribasi, uning qonunchilik, texnologik va metodik asoslari o'rganiladi. Ushbu tajribaning O'zbekiston sharoitiga implementatsiya qilish imkoniyatlari, shuningdek, mavjud infratuzilma, pedagog kadrlar salohiyati va institutsional muhit nuqtayi nazaridan baholanadi. Tadqiqot natijalari raqamli pedagogika modelini ishlab chiqish va mahalliyashtirishda amaliy ahamiyatga ega bo'lishi mumkin. Xulosa va tavsiyalarda tizimli yondashuv, bosqichma-bosqich raqamlashtirish va ilg'or xorijiy tajribalardan foydalanish muhimligi ta'kidlanadi.

Kalit so'zlar: raqamlashtirish, maktabgacha ta'lim, raqamli pedagogika, Turkiya tajribasi, AKT, raqamli ta'lim muhiti.

АННОТАЦИЯ

В данной статье рассматривается необходимость цифровизации системы дошкольного образования в Республике Узбекистан, а также ее педагогико-методологические основы и теоретические концепции. Исследование акцентирует внимание на возможностях повышения качества образования с помощью цифровых технологий, персонализации учебного процесса и усиления его интерактивности. Особое внимание уделено анализу опыта Турецкой Республики по внедрению информационно-коммуникационных технологий в сферу дошкольного образования: нормативно-правовая база, технологическая инфраструктура и методическая поддержка. Кроме того, оцениваются перспективы имплементации данного опыта в условиях Узбекистана с учётом

FAN, TA'LIM, TEXNOLOGIYA VA ISHLAB CHIQRARISH INTEGRATSIYASI ASOSIDA RIVOJLANISH ISTIQBOLLARI VOLUME-2, ISSUE-5

кадрового потенциала, цифровой инфраструктуры и институционального контекста. Результаты исследования могут служить основой для формирования адаптированной модели цифровой педагогики. В заключении подчеркивается важность поэтапного и системного подхода к цифровизации с учётом международной практики.

Ключевые слова: цифровизация, дошкольное образование, цифровая педагогика, опыт Турции, ИКТ, цифровая образовательная среда.

ABSTRACT

This article explores the necessity of digitalizing the preschool education system in the Republic of Uzbekistan, with a focus on its pedagogical-methodical foundations and theoretical frameworks. The study investigates how digital technologies can improve educational quality, support individualized child development, and enhance interactivity in the learning process. Particular attention is given to the case of the Republic of Turkey, where information and communication technologies (ICT) have been successfully integrated into early childhood education. The Turkish experience is analyzed through its legal, technological, and methodological dimensions. The article also examines the applicability and adaptation potential of this experience in the context of Uzbekistan, considering infrastructural readiness, teacher qualifications, and institutional support. The findings of the research may serve as a basis for developing a localized model of digital pedagogy. The conclusion highlights the importance of a phased and systematic approach to digitalization, informed by international best practices.

Keywords: digitalization, preschool education, digital pedagogy, Turkish experience, ICT, digital learning environment.

Kirish

XXI asrning ikkinchi choragiga kelib, globallashuv va raqamli transformatsiya jarayonlari insoniyat hayotining deyarli barcha jabhalariga, xususan, ta'lim tizimiga chuqur kirib bordi. Zamonaviy pedagogika ilg'or axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining (AKT) o'quv-tarbiya jarayoniga integratsiyalashuvi orqali ta'limning sifat, samaradorlik va qulaylik darajasini oshirishga xizmat qilishi mumkinligini isbotlamoqda. Shu nuqtai nazardan, maktabgacha ta'lim tizimini raqamlashtirish masalasi zamonaviy pedagogik g'oyalarning markaziy yo'nalishlaridan biri sifatida shakllanmoqda.

O'zbekiston Respublikasida olib borilayotgan izchil islohotlar, xususan, "Raqamli O'zbekiston – 2030" strategik dasturi, maktabgacha ta'lim sohasida ham raqamli texnologiyalarni joriy etishni taqozo qilmoqda. Bunday transformatsiya jarayoni, bir

FAN, TA'LIM, TEXNOLOGIYA VA ISHLAB CHIQRISH INTEGRATSIYASI ASOSIDA RIVOJLANISH ISTIQBOLLARI VOLUME-2, ISSUE-5

tomondan, ma'muriy boshqaruv va monitoring tizimini takomillashtirishga xizmat qilsa, boshqa tomondan, o'quv-tarbiya metodikalarining yangi sifat darajasiga ko'tarilishini ta'minlaydi. Ayniqsa, maktabgacha yoshdagi bolalar ongining shakllanish bosqichida bo'lishi raqamli texnologiyalar yordamida ijtimoiy, kognitiv va psixomotor kompetensiyalarning rivojlanishiga sezilarli ta'sir ko'rsatadi.

Ilmiy manbalarda qayd etilishicha, erta yoshdan boshlab raqamli savodxonlikka ega bo'lgan shaxslar tez fikrlash, muammolarni hal qilish, tanqidiy tahlil qilish va kommunikativ ko'nikmalarni rivojlantirish borasida yuqori salohiyatga ega bo'ladilar (Prensky, 2001¹; OECD, 2021²). Shu sababli, maktabgacha ta'limda raqamlashtirish jarayonini faqat texnik vositalar bilan ta'minlash doirasida emas, balki chuqur pedagogik-metodik asoslangan kompleks yondashuv sifatida ko'rib chiqish maqsadga muvofiqdir.

Ushbu ilmiy maqolada O'zbekiston maktabgacha ta'lim tizimida raqamlashtirishning nazariy-pedagogik asoslari, ilg'or xorijiy, xususan, Turkiya Respublikasining tajribasi misolida tahlil qilinadi. Turkiya tajribasi nafaqat texnologik jihatdan, balki raqamli pedagogika prinsiplarini amaliyotda qo'llashda, bolalar psixofiziologik xususiyatlarini hisobga olgan holda ta'lim resurslarini ishlab chiqishda ham O'zbekiston uchun muhim o'rnak bo'la oladi.

Mazkur tadqiqot quyidagi ilmiy vazifalarni amalga oshirishni ko'zlaydi:

- O'zbekistonda maktabgacha ta'lim tizimining hozirgi raqamlashtirish holatini pedagogik tahlil qilish;
- Raqamli texnologiyalar asosidagi ta'lim modellari va didaktik yondashuvlarni aniqlash;
- Turkiya tajribasida raqamlashtirish tamoyillarini aniqlab, ularni O'zbekiston sharoitiga moslashtirish imkoniyatlarini baholash;
- Pedagogik tavsiyalar ishlab chiqish orqali raqamli transformatsiya samaradorligini oshirishga ilmiy asoslar keltirish.

Shunday qilib, tadqiqot mavzusi dolzarbligi nafaqat O'zbekiston ta'lim tizimining zamonaviy bosqichdagi ehtiyojlaridan kelib chiqadi, balki global raqamli pedagogikaning istiqbolli yo'nalishlari bilan ham bog'liqdir.

Adabiyotlar tahlili

¹ Prensky, M. (2001). *Digital Natives, Digital Immigrants*. On the Horizon, 9(5), 1–6.

² OECD (2021). *Early Childhood Education in a Digital Age*. OECD Publishing.

FAN, TA'LIM, TEXNOLOGIYA VA ISHLAB CHIQRARISH INTEGRATSIYASI ASOSIDA RIVOJLANISH ISTIQBOLLARI VOLUME-2, ISSUE-5

Ta'lim tizimini raqamlashtirish masalasi bugungi kunda global miqyosda ilmiy-pedagogik tahlil va amaliy tajribalar markazida turibdi. Ayniqsa, maktabgacha ta'lim bosqichida raqamli texnologiyalarni qo'llashning ijobiy va salbiy jihatlarini aniqlash bo'yicha turli mamlakatlarda olib borilgan tadqiqotlar mavjud bo'lib, ular raqamli vositalarning bolaning rivojlanishiga ko'rsatadigan ta'sirini har tomonlama yoritadi.

Mark Prensky (2001)³ o'zining "Digital Natives, Digital Immigrants" asarida 2000 yildan keyin tug'ilgan bolalarni "raqamli mahluqlar" deb ataydi va ularning informatsion texnologiyalar bilan tug'ma aloqadorligini ta'kidlaydi. Unga ko'ra, bu avlodning ta'lim olish uslublari, e'tibor markazi va bilimni qabul qilish mexanizmlari oldingi avlodlardan tubdan farqlanadi. Shu sababli, an'anaviy pedagogik metodlar zamonaviy raqamli muhit talablariga moslashtirilishi lozim.

Dewey (1938)⁴ konstruktivistik pedagogika nazariyasida bola ta'limning faol subyekt sifatida ko'rilishini ilgari surgan. Bu yondashuv raqamli o'quv muhitlari uchun ayniqsa dolzarb bo'lib, bolalarning mustaqil izlanishlari, tajriba asosida o'rganish va muammoli vaziyatlarda fikrlash faoliyatini rag'batlantirishga asoslanadi. Zamonaviy raqamli resurslar aynan shunday sharoitlarni yaratishga xizmat qiladi (Papert, 1980⁵; Resnick, 2007⁶).

OECD (2021) tomonidan chop etilgan "Early Childhood Education in a Digital Age" hisobotida maktabgacha yoshdagi bolalar uchun raqamli vositalarni qo'llashning asosiy tamoyillari belgilanadi. Ular orasida: multimodal yondashuv, ota-onalar ishtiroki, didaktikadagi uyg'unlik, vaqtdan samarali foydalanish va raqamli xavfsizlik masalalari mavjud.

Turkiya tajribasida EBA (Eğitim Bilişim Ağı) portali orqali bolalarga mo'ljallangan maxsus multimedia kontentlar, video darslar, interaktiv o'yinlar yaratilib, ularning psixologik va didaktik jihatdan muvofiqligi ustuvor mezon sifatida baholanadi (Akkoyunlu & Orhan, 2019⁷). Bu tizim o'qituvchilarning raqamli kompetensiyasini doimiy yangilab borishga qaratilgan integratsiyalashgan yondashuvga asoslanadi.

O'zbekiston kontekstida esa, raqamlashtirish asosan ta'limni boshqarish, statistika va monitoring yo'nalishlarida sezilarli natijalar bermoqda (Maktabgacha ta'lim agentligi, 2022⁸). Biroq, AKTdan pedagogik maqsadlarda foydalanish, didaktik

³ Prensky, M. (2001). *Digital Natives, Digital Immigrants*. On the Horizon, 9(5), 1–6.

⁴ Dewey, J. (1938). *Experience and Education*. New York: Macmillan.

⁵ Papert, S. (1980). *Mindstorms: Children, Computers, and Powerful Ideas*. New York: Basic Books.

⁶ Resnick, M. (2007). *Sowing the Seeds for a More Creative Society*. Learning & Leading with Technology, 35(4), 18–22.

⁷ Akkoyunlu, B., & Orhan, F. (2019). *The Integration of ICT in Preschool Education in Turkey: An Analysis of the EBA System*. Turkish Online Journal of Educational Technology, 18(3), 55–64.

⁸ O'zbekiston Respublikasi Maktabgacha ta'lim agentligi (2022). *Maktabgacha ta'lim tizimini raqamlashtirish bo'yicha hisobot*. Toshkent: MTA.

FAN, TA'LIM, TEXNOLOGIYA VA ISHLAB CHIQRISH INTEGRATSIYASI ASOSIDA RIVOJLANISH ISTIQBOLLARI VOLUME-2, ISSUE-5

materiallar tayyorlash, va eng muhimi, raqamli pedagogik metodologiyani ishlab chiqish hali keng joriy etilmagan.

Tahlillardan ko'rinadiki, ilg'or xorijiy tajribalar raqamli texnologiyalarni nafaqat vosita, balki pedagogik model sifatida ko'rib chiqmoqda. Shu bois, raqamlashtirishda texnik imkoniyatlar bilan birga, o'quvchilar yoshi va psixologik xususiyatlariga mos didaktik yondashuvlarni ishlab chiqish lozim bo'ladi.

O'zbekistonda maktabgacha ta'lim tizimini raqamlashtirish zaruriyati – O'zbekiston Respublikasi mustaqillikka erishganidan so'ng ta'lim sohasida bosqichma-bosqich islohotlar amalga oshirilib kelinmoqda. Ayniqsa, so'nggi yillarda maktabgacha ta'lim tizimini modernizatsiya qilish, uni zamon talablari asosida yangilash, ta'lim sifatini oshirish borasida muhim yutuqlarga erishilmoqda. Bu jarayonning ajralmas qismi sifatida raqamlashtirish dolzarb masala bo'lib qolmoqda.

Raqamlashtirish nafaqat boshqaruv va statistikani yuritish vositasi, balki ta'limning metodologik yondashuvlarini tubdan o'zgartirish imkoniyatidir. O'zbekistonning "Raqamli O'zbekiston – 2030"⁹ strategiyasida maktabgacha ta'lim tizimini raqamli texnologiyalar bilan ta'minlash ustuvor yo'nalishlardan biri sifatida belgilangani bejiz emas. Mazkur strategiyada quyidagi muhim yo'nalishlar ustida ishlash ko'zda tutilgan:

Bolalarni erta yoshdan raqamli savodxonlikka o'rgatish: Zamonaviy raqamli muhitda yashayotgan maktabgacha yoshdagi bolalar texnologiyalar bilan to'g'ridan-to'g'ri aloqada bo'ladi. Ularni erta bosqichdan axborot texnologiyalari bilan tanishtirish, interaktiv va multimediya vositalar yordamida ta'lim berish ularning tafakkuri va kognitiv salohiyatini rivojlantirishga xizmat qiladi. Raqamli savodxonlik bu davrda bola uchun nafaqat texnik ko'nikmalar, balki muloqot, muammolarni hal qilish va tanqidiy fikrlash ko'nikmalarini ham o'z ichiga oladi.

O'quv-tarbiya jarayonida AKTdan foydalanish samaradorligini oshirish: An'anaviy metodlardan raqamli metodlarga o'tish orqali bolalarning darsga bo'lgan qiziqishi oshadi, vizual va interaktiv taqdimotlar o'quv materiallarini yaxshiroq o'zlashtirish imkonini beradi. O'yin orqali o'qitish (game-based learning), virtual haqiqat (VR), ovozli-assistentli o'yinlar kabi yondashuvlar hozirda bolalarning faolligini oshirishda samarali vosita bo'lmoqda.

Ota-onalar bilan masofaviy hamkorlikni yo'lga qo'yish: Raqamli platformalar ota-onalarning bola rivojlanishi bo'yicha ma'lumotga ega bo'lishi, ta'lim muassasalari bilan onlayn aloqada bo'lishi, maslahat va tavsiyalar olish imkonini yaratadi. Mobil ilovalar va veb-portal tizimlari orqali bolalar yutuqlari, ishtirok holati va muammolari yuzasidan teskari aloqa yo'lga qo'yilishi mumkin.

---

⁹ O'zbekiston Respublikasi Prezidentining qarori (2020). "Raqamli O'zbekiston – 2030" strategik dasturi to'g'risida. Lex.uz hujjat raqami: PQ-6079.

FAN, TA'LIM, TEXNOLOGIYA VA ISHLAB CHIQRISH INTEGRATSIYASI ASOSIDA RIVOJLANISH ISTIQBOLLARI VOLUME-2, ISSUE-5

Statistik ma'lumotlar bazasini shakllantirish va monitoring qilish: Maktabgacha ta'lim tashkilotlarining faoliyati bo'yicha elektron bazalar yaratish, raqamli platforma orqali monitoring yuritish, ta'lim sifatini baholash va rejalashtirishda muhim ahamiyatga ega. Shuningdek, raqamlashtirish orqali hududlar bo'yicha ta'lim qamrovi, pedagog kadrlar malakasi, bolalarning ishtiroki kabi ko'rsatkichlarni avtomatik tarzda kuzatish mumkin.

2022-yildan boshlab amaliyotga joriy etilgan "Raqamli maktabgacha ta'lim" loyihasi doirasida bir qator chora-tadbirlar amalga oshirilmoqda. Jumladan:

- *Elektron metodik materiallar bazasi shakllantirildi;*
- *Raqamli o'quv kontentlarini yaratish loyihalari yo'lga qo'yildi;*
- *Maktabgacha ta'lim muassasalari internet va kompyuter texnikasi bilan bosqichma-bosqich jihozlanmoqda;*
- *Tarbiyachilarning AKT bo'yicha malakasini oshirishga qaratilgan qisqa muddatli kurslar tashkil etilmoqda.*

Shu tariqa, O'zbekistonda maktabgacha ta'lim tizimini raqamlashtirish zaruriyati nafaqat texnologik taraqqiyot ehtiyojidan, balki pedagogik va ijtimoiy zarurlardan ham kelib chiqadi. Bu jarayon bolalar uchun ta'lim muhitini modernizatsiya qilish, sifatni oshirish va ta'limda inklyuzivlikni ta'minlash imkonini beradi.

Raqamlashtirishning pedagogik nazariyasi – Zamonaviy pedagogikada raqamlashtirish texnologiyalarini faqat texnik vosita sifatida emas, balki o'qitishning metodologik asosiga aylantirish tendensiyasi kuzatilmoqda. Pedagogik nuqtai nazardan qaralganda, raqamli texnologiyalarni ta'lim jarayoniga integratsiya qilish bir qator nazariy konsepsiyalarga tayanishi zarur.

Birinchidan, **konstruktivistik yondashuv** asosida bola raqamli muhitda bilimlarni o'z faoliyati va tajribasi orqali o'zlashtiradi. Ushbu yondashuvga ko'ra, bolalar mustaqil ravishda interaktiv muhitda faoliyat yuritib, axborotni tahlil qilish, mantiqiy bog'lanishlar o'rnatish va amaliy xulosa chiqarish qobiliyatlarini shakllantiradi.

Ikkinchidan, **individual yondashuv** tamoyili asosida raqamli texnologiyalar har bir bolaning rivojlanish sur'ati, qiziqishi va ehtiyojlariga moslashtirilgan ta'limni tashkil etish imkonini beradi. Bu esa ta'limning differensiallashgan modelini joriy qilishda muhim omildir.

Uchinchidan, **o'yin orqali o'qitish** metodi raqamli vositalar yordamida samarali amalga oshiriladi. Interaktiv o'yinlar bolalarning motivatsiyasini oshiradi, aqliy va emotsional rivojlanishiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Bu yondashuv "learning by doing" prinsipiga mos keladi va bolalarning faol ishtirokini rag'batlantiradi.

FAN, TA'LIM, TEXNOLOGIYA VA ISHLAB CHIQRISH INTEGRATSIYASI ASOSIDA RIVOJLANISH ISTIQBOLLARI VOLUME-2, ISSUE-5

To'rtinchidan, **multimediya texnologiyalaridan foydalanish** – ya'ni vizual, eshitish va kinestetik uslublarning uyg'unlashuvi ta'lim samaradorligini sezilarli darajada oshiradi. Video, animatsiya, audio, interaktiv elementlar yordamida bolalarning barcha hissiy kanallari orqali ta'lim berish imkoniyati yaratiladi.

Shu bilan birga, raqamli vositalarning pedagogik jihatdan asosli tanlanishi, ularning didaktik imkoniyatlarining chuqur tahlil qilinishi o'quv jarayonini modernizatsiyalashda asosiy shartlardan biridir. Raqamlashtirish, ayni vaqtda, metodik va texnologik yangilanishga asoslangan tizimli yondashuvni talab qiladi.

Turkiya maktabgacha ta'lim tizimidagi raqamlashtirish amaliyoti – Turkiya Respublikasi so'nggi o'n yillikda raqamli ta'lim infratuzilmasini kuchaytirish orqali maktabgacha ta'lim sifatini yaxshilash yo'lida salmoqli yutuqlarga erishdi. Xususan, "Eğitim Bilişim Ağı (EBA)¹⁰" platformasi orqali maktabgacha yoshdagi bolalar uchun mo'ljallangan maxsus interaktiv ta'lim resurslari ishlab chiqildi. Bu platforma o'z ichiga multfilm shaklidagi animatsiyalar, musiqiy darslar, didaktik o'yinlar, interaktiv topshiriqlar va onlayn faoliyatlarni oladi.

Shuningdek, AKT integratsiyasi doirasida bolalar uchun planshetlar, smart-doskalar, interaktiv monitorlar, sensorli qurilmalar va raqamli laboratoriyalar orqali ta'lim tashkil etiladi. Bu vositalar bolalarning darsga bo'lgan qiziqishini oshiribgina qolmay, ularning tafakkurini har tomonlama rivojlantirishga xizmat qiladi.

Turkiyada maktabgacha ta'lim tizimida ota-onalar bilan onlayn aloqani kuchaytirishga alohida e'tibor qaratilgan. Maxsus mobil ilovalar orqali bolalarning kundalik mashg'ulotlari, yutuqlari va rivojlanish ko'rsatkichlari haqidagi ma'lumotlar real vaqt rejimida ota-onalarga yuboriladi. Bu esa oila-ta'lim muassasasi hamkorligini kuchaytiradi.

Bundan tashqari, pedagoglar uchun muntazam tarzda **onlayn kurslar**, seminarlar, vebinarlar va masofaviy malaka oshirish platformalari faol ishlamoqda. Bu tizim AKT sohasidagi bilim va ko'nikmalarni uzluksiz rivojlantirish imkonini beradi.

Turkiya tajribasi shuni ko'rsatadiki, raqamlashtirish jarayoni texnik vositalarni joriy qilish bilangina cheklanmaydi. U butun ta'lim jarayonining mazmuni, metodikasi, baholash tizimi va pedagogning rolini zamon talablariga moslashtirishni nazarda tutadi.

O'zbekiston maktabgacha ta'lim tizimini raqamlashtirishda Turkiya tajribasi asosida quyidagi yo'nalishlarda tizimli ishlarni amalga oshirish maqsadga muvofiq:

---

¹⁰ Turkiya Milliy Ta'lim Vazirligi (2021). *EBA Platformasi faoliyati haqida hisobot*. Ankara: MEB Raqamli Ta'lim Markazi.

FAN, TA'LIM, TEXNOLOGIYA VA ISHLAB CHIQRISH INTEGRATSIYASI ASOSIDA RIVOJLANISH ISTIQBOLLARI VOLUME-2, ISSUE-5

1. **Milliy raqamli ta'lim kontentini yaratish:** O'zbek tilida interaktiv darslar, o'yinlar, audio va video materiallar ishlab chiqilishi lozim. Ular bola psixologiyasi va yosh xususiyatlariga mos bo'lishi shart.

2. **Pedagoglar uchun raqamli pedagogika kurslarini yo'lga qo'yish:** Raqamli texnologiyalarni faqat texnik emas, balki didaktik vosita sifatida qo'llay oladigan malakali kadrlar tayyorlash zarur.

3. **Ota-onalar bilan samarali onlayn aloqani tashkil etish:** Turkiya tajribasidagi kabi mobil ilovalar orqali ota-onalarni bolalar tarbiyasi va rivojlanishiga faol jalb etish kerak.

4. **Infratuzilmani rivojlantirish:** Har bir maktabgacha ta'lim muassasasi kompyuter texnikasi, internet aloqasi, sensorli taxtalar va multimedia vositalari bilan ta'minlanishi zarur.

5. **Raqamli pedagogik modelni ishlab chiqish:** O'zbekiston sharoitiga mos, bolalarning individual va ijtimoiy rivojlanishini qo'llab-quvvatlaydigan raqamli o'qitish metodikasi ishlab chiqilishi kerak.

Xulosa

Zamonaviy jamiyatda raqamli texnologiyalarning jadal rivojlanishi ta'lim tizimida ham muhim o'zgarishlarni talab qilmoqda. Ayniqsa, maktabgacha ta'lim bosqichida raqamlashtirish jarayonlarini joriy etish bugungi kundagi pedagogik, ijtimoiy va axborot-kommunikatsion ehtiyojlardan kelib chiqmoqda. Bu yo'nalishdagi islohotlar, avvalo, bolalarning zamonaviy axborot muhitida yashash, faoliyat yuritish va bilim olish ko'nikmalarini shakllantirishga qaratilgan.

Maktabgacha ta'lim tizimini raqamlashtirish — bu shunchaki texnik vositalarni joriy qilish emas, balki ta'lim sifatini oshirish, uning mazmunini boyitish, metodik yondashuvlarni zamon talablariga moslashtirishga yo'naltirilgan kompleks strategik jarayondir. Raqamli pedagogika ta'lim jarayonini interaktiv, vizual, multimodal va differensial yondashuvlar orqali yangi bosqichga olib chiqadi. Ayniqsa, konstruktivistik va individual yondashuvlar, o'yin orqali o'qitish, multimediya vositalarining faol qo'llanilishi bolalar shaxsiy rivojlanishini qo'llab-quvvatlashda samarali hisoblanadi.

Tahlillar shuni ko'rsatadiki, Turkiya tajribasi maktabgacha ta'lim tizimini raqamlashtirishda muhim amaliy model bo'lib xizmat qilmoqda. Xususan, "EBA" platformasi, AKT infratuzilmasining kengaytirilishi, ota-onalar bilan interaktiv aloqalar va pedagoglar uchun doimiy raqamli malaka oshirish tizimi Turkiya ta'limini sezilarli darajada ilgari surmoqda. Bu tajriba O'zbekiston sharoitida tatbiq qilinishi mumkin bo'lgan istiqbolli yo'nalishlarni belgilab beradi.

FAN, TA'LIM, TEXNOLOGIYA VA ISHLAB CHIQRARISH INTEGRATSIYASI ASOSIDA RIVOJLANISH ISTIQBOLLARI VOLUME-2, ISSUE-5

O'zbekiston uchun muhim vazifalardan biri bu — o'zbek tilidagi raqamli kontentni ishlab chiqish, pedagogik kadrlarni raqamli pedagogika bo'yicha tayyorlash, texnik infratuzilmani kengaytirish, shuningdek, ota-onalarni ham raqamli ta'lim jarayoniga faol jalb etishdir. Shu bilan birga, maktabgacha ta'limga mos keladigan didaktik model va multimodal ta'lim resurslarini ishlab chiqish zarur.

Xulosa qilib aytganda, maktabgacha ta'lim tizimini raqamlashtirish orqali O'zbekistonda kelajak avlod uchun zamonaviy, raqamli savodxon, ijtimoiy-emosional jihatdan yetuk, o'z fikrini erkin bayon eta oladigan, tanqidiy tafakkurga ega shaxsni tarbiyalash uchun mustahkam poydevor yaratiladi. Bu esa "Raqamli O'zbekiston – 2030" strategiyasi doirasida belgilangan maqsad va ustuvor vazifalarning ta'lim sohasi bo'yicha amaliy ifodasidir.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Prensky, M. (2001). *Digital Natives, Digital Immigrants*. *On the Horizon*, 9(5), 1–6.
2. OECD (2021). *Early Childhood Education in a Digital Age*. OECD Publishing.
3. Dewey, J. (1938). *Experience and Education*. New York: Macmillan.
4. Papert, S. (1980). *Mindstorms: Children, Computers, and Powerful Ideas*. New York: Basic Books.
5. Resnick, M. (2007). *Sowing the Seeds for a More Creative Society*. *Learning & Leading with Technology*, 35(4), 18–22.
6. Akkoyunlu, B., & Orhan, F. (2019). *The Integration of ICT in Preschool Education in Turkey: An Analysis of the EBA System*. *Turkish Online Journal of Educational Technology*, 18(3), 55–64.
7. O'zbekiston Respublikasi Maktabgacha ta'lim agentligi (2022). *Maktabgacha ta'lim tizimini raqamlashtirish bo'yicha hisobot*. Toshkent: MTA.
8. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining qarori (2020). "Raqamli O'zbekiston – 2030" strategik dasturi to'g'risida. Lex.uz hujjat raqami: PQ–6079.
9. Turkiya Milliy Ta'lim Vazirligi (2021). *EBA Platformasi faoliyati haqida hisobot*. Ankara: MEB Raqamli Ta'lim Markazi.
10. Vygotsky, L. S. (1978). *Mind in Society: The Development of Higher Psychological Processes*. Cambridge, MA: Harvard University Press.

**АКТУАЛЬНЫЕ ВОПРОСЫ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ТЕХНОЛОГИЙ
ИСКУССТВЕННОГО ИНТЕЛЛЕКТА В РАЗЛИЧНЫХ ЭТАПАХ И
НАПРАВЛЕНИЙ ОБРАЗОВАНИЯ**

¹Абдусaidов А.Ш., ²Кучаров А.Ч

^{1,2}Термезский государственный университет
Узбекистан, город Термез.

Асадбек@gmail.com

Аннотация. В настоящей статье рассматриваются актуальные вопросы использования технологий искусственного интеллекта в различных этапах и направлениях образования, выявляются основные тенденции и перспективы развития данной области.

Ключевые слова: технологии искусственного интеллекта, образование, обучение, инновации, эффективность, дидактика, автоматизация, этические вопросы, безопасность данных.

Введение. В современном мире технологии искусственного интеллекта (ИИ) играют все более значимую роль в различных сферах жизни, включая образование. Быстрое развитие компьютерных технологий и доступ к огромным объемам данных открывают новые перспективы для применения ИИ в образовательных процессах. Системы машинного обучения, анализа данных и автоматизации процессов способны не только улучшить качество образования, но и значительно упростить его организацию и управление.

Однако, несмотря на все преимущества, использование технологий искусственного интеллекта в образовании ставит перед обществом и образовательными учреждениями целый ряд сложных вопросов. Эти вопросы касаются эффективности образовательных процессов, безопасности и этики использования данных технологий, а также подготовки педагогических кадров к работе с ними.

Целью исследования является проведение анализа и выявление актуальных вопросов, связанных с использованием технологий искусственного интеллекта в различных этапах и направлениях образования.

Результаты исследования и их обсуждение. Результаты исследования по актуальным вопросам использования технологий искусственного интеллекта (ИИ) в различных этапах и направлениях образования подчеркивают значительный потенциал и перспективы, а также вызовы и ограничения, связанные с таким использованием.

FAN, TA'LIM, TEXNOLOGIYA VA ISHLAB CHIQARISH INTEGRATSIYASI ASOSIDA RIVOJLANISH ISTIQBOLLARI VOLUME-2, ISSUE-5

Технологии искусственного интеллекта позволяют создавать персонализированные образовательные программы, учитывая индивидуальные потребности, уровень знаний и темпы обучения каждого учащегося [2]. Результаты исследования показывают, что персонализированное обучение с использованием ИИ может значительно улучшить результаты обучения и мотивацию учащихся.

Использование адаптивных систем обучения на базе технологий ИИ позволяет эффективно оценивать уровень знаний учащихся и предлагать им соответствующие задания и материалы для дальнейшего обучения. Это способствует оптимизации учебного процесса и повышению его эффективности [6].

ИИ используется для анализа данных образовательных процессов, оптимизации расписания занятий, планирования курсов и оценки эффективности образовательных программ. Результаты исследования указывают на потенциал технологий ИИ в улучшении управления образовательными процессами и повышении качества образования.

Исследование показывает, что с развитием технологий ИИ появляются новые возможности для создания интеллектуальных систем образования, способных адаптироваться к изменяющимся потребностям обучения и обеспечивать высокий уровень образовательных услуг.

Однако результаты исследования также выявили ряд вызовов и ограничений, связанных с использованием технологий ИИ в образовании, включая необходимость обеспечения безопасности данных, недостаточную квалификацию педагогических кадров для работы с новыми технологиями, а также потенциальные этические и социальные проблемы, связанные с автоматизацией учебного процесса [1].

Общие результаты исследования указывают на значительный потенциал технологий искусственного интеллекта в образовании, однако необходимо учитывать как преимущества, так и вызовы такого использования и разрабатывать соответствующие стратегии для максимизации пользы и минимизации рисков.

Преимущества использования технологий искусственного интеллекта:

- персонализированное обучение: технологии искусственного интеллекта позволяют создавать учебные материалы и задания, которые адаптируются к индивидуальным потребностям каждого учащегося, что способствует улучшению результатов обучения.

FAN, TA'LIM, TEXNOLOGIYA VA ISHLAB CHIQRARISH INTEGRATSIYASI ASOSIDA RIVOJLANISH ISTIQBOLLARI VOLUME-2, ISSUE-5

- автоматизация процессов: использование искусственного интеллекта в управлении образовательными процессами и административных задачах позволяет оптимизировать расписание занятий, эффективнее планировать курсы и оценивать качество образовательных программ [3].

- развитие инноваций: технологии искусственного интеллекта стимулируют развитие инноваций в образовании, создание новых интеллектуальных систем и методик обучения, что может привести к повышению качества образовательных услуг.

Вызовы и ограничения использования технологий искусственного интеллекта:

- необходимость подготовки персонала: для эффективного использования технологий искусственного интеллекта необходимо обучение педагогических кадров и специалистов в области образования, что может потребовать значительных временных и финансовых затрат [5].

- проблемы безопасности данных: сбор и анализ данных обучающихся может вызвать опасения относительно конфиденциальности и безопасности личной информации, поэтому необходимо разработать строгие правила и меры для защиты данных.

- этические вопросы: использование технологий искусственного интеллекта в образовании вызывает вопросы об этике и социальной ответственности, включая справедливость доступа к образованию, борьбу с дискриминацией и сохранение человеческого контакта в учебном процессе [4].

Заключение. Использование технологий искусственного интеллекта в образовании представляет собой важное и актуальное направление, которое имеет потенциал значительно улучшить обучение и привести к инновациям в различных образовательных сферах. Однако внедрение этих технологий также сопряжено с вызовами, такими как необходимость подготовки персонала, проблемы безопасности данных и этические вопросы. Для эффективного и безопасного использования технологий искусственного интеллекта в образовании необходимо разработать строгие правовые и этические стандарты, инвестировать в обучение персонала и содействовать созданию сетевых сообществ для обмена опытом и лучших практик. Реализация этих мер позволит максимально использовать потенциал и преимущества технологий искусственного интеллекта в образовании и содействовать развитию качественного и доступного образования для всех.

**FAN, TA'LIM, TEXNOLOGIYA VA ISHLAB CHIQRISH
INTEGRATSIYASI ASOSIDA RIVOJLANISH ISTIQBOLLARI
VOLUME-2, ISSUE-5**

Использованная литература:

- 1 Амиров Р. А., Билалова У. М. Перспективы внедрения технологий искусственного интеллекта в сфере высшего образования //Управленческое консультирование. – 2020. – №. 3 (135). – С. 80-88.
- 2 Горгошкин Е. И. Использование нейросетевых технологий в адаптивном тестировании по информатике в вузе. – 2009.
- 3 Пономаренко В. П., Юлдашева Г. Т. Научно-теоретические основы индивидуального обучения на онлайн платформе //Pedagog. – 2023. – Т. 6. – №. 11. – С. 536-540.
- 4 Харитоновна Ю. С., Савина В. С., Паньини Ф. Предвзятость алгоритмов искусственного интеллекта: вопросы этики и права //Вестник пермского университета. Юридические науки. – 2021. – №. 53. – С. 488-515.
- 5 Юров С. С. Начало эпохи искусственного интеллекта в образовании //Экономика и бизнес в условиях цифровой трансформации и новых вызовов. – 2023. – С. 485-491.

**FAN, TA'LIM, TEXNOLOGIYA VA ISHLAB CHIQRISH
INTEGRATSIYASI ASOSIDA RIVOJLANISH ISTIQBOLLARI
VOLUME-2, ISSUE-5
ALGEBRAIK KO'PHADLAR UCHUN LOBACHEVSKIY USULI
TENGLAMALARNI TAQRIBIY ILDIZLARINI ANIQLASHDA
DASTURLASH TILLARIDAN FOYDALANISH**

¹Musurmonqulova M.M., ²Jomg'irova N.A

*^{1,2}Termiz davlat universiteti Kompyuter ilmlari va dasturlash texnologiyalari ta'lim
yo'nalishi 2-kurs talabalari*

Annotatsiya

Ushbu ilmiy maqolada algebraik tenglamalarning taqribiy ildizlarini aniqlashda qo'llaniladigan **Lobachevskiy usulining** mohiyati va amaliy qo'llanilishi tahlil qilinadi. Asosiy e'tibor bu usulning algoritmini ishlab chiqish va uni zamonaviy dasturlash tillari, xususan **Python, C++ yoki MATLAB** asosida dasturlash orqali kompyuterda real masalalarga qo'llash imkoniyatlariga qaratilgan. Ish davomida turli darajadagi ko'phadlar uchun tajriba o'tkazilib, natijalar grafik tarzda aks ettiriladi. Shuningdek, Lobachevskiy usulining aniqlik darajasi, konvergenstsiya shartlari va boshqa sonli metodlar bilan taqqoslanadi. Tadqiqot natijalari talabalar, dasturchilar va matematik modelchilar uchun algebraik tenglamalarni samarali yechishda foydali bo'lishi mumkin.

Abstract

This scientific article analyzes the essence and practical application of the Lobachevsky method used to determine the approximate roots of algebraic equations. The main attention is paid to the development of an algorithm for this method and its application to real problems on a computer using modern programming languages, in particular, Python, C++ or MATLAB. During the work, experiments are conducted for polynomials of different degrees, and the results are displayed graphically. Also, the accuracy of the Lobachevsky method, convergence conditions, and comparison with other numerical methods are discussed. The results of the research can be useful for students, programmers, and mathematical modelers in effectively solving algebraic equations.

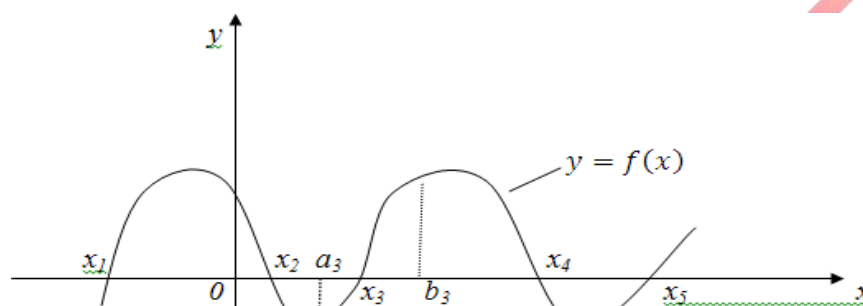
Аннотация

В данной научной статье анализируется сущность и практическое применение метода Лобачевского, который используется для определения приближенных корней алгебраических уравнений. Основное внимание уделяется разработке алгоритма для этого метода и его применению к решению

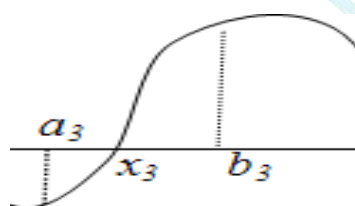
FAN, TA'LIM, TEXNOLOGIYA VA ISHLAB CHIQRARISH INTEGRATSIYASI ASOSIDA RIVOJLANISH ISTIQBOLLARI VOLUME-2, ISSUE-5

реальных задач на компьютере посредством программирования на современных языках программирования, в частности Python, C++ или MATLAB. В ходе работы проводятся эксперименты для полиномов разных степеней, а результаты отображаются графически. Обсуждаются также уровень точности, условия сходимости и сравнение метода Лобачевского с другими численными методами. Результаты исследования могут быть полезны студентам, программистам и специалистам по математическому моделированию для эффективного решения алгебраических уравнений.

Tenglamaning ildizi mavjudligi sharti, agar biror $[a,b]$ oraliqda $y = f(x)$ funksiya uzluksiz bo'lib, $f(a) \cdot f(b) < 0$ bo'lsa, shu oraliqda $f(x)=0$ tenglamaning kamida bitta ildizi mavjud bo'ladi.

Agar biror $[a,b]$ oraliqda $y=f(x)$ funksiya uzluksiz bo'lib, birinchi tartibli uzluksiz xosilaga ega bo'lsa va $f(a) \cdot f(b) < 0$, $f'(x)$ ($[a,b]$ da ishorasi o'zgarmasa) shartlar bajarilsa, $f(x)=0$ tenglama shu oraliqda yagona xaqiqiy ildizga ega bo'ladi.

Lobachevskiy usuli boyicha $P_n(x)=0$ tenglamaning taqribiy ildizlarini topish:

Bizga quyidagi tenglama berilgan

$$P_n(x) = a_0x^n + a_1x^{n-1} + a_2x^{n-2} + \dots + a_{n-1}x + a_n = 0 \quad \text{Va}$$

Bu

**FAN, TA'LIM, TEXNOLOGIYA VA ISHLAB CHIQRARISH
INTEGRATSIYASI ASOSIDA RIVOJLANISH ISTIQBOLLARI
VOLUME-2, ISSUE-5**

tenglamanning n ta ildizi mavjud bo'lsa. Unung taqribiy ildizlarini **Lobachevskiy usuli** bo'yicha quyidagi **algoritm** bilan topish mumkin:

1) Quyidagi ifoda yordamida uning koeffitsentlarini hisoblash formulasini

$$a_k^{(s)} = (-1)^k \left(\left(a_k^{(s-1)} \right)^2 + \sum_{i=1}^k (-1)^i 2 a_{k-i}^{(s-1)} a_{k+i}^{(s-1)} \right) \text{aniqlash:}$$

(S – usul qadami, k = 0,1,2, ..., n.)

Odatda, yuqoridagi ifodadan $a_k^{(s)}$ larni hisoblash formulasi quyidagi ko'rinishda davom etadi:

$$\begin{aligned} a_0^{(s)} &= \left(a_0^{(s-1)} \right)^2 \\ a_1^{(s)} &= - \left(a_1^{(s-1)} \right)^2 + 2 a_0^{(s-1)} a_2^{(s-1)}; \\ a_2^{(s)} &= \left(a_2^{(s-1)} \right)^2 - 2 a_1^{(s-1)} a_3^{(s-1)} + 2 a_0^{(s-1)} 2 a_4^{(s-1)}; \\ a_n^{(s)} &= \dots \end{aligned}$$

2) Har doim S qadam 1 raqamidan boshlanadi. 0-qadamda ($S=0$ bo'lganda $a_k^{(0)}$ lar sifatida berilgan tenglamaning koeffitsentlarini o'zini olamiz:

$$a_k^{(0)} = a_k \quad (k = 0, 1, 2, 3, \dots, n)$$

3) S ning keyingi qadami uchun yuqorida aniqlangan $a_k^{(s)}$ larni hisoblash formulasi yordamida lardan foydalanib, ularning qiymatlarini hisoblaymiz.

4) Topilgan yangi koeffitsentlardan foydalanib, tenglamaning ildizlarini topishda ishlatiladigan quyidagi umumiy formula yordamida

$$a_k^{(s)} = \sqrt[2^s]{-a_k^{(s)} / a_{k-1}^{(s)}}, \quad k = 1, 2, 3, \dots, n.$$

unung taqribiy ildizlarini

topamiz;

1) Shu zaylda 3 va 4-bandlarni bir necha bor takroran bajarib, taqribiy ildizlarning yaqinlashish dinamikasini ko'ramiz.

2) nihoyat, topilgan natijalarni tahlil qilib, tenglamaning taqribiy ildizlarini aniqlaymiz. Ko'phadlarni aniqlashda dastur kodidan foydalanish.

**FAN, TA'LIM, TEXNOLOGIYA VA ISHLAB CHIQRISH
INTEGRATSIYASI ASOSIDA RIVOJLANISH ISTIQBOLLARI
VOLUME-2, ISSUE-5**

```
#include<iostrea
m>
#include<math.h
> using
namespace std;
double a[101][101],x[101][101];
double f(int s,int k){
    float s1=0;
    for(int i=1;i<=k;i++)s1+=pow(-1,i)*2.0+a[s-1][k-i]*a[s-1][k+i]; //
    koefitsiyentlar yig'indisini hisoblab olish
    return s1;
}
int
main(){
float n;
    cin>>" TALABANING TARTIB RAQAMI ">>n;
    a[0][0]=n*3.2; //
    koefitsiyentlarni hisoblash
    a[0][1]=-n*2.5;
    a[0][2]=n*6.5;
    a[0][3]=-n*3.3;
    a[0][4]=6.7;
    cout<<0<<"-
    qadam"<<endl;
    for(int
    k=0;k<5;k++){
        cout<<"a"<<k<< '='<<a[0][k]<<' ';
    }
    cout<<endl;
    for(int k=1;k<6;k++){
```

**FAN, TA'LIM, TEXNOLOGIYA VA ISHLAB CHIQRARISH
INTEGRATSIYASI ASOSIDA RIVOJLANISH ISTIQBOLLARI
VOLUME-2, ISSUE-5**

```
x[0][k]=pow(-a[0][k]*1./a[0][k-1],1.0/pow(2,0));// hisoblash formulasi
cout<<"x"<<k<<'"='<<x[0][k]<<' ';
```

```
}
```

```
cout<<en
```

```
dl; for(int
```

```
s=1;s<6;s+
```

```
++){
```

```
    cout<<s<<"-
```

```
qadam"<<endl; for(int
```

```
k=0;k<6;k++){
```

```
    a[s][k]=pow(-1,k)*(pow(a[s-1][k],2)+f(s,k));
```

```
    cout<<"a"<<k<<'"='<<';
```

```
    cout<<a[s][k]<<' ';
```

```
}
```

```
cout<<endl;
```

```
for(int k=1;k<6;k++){
```

```
    x[s][k]=pow(-a[s][k]*1./a[s][k-1],1.0/pow(2,s));
```

```
    cout<<"x"<<k<<'"='<<x[s][k]<<' ';
```

```
}
```

```
cout<<endl;
```

```
}
```

```
cout<<"\n\n\n Begimov O'ktam Ibrogimovich ";
```

```
}
```

```
3
0-qadam
a0=9.6 a1=-7.5 a2=19.5 a3=-9.9 a4=6.7
x1=0.78125 x2=2.6 x3=0.507692 x4=0.676768 x5=0
1-qadam
a0=92.16 a1=-241.45 a2=518.82 a3=-226.66 a4=44.89 a5=2
x1=1.61861 x2=1.46587 x3=0.660966 x4=0.445028 x5=NaN
2-qadam
a0=8493.47 a1=-106111 a2=328038 a3=-74179.7 a4=1561.79 a5=-2
x1=1.88005 x2=1.32599 x3=0.689589 x4=0.380921 x5=0.18917
3-qadam
a0=7.2139e+07 a1=-1.40456e+10 a2=1.15494e+11 a3=-6.01517e+09 a4=2.58755e+06 a5=-2
x1=1.93273 x2=1.3013 x3=0.691172 x4=0.379494 x5=0.172194
4-qadam
a0=5.20403e+15 a1=-2.05611e+20 a2=1.34233e+22 a3=-3.64811e+19 a4=6.70747e+12 a5=-2
x1=1.93773 x2=1.29845 x3=0.691255 x4=0.379342 x5=0.164875
5-qadam
a0=2.70819e+31 a1=-4.23459e+40 a2=Infinity a3=-1.33096e+39 a4=4.49902e+25 a5=-2
x1=1.93783 x2=Infinity x3=0 x4=0.379341 x5=0.161342
```

**FAN, TA'LIM, TEXNOLOGIYA VA ISHLAB CHIQRARISH
INTEGRATSIYASI ASOSIDA RIVOJLANISH ISTIQBOLLARI
VOLUME-2, ISSUE-5**

Xulosa qilib shuni aytish mumkinki, sonli usullar va dasturlash fanlarining barcha mavzulari bo'yicha taqribiy ildizlarini aniqlashda dasturlash tillarining o'rni bo'lak xisoblanadi. Boshqacha qilib aytganda dasturlash tillari yordamida juda kichik bo'lgan xatoliklarni aniqlashning imkoniyati mavjud. Bu mavzumizda Lobachevskiy usuli algebraik ko'phadlarni taqribiy qiymatlarini aniqlashda Code:Blocks dasturlash tilidan foydalandek. Demak, talabalar taqribiy qiymatlarni xisoblashda dasturlash tillarini mukammal bilishlari ta'lab qilinadi, shu asosda darslarni olib borish ham vaqtdan ham unumdorligi bilan ajralib turadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

- 1. Atkinson, K. E.** (1989). *An Introduction to Numerical Analysis*. 2nd ed., Wiley.
- 2. Burden, R. L., & Faires, J. D.** (2010). *Numerical Analysis*. 9th ed., Brooks Cole.
- 3. Gerald, C. F., & Wheatley, P. O.** (2004). *Applied Numerical Analysis*. Pearson.
- 4. Tikhonov, A. N., & Samarskii, A. A.** (1977). *Equations of Mathematical Physics*. Dover Publications.
- 5. Toshpulatov A. Sh.** (2020). *Raqamli usullar va ularni dasturlash asoslari*. Toshkent: TDPU nashriyoti.
- 6. Zafarov O. A.** (2018). *Numerik metodlar va dasturlash*. Samarqand: SamDU nashriyoti.
- 7. Lobachevskiy, N. I.** (1834). *Imaginary Roots of Algebraic Equations*. (Asar tarjimasi va tahlil qilingan versiyalari)
- 8. Python.org Documentation.** URL: <https://docs.python.org/>
- 9. NumPy & SciPy Documentation**
URL: <https://numpy.org/doc/>, <https://scipy.org/docs.html>

MENTORLIK VA USTOZ-SHOGIRD TIZIMINING LIDERLIK
SHAKLLANISHIDAGI AHAMIYATI. TAJRIBA ALMASHINUVI, IJTIMOYIY
O'RNAKLAR

Ruziboyev Temur Bahodirovich

Buxoro Xalqaro Universiteti

Annotatsiya: Mazkur maqolada zamonaviy jamiyatda liderlik sifatlarini shakllantirishda mentorlik va ustoz-shogird tizimining tutgan o'rni tahlil qilinadi. Tadqiqotda ustoz-shogird an'anasi orqali bilim, ko'nikma va qadriyatlar avloddan-avlodga o'tishi jarayoni, shuningdek, bu munosabatlarning yosh rahbarlar va bo'lajak liderlar ongida ijtimoiy mas'uliyat, kasbiy madaniyat hamda tashabbuskorlik kabi jihatlarni shakllantirishdagi roli yoritiladi. Mentorlik tizimi orqali tajriba almashinuvini samaradorligi, ijtimoiy o'rnak sifatida ustoz shaxsining psixologik-axloqiy ta'siri va namuna ko'rsatish orqali yoshlarning liderlik salohiyatini rivojlantirishga xizmat qiluvchi jihatlarni muhokama qilinadi. Shuningdek, maqolada xalqaro tajribalar asosida samarali ustozlik yondashuvlari tahlil qilinadi va ularni mahalliy sharoitga moslashtirish imkoniyatlari ko'rib chiqiladi.

Kalit so'zlar: mentorlik, ustoz-shogird tizimi, liderlik, tajriba almashinuvini, ijtimoiy o'rnak, psixologik ta'sir, rahbarlik salohiyati, kasbiy shakllanish.

Kirish.

Zamonaviy jamiyatda rahbarlik salohiyatiga ega bo'lgan, tashabbuskor va mas'uliyatli kadrlarni yetishtirish dolzarb masalalardan biri hisoblanadi. Bu jarayonda nafaqat rasmiy ta'lim va kasbiy tayyorgarlik, balki mentorlik hamda ustoz-shogird tizimi orqali beriladigan norasmiy ta'lim va tarbiyaning o'rni beqiyosdir. Ustozlik institutining ildizlari qadimiy an'analarga borib taqaladi. Aynan ustozlar nafaqat bilim beruvchi, balki shogirdga hayotiy yo'l ko'rsatuvchi, kasb sirlarini o'rgatuvchi va shaxsiy kamolotida ijtimoiy o'rnak bo'luvchi sifatida e'tirof etiladi. Liderlik sifatlarining shakllanishida tajriba almashinuvini, o'zaro ishonch, qadriyatlar uzviyligi va ijtimoiy namuna muhim ahamiyat kasb etadi. Shu nuqtai nazardan olib qaralganda, mentorlik tizimi – bu nafaqat shogirdni tayyorlash vositasi, balki jamiyatda barqaror rahbarlar zanjirini yaratishning samarali yo'lidir. Mazkur maqolada aynan mana shu tizimning liderlik shakllanishiga ta'siri, ustoz-shogird munosabatlarining mohiyati va ijtimoiy foydasi tahlil qilinadi.

**FAN, TA'LIM, TEXNOLOGIYA VA ISHLAB CHIQRISH
INTEGRATSIYASI ASOSIDA RIVOJLANISH ISTIQBOLLARI
VOLUME-2, ISSUE-5**

Asosiy qism.

Mentorlik va ustoz-shogird tizimi tarixan xalqimizning madaniy-ma'naviy hayotida muhim o'rin egallagan. Bu tizim orqali nafaqat kasbiy mahorat, balki insoniy fazilatlar, ijtimoiy qadriyatlar, axloqiy me'yorlar ham avloddan-avlodga o'tgan. Aynan shu jihatlar liderlik sifatlarini shakllantirishda asosiy omillardan biri sifatida namoyon bo'ladi. Zamonaviy rahbarlikda faqat boshqaruv ko'nikmalari emas, balki ijtimoiy mas'uliyat, insonparvarlik, tashabbuskorlik, qaror qabul qilishda dadillik va jamoani ilhomlantira olish qobiliyati muhim ahamiyat kasb etadi. Bu fazilatlar ko'pincha bevosita ustoz-shogird munosabatlari orqali shakllanadi. Mentorlik jarayonida tajriba almashinuvi markaziy o'rinni egallaydi. Katta avlod vakillari – tajribali rahbarlar, o'qituvchilar, olimlar yoki soha mutaxassisleri – yosh kadrlarga nafaqat nazariy bilimlarni, balki amaliy hayotda duch kelinadigan muammolarni hal etish tajribasini ham o'rgatadi. Bu esa yosh rahbarlarda mustaqil fikrlash, to'g'ri qaror qabul qilish va inqirozli vaziyatlarda mas'uliyatni o'z zimmasiga olish kabi liderlik jihatlarini kuchaytiradi. Ustoz-shogird tizimi, shuningdek, shaxsiy rivojlanish uchun ham qulay muhit yaratadi. Ustoz – bu nafaqat bilim manbai, balki ijtimoiy o'rnak bo'la oladigan shaxsdir. Shogird esa bu o'rnakdan ilhomlanib, o'z hayot yo'lini ongli ravishda tanlaydi va ustozidan olgan saboqlar asosida lider sifatida shakllanadi. Ustozning shaxsiy fazilatleri – adolatparvarlik, halollik, mas'uliyatlilik, qat'iyatlilik – yosh rahbarlar ongida doimiy aks etadi. Bundan tashqari, xalqaro tajribalarga nazar tashlasak, rivojlangan davlatlar (masalan, Yaponiya, AQSh, Germaniya)da mentorlik tizimi davlat siyosati darajasida yo'lga qo'yilgan. Bunday yondashuv orqali tajriba boyliklari tizimli ravishda yangi avlod vakillariga yetkaziladi. O'zbekistonda ham so'nggi yillarda "Ustoz" dasturlari, yoshlarga oid davlat siyosati doirasida mentorlik va psixologik ko'mak tizimlari joriy etilmoqda. Bu esa yoshlarning ijtimoiy faolligi va rahbarlik salohiyatini oshirishda muhim omil bo'lib xizmat qilmoqda. Shuningdek, ustoz va shogird o'rtasidagi ishonchli munosabatlar, doimiy fikr almashinuvi, ijtimoiy muloqot va birgalikdagi faoliyat orqali yoshlarda o'zini anglash, jamiyat oldidagi mas'uliyatni his qilish, kasbga sadoqat va vatanparvarlik hissi kuchayadi. Bularning barchasi liderlik sifatlarini shakllantiruvchi kuchli omillardir. Demak, mentorlik va ustoz-shogird tizimi shunchaki ta'limiy model emas, balki yoshlarni barkamol, ijtimoiy mas'uliyatli va ilg'or fikrli lider sifatida tarbiyalaydigan muhim ijtimoiy institutdir. Shu bois, bu tizimni rivojlantirish, uni zamonaviy talablarga moslashtirish va qo'llab-quvvatlash bugungi kunning dolzarb vazifalaridandir.

**FAN, TA'LIM, TEXNOLOGIYA VA ISHLAB CHIQRARISH
INTEGRATSIYASI ASOSIDA RIVOJLANISH ISTIQBOLLARI
VOLUME-2, ISSUE-5**

Xulosa:

Xulosa qilib aytganda, mentorlik va ustoz-shogird tizimi yosh rahbarlarning shaxsiy va kasbiy shakllanishida beqiyos ahamiyatga ega. Bu tizim orqali nafaqat bilim va tajriba, balki hayotiy qarashlar, ijtimoiy qadriyatlar, mas'uliyat va fidoyilik kabi liderlik uchun muhim bo'lgan fazilatlar ham o'zlashtiriladi. Tajriba almashinuvi, ustozning shaxsiy namunasi va ijtimoiy o'rnak sifatida ko'rsatilgan yo'l yoshlar ongida liderlik salohiyatining mustahkam asosini yaratadi. Shu bois, mentorlik madaniyatini rivojlantirish, ustoz-shogird an'alarini zamonaviy shaklda davom ettirish va ularni institutsional darajada qo'llab-quvvatlash davlat boshqaruvi, ta'lim va boshqa sohalarda samarali kadrlar zaxirasini shakllantirishga xizmat qiladi. Bu esa nafaqat alohida shaxslar, balki butun jamiyat taraqqiyoti uchun mustahkam zamin yaratadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Karimov, I.A. (2016). Yuksak ma'naviyat – yengilmas kuch. Toshkent: Ma'naviyat.
2. Yo'ldoshev, M. (2020). Ustoz va shogird munosabatlarining psixologik asoslari. Toshkent: O'qituvchi.
3. Rustamova, D. (2018). "Yoshlar liderligini shakllantirishda ijtimoiy muhitning roli". O'zDJTU ilmiy jurnali, 3(1), 122–128.
4. Abdullayeva, N. (2021). Pedagogik innovatsiyalar va mentorlik faoliyati. Samarqand: Registon nashriyoti.
5. Tashanov, M. (2019). "Shaxsiy o'rnak orqali tarbiyaning psixologik xususiyatlari". Psixologiya va hayot, 1(5), 48–55.
6. Clutterbuck, D. (2005). Everyone Needs a Mentor: Fostering Talent in Your Organisation. London: CIPD Publishing.
7. Kram, K.E. (1985). Mentoring at Work: Developmental Relationships in Organizational Life. Glenview: Scott Foresman.
8. Allen, T.D., & Eby, L.T. (2010). The Blackwell Handbook of Mentoring: A Multiple Perspectives Approach. Malden: Wiley-Blackwell.
9. Johnson, W.B. (2016). On Being a Mentor: A Guide for Higher Education Faculty. New York: Routledge.
10. Lacey, A. (2022). "Mentorship and Transformational Leadership in the 21st Century." Journal of Leadership Studies, 16(2), 33–45.

FAN, TA'LIM, TEXNOLOGIYA VA ISHLAB CHIQRARISH
INTEGRATSIYASI ASOSIDA RIVOJLANISH ISTIQBOLLARI
VOLUME-2, ISSUE-5

“BOSHLANG‘ICH SINFLARIDA NOAN‘ANAVIY INTERFAOL
METODLARIDAN FOYDALANISH”

Sobirova Aziza Farxodovna

UrDPI o'qituvchilari ta'lim metodikasi
kafedrasi o'qituvchisi

E-mail: azizasobirova652@gmail.com

Sultonova Mashhura Bahodir Qizi

UrDPI Boshlang'ich ta'lim yo'nalishi
234-guruh talabasi

E-mail: sultonovamashhura099@gmail.com

Annotatsiya: Mamlakatimizda ta'lim tizimini yangi sifat bosqichiga olib chiqishdagi islohotlar boshlang'ich ta'limdan boshlab o'quvchilarning fanlar asoslari bo'yicha bilim o'zlashtirishga ehtiyojini, asosiy milliy va umumbashariy qadriyatlarga asoslangan ma'naviy-axloqiy fazilatlarini, mehnat ko'nikmalarini, ijodiy fikrlash va atrof-muhitga ongli munosabatini shakllantirishga zarur shart-sharoitlarni yaratishga yordam beradi. Maqolada boshlang'ich sinf o'qituvchilarining boshlang'ich sinf darslarida noan'anaviy darslarni tashkil qilishda interfaol metodlardan foydalanish metodikasi mahoratli pedagoglar tamonidan bilan dars jarayonini mahorat bilan tashkil qilishi yoritib berilgan. Interfaol metodlar o'quvchilarni dunyoqarashini rivojlantirib, ijodiy, tanqidiy yondashishga undaydi. Bilim, malaka, ko'nikmalar, ona tili darslarining maqsadi, shu jumladan, ot so'z turkumining umumta'lim maktablarida o'qitish usullari haqida fikr yuritilgan bo'lib, ot so'z turkumining o'qitish jarayoni ketma-ketlikda amaliy topshiriq va misollar orqali yoritilgan.

Kalit so'zlar: Boshlang'ich sinf, noan'anaviy, dars, interfaol, metod, mahorat, ta'limning texnik vositalari.

ЭФФЕКТ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ НЕТРАДИЦИОННЫХ
ИНТЕРАКТИВНЫХ МЕТОДОВ В НАЧАЛЬНЫХ КЛАССАХ»

Соби́рова Азиза Фарходовна

УрДПИ «Методика начального образования»

преподаватель кафедры

Электронная почта: azizasobirova652@gmail.com

Султонова Машхура Баходир кизи

УрДПИ Начальное образование

FAN, TA'LIM, TEXNOLOGIYA VA ISHLAB CHIQRARISH
INTEGRATSIYASI ASOSIDA RIVOJLANISH ISTIQBOLLARI
VOLUME-2, ISSUE-5

Студентка 234 группы

Электронная почта: sultonovamashhura099@gmail.com

«

Аннотация: Реформы по выведению системы образования в нашей стране, начиная с начального образования, требуют приобретения знаний основ науки, духовно-нравственных качеств, основанных на национальных и общечеловеческих ценностях, трудовой этики, способствуют формированию необходимого условия для формирования умений, творческого мышления и осознанного отношения к окружающему. В статье освещен метод использования интерактивных методов в организации нетрадиционных занятий учителей начальной школы в классах начальной школы, а процесс урока умело организуется опытными педагогами. Интерактивные методы развивают мировоззрение учащихся и побуждают их к творческому, критическому подходу. Рассмотрены знания, компетенции, умения, цели занятий родным языком, в том числе методы обучения существительным в общеобразовательных школах. объясняется посредством практических задач и последовательных примеров.

Ключевые слова: Начальный класс, нетрадиционный, урок, интерактивный, метод, навык, технические средства обучения.

Sobirova Aziza Farkhodovna
Teacher of the Department of
"Primary Education Methodology"
of the UrDPI

E-mail: azizasobirova652@gmail.com

Sultonova Mashhura Bahodir qiz
UrDPI Primary education
Student of group 234

E-mail: sultonovamashhura099@gamil.com

**"THE EFFECT OF USING NON-TRADITIONAL INTERACTIVE
METHODS IN PRIMARY CLASSES"**

Abstract: Reforms to improve the quality of the education system in our country, starting from primary education, will help create the necessary conditions for students to master the basics of the subject, develop moral and ethical virtues based on basic national and universal values, develop work skills, creative thinking, and a conscious attitude to the environment. The article

FAN, TA'LIM, TEXNOLOGIYA VA ISHLAB CHIQRARISH INTEGRATSIYASI ASOSIDA RIVOJLANISH ISTIQBOLLARI VOLUME-2, ISSUE-5

discusses the methodology of using interactive methods in organizing non-traditional lessons in primary school classes by primary school teachers, which is a skillful organization of the lesson process by skilled teachers. Interactive methods develop students' worldviews and encourage them to be creative and critical. The purpose of knowledge, skills, abilities, native language lessons, including the methods of teaching the noun phrase in general education schools, is discussed, and the teaching process of the noun phrase is sequentially illustrated through practical tasks and examples.

Keywords: Primary school, non-traditional, lesson, interactive, method, skill, technical means of education.

Kirish. Respublikamiz o'qituvchilari orasida o'z ishining ustasi, Xalq o'qituvchisi, xizmat ko'rsatgan o'qituvchi deb tan olingan, ota-onalar, yoshlar e'zozlab Ustoz deb ataydigan mo'tabar insonlar ko'plab topiladi. Ular pedagogik ishda fidoyilik ko'rsatib, muallimlik burchini yuksak darajada bajarib, bolalarga bilim berib, ular qalbiga halollik, go'zallik, haqiqat, odob axloq nurini singdira olganliklari, xushmuomala bo'lganlari uchun ham bunday obro' va hurmatga erishganlar.

Adabiyotlar sharhi:

O'qituvchida pedagogik mahoratni shakllantirishning ilmiy va nazariy asoslari pedagog olim V.A. Slastyonin tomonidan ham tadqiq qilingan. U kasbiy va pedagogik tayyorgarlik, o'qituvchining shaxsi va kasbiy shakllanish yo'nalishi va bunda pedagogik mahorat to'g'risida so'z yuritgan.

Mazmuni. Hozirgi zamon ta'lim usullari xilma-xil, ko'p qirrali bo'lib, o'qituvchilar ana shu usullardan mashg'ulotlardan samarali foydalana olish mahoratlariga bog'liq.

Noan'anaviy darslarda quyidagi ta'lim vositalari qo'llanilishi lozim:

Ta'lim vositalari - o'quv materialini ko'rgazmali taqdim etish va shu bilan birga o'qitish samaradorligini oshiruvchi yordamchi materiallar hisoblanadi.

Ta'limning texnik vositalari - o'quv materialini ko'rgazmali namoyish etishga, uni tizimli etkazib berishga yordam beradi;

Yordamchi ta'lim vositalari va grafiklar, chizmalar, namunalar va h.k. boshq.

O'quv - uslubiy materiallar - o'quv materiallar, o'zlashtirilgan o'quv materiallarini mustahkamlash uchun mashqlar.

Ta'lim vositalarini tanlashni aniqlovchi omillar:

FAN, TA'LIM, TEXNOLOGIYA VA ISHLAB CHIQRISH INTEGRATSIYASI ASOSIDA RIVOJLANISH ISTIQBOLLARI VOLUME-2, ISSUE-5

- Maqsadni belgilash;
  - O'quv axborot mazmuni;
  - Ta'lim vositalari;
- Boshlang'ich sinf darslarida noan'anaviy interfaol metodlardan foydalanish□ni samarasi qanday bo'ladi?**

Interfaol metodlar deganda ta'lim oluvchilarni faollashtiruvchi va mustaqil fikrlashga undovchi, ta'lim jarayonining markazida ta'lim oluvchi bo'lgan metodlar tushuniladi.

□Pitsa" metodi

Hamma fan o'zini qilsa bo'ladi bu o'qituvchining qanchalik kreativligiga bog'liq.

Rangli qog'oz kartonlar yordamida pitsa yasab olamiz. Pitsa bo'laklari ostiga esa fanga oid misol masalalar, formulalar, ma'lumotlar yoki topshiriqlar yashirib chiqamiz.

O'quvchi yoki talabalarni kreativ fikrlashga, darsga qiziqishini oshirishga undaydi.

"Basketbol"

Bu metoddan barcha fan ustozlari öz darslarida foydalansa bōladi! Metoddan foydalanish uchun rasmdagiday basketbol koptogi va savati kerak bōladi. Darsingizda faningizga moslashtirib foydalanishingiz mumkin. Masalan matematika fanida savatlarga misollar javobini yozib qoyasiz. Koptoklarga esa misollar yozasiz. Toğri javobga mos savatga koptoklar solinadi, agar notōgri javob berilsa "GOL" urilmagan hisoblanadi. Bundan tashqari dars jarayoningizda oquvchilarni baholashda ham foydalansa bōladi. Bu metod darslaringizning samarali va qiziqarli o'tishi uchun yordam beradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR ROYXATI

1. Ishmuhamedov R.J, Yuldashev M.A, "Ta'lim va tarbiyada innovatsion pedagogik texnologiyalar" "Nihol" nashriyoti. -T.2013-y.
2. Paxrutdinov SH. Global axborot jamiyati va mediata'lim. -T.: 2015;
3. Rustamova N. Mediata'lim va mediamadaniyat: nazariya va amaliyot. -T. "Muxarrir" 2015;

**BOSHLANG'ICH SINFLAR O'QUVCHILARINING MATEMATIKA FANIGA
QIZIQISHLARINI ORTTIRISHDA MATEMATIK ERTAKLARNING ROLI**

Raximova Shoira Adilbekovna

Urganch davlat pedagogika instituti "Boshlang'ich ta'lim metodikasi"
kafedrasida katta o'qituvchisi

Ro'ziboyeva Gulruxsor Sanjarbek qizi

Boshlang'ich ta'lim yo'nalishi 3-kurs talabasi

Annotatsiya: Ushbu maqolada boshlang'ich sinflarda o'quvchilarning matematika faniga bo'lgan qiziqishlarini orttirish hamda o'quvchilarni mantiqiy fikrlashga, matematik muammolarni tez va oson hal qilishga, topqirlikka o'rgatishda va mantiqiy fikrlashlarini rivojlantirishda matematik ertaklarning ahamiyati haqida so'z yuritiladi.

Annotation: in this article, it is given the ways to stimulate students' interest in mathematics in the primary schools. this article also discusses the importance of mathematical tales in teaching students to think logically, solve mathematical problems quickly and easily be resourceful and develop logical thinking.

Аннотация: В данной статье рассматривается значение математических сказок в развитии интереса учащихся начальных классов к математике, помощи им в логическом мышлении, решении математических задач быстро и легко, развитии сообразительности и логического мышления.

Kalit so'zlar: matematik ertak, miqdor, matematik tushunchalar, mantiqiy fikrlash, matematik muammolar.

Keywords: mathematical fairy tale, quantity, mathematical concepts, logical thinking, mathematical problems.

Ключевые слова: математическая сказка, сказка, количество, математические понятия, логическое мышление.

Bugungi kunda an'anaviy dars o'tish shaklidan voz kechib turib zamonaviy usullardan foydalangan holda bolalarga ilg'or ped texnologiyalaridan foydalanib boshlang'ich sinflarda zamonaviy darslarni tashkil qilish o'qituvchilarning oldidagi vazifalardan biridir. Bunda o'qituvchilarimiz bolalarni yosh hususiyatlarini e'tiborga olgan holda dars metodlaridan foydalanishadi. Boshlang'ich sinflarda matematika darslarida matematik ertaklardan hamisha ham foydalanilmaydi. Buni rivojlantirish

FAN, TA'LIM, TEXNOLOGIYA VA ISHLAB CHIQRARISH INTEGRATSIYASI ASOSIDA RIVOJLANISH ISTIQBOLLARI VOLUME-2, ISSUE-5

maqsadida boshlang'ich sinf matematika darslarida ertaklardan foydalanib darslarni tashkil qilish maqsadga muvofiqdir.

Matematika darslarida matematik ertaklarning ikki xil turidan foydalanish mumkin:

- Shakllar, sonlar, matematik belgi va amallar ertak qahramonlari sifatida;
- Xalq ertaklariga matematik topshiriqlarni joylashtirish;

Matematika darslarida ertaklardan foydalanishning maqsadlari:

- O`quvchilarni faollashtirish;
- O`quvchilarda adabiyotga, ertakka bo`lgan qiziqishni orttirish;
- Atrofdagilarga yordam berish ko`nikmalarini tarbiyalash;
- Kattalar va tengdoshlari bilan hamkorlik qila olish qobiliyatlarini rivojlantirish;
- Mantiqiy fikrlashni rivojlantirish;
- Analiz va sintez qilishni, natijani tushuntira olish qobiliyatini rivojlantirish;
- Diqqatni jamlash ko`nikmalarini oshirish;
- Matematik nutqni o`stirish.

Bolalarda insoniy fazilatlarni shakllantirishdagi eng ta'sirchan janr, shubhasiz ertakdir. Ularning tafakkur doirasini kengaytirish, quvvai-hofizasini kuchaytirish, fikrlashga o'rgatishning asosiy omillaridan biri ham-ertak. Turli tuman voqealarga boy va sarguzashtlar asosiga qurilgan syujet, o'zida yaxshilik insoniylik fazilatlarni singdirgan, turli xil jumboqlardan tashkil topgan ertaklar bo'la tarbiyasida tahsinga sazovordir.

Boshlang'ich sinf o'quvchilarida matematik o'qitish muommolari bilan respublikamiz olimlaridan va umumiy o'rta ta'lim maktablarining boshlang'ich sinflarida matematika o'qitishning matematik ertaklar orqali o'rgatilishining ayrim jihatlari Mustaqil Davlatlar Hamdo'stligi (MDH) mamlakatlari olimlaridan B.S.Abdullayeva, U.Ismailov Muxamedyanova R.R., Yunna Valerevna Sorokopud kabilarning ilmiy izlanishlarida o'z aksini topgan.

U.Ismoilovning "Ertaklarda matematika" to'plamida turli tuman voqealarga boy va sarguzashtlar asosiga qurilgan syujet, o'zida yaxshilik, insoniylik fazilatlarni singdirgan, turli tuman jumboqlardan tashkil topgan ertaklar bola tarbiyasida tahsinga

**FAN, TA'LIM, TEXNOLOGIYA VA ISHLAB CHIQRARISH
INTEGRATSIYASI ASOSIDA RIVOJLANISH ISTIQBOLLARI
VOLUME-2, ISSUE-5**

sazovordir. Ushbu to'plamda o'quvchilarning mantiqiy fikrlashlari, muommolarini tez va oson hal qilishga, topqirlikka o'rgatuvchi fazilatlar mavjud.

Matematik ertaklar o'quvchilarni mantiqiy fikrlashga, muommalarni tez va oson hal qilishga, topqirlikka o'rgatadi. Hususan matematika faniga bo'lgan qiziqishlarning ortishida ertaklarning ahamiyati katta quyida matematik ertaklarni qaraymiz:

Cho'pon va yigitcha

(2-sinf o'quvchilari uchun)

Maqsad: Matematik savodxonlikni oshirish, 100ichida qo'shish va ayirishga o'rgatish.

Bor ekanda yo'q ekan, bir cho'pon yigitcha bor ekan. U juda ham mehnatkash va epchil bo'lib har yili qo'ylari soni oshib boraveribdi, sira kamaymabdi. Unga havas qilgan bir yigitcha buning sirini so'raganda cho'pon javob beribdi:

– Bir necha yillar oldin menda faqat 10tagina qo'y bor edi. Men ularga yaxshi qaradim va keyingi yil har bitta qo'y 1tadan bolaladi. Keyingi yil ham barcha qo'ylarim 1tadan bolaladi va ular yanada ko'paydi. Va har yili shunday davom etaverdi.

Yosh yigitcha yana so'ray boshladi:

– Nahotki shu paytgacha hech biri nobud bo'lmagan bo'lsa?

– Afsuski, o'tgan yili 3ta qo'yimni bo'rilar bo'g'izlab ketdi. Shuning uchun hozir men qo'ylarimni juda qattiq qo'riqlayman.

– Hozir hammasi bo'lib nechta qo'yingiz bor? Dedi yigitcha.

– Ho'sh, qo'ylarim oxirgi bir yil ichida 35 taga ko'paydi, endi o'zing topchi hozir menda nechta qo'y bor ekan.

Savol va topshiriqlar:

1. Cho'ponda eng avval nechta qo'y bor edi?
2. Qo'ylar nechtadan ko'paydi?
3. 1yil ichida nechta qo'yga ortdi?
4. Ikkinchi yili qo'ylar nechaga ko'payadi?
5. Bo'rilar nechta qo'yni bo'g'izlab ketdi?
6. Qo'ylar oxirgi bir yilda nechtaga ortdi?
7. Cho'ponda hammsi bo'lib nechta qo'y bor?

Javoblar:

**FAN, TA'LIM, TEXNOLOGIYA VA ISHLAB CHIQRARISH
INTEGRATSIYASI ASOSIDA RIVOJLANISH ISTIQBOLLARI
VOLUME-2, ISSUE-5**

1. 10ta qo'y bor edi.
2. Har bitta qo'y bittadan ko'paygan edi.
3. Bir yilda yana 10taga ortdi va 20ta bo'ldi.
4. Ikkinchi yili yana 20taga ko'paydi va 40ta bo'ldi.
5. 3tasini bo'rilar bo'g'izlab ketdi.
6. Oxirgi yili 35taga ortdi.
7. $20+40-3+35=92$ ta

Xulosa qilib aytadigan bo'lsak, hozirgi kunda boshlang'ich sinflarni o'zlashtirishiga katta e'tibor qaratilayotganligi sababli, boshlang'ich sinflarda o'tilayotgan fanlarda o'quvchilarning bilim samaradorligi yuqori bo'lishi lozim.

Ayniqsa, matematika fanida ertaklardan foydalanib o'quvchilarning fanga bo'lgan qiziqishlari va imkoniyatlarini oshirishga hizmat qiladi. Darslarni qiziqarli, mazmunli bo'lishiga erishish mumkin. Matematika darslarida ertaklardan foydalansak bolalar hisob-kitobni tez bajarishga intiladilar.

Shu bilan birga ko'proq ertak kitoblar o'qishga harakat qiladilar. Darslarda ertaklardan foydalanish orqali o'quvchilar qalbiga turli kasblarga mehr uyg'otishimiz va maqsad sari intilishga o'rgatamiz.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. “Математические сказки”, Е. А. Алябьева. «ТЦ Сфера», оформление, иллюстрации, 2018.
2. O'zbek xalq ertaklari. III-jild. “O'qituvchi”, Toshkent – 2014.
3. Мухамедьянова Р.Р. Сочинение математических сказок как средство гуманизации математического образования. Фестиваль педагогических идей «Открытый урок». Available at: <http://festival.1september.ru/articles/212424/>
4. “Ertaklarda matematika”. U.Ismoilov, “Yangi asr avlodi”, Toshkent 2007

**FAN, TA'LIM, TEXNOLOGIYA VA ISHLAB CHIQARISH
INTEGRATSIYASI ASOSIDA RIVOJLANISH ISTIQBOLLARI
VOLUME-2, ISSUE-5
INTEGRATING LINGUOCULTURAL ELEMENTS TO IMPROVE
ACADEMIC WRITING SKILLS IN HIGHER EDUCATION**

Abramova Navbakhor Tulkinjon kizi

Senior teacher

Tashkent International University
of Management and Technology

+99893 3492595

E-mail: navbahor.abramova@mail.ru

Abstract. In higher education, academic writing plays a vital role in shaping students' intellectual development and professional identity. However, writing instruction that focuses solely on grammar and structure often neglects the cultural dimensions of communication. This paper explores the integration of linguocultural elements in academic writing pedagogy to enhance students' writing competence. Drawing on intercultural communicative competence theories and sociocultural approaches, it argues that embedding cultural awareness into writing instruction fosters clarity, rhetorical appropriateness, and audience awareness. Empirical evidence and pedagogical examples demonstrate how students' writing improves in coherence, argumentation, and cultural sensitivity when linguocultural elements are systematically incorporated. The paper concludes with practical implications for language educators and curriculum developers in higher education.

Keywords: academic writing, linguocultural approach, intercultural competence, higher education, writing skills, language and culture, pedagogy.

Introduction. As academic writing becomes increasingly global and intercultural, universities must reconsider traditional approaches to writing instruction. While grammar, syntax, and organization remain foundational, cultural awareness is essential for writing that communicates effectively across diverse contexts. Students must learn not only how to write accurately, but also how to write appropriately and persuasively for different audiences.

The integration of linguocultural elements those that reflect the intersection of language and culture into writing instruction equips students with the tools to navigate cultural nuances, rhetorical expectations, and discourse conventions in academic settings. This paper examines why and how linguocultural awareness should be embedded into writing pedagogy, particularly in English as a Foreign Language (EFL) environments, where students often struggle with writing that aligns with academic and cultural norms. The relationship between language and culture has been explored

**FAN, TA'LIM, TEXNOLOGIYA VA ISHLAB CHIQARISH
INTEGRATSIYASI ASOSIDA RIVOJLANISH ISTIQBOLLARI
VOLUME-2, ISSUE-5**

extensively in applied linguistics. Kramersch (1998) emphasized that language is “a system of signs that is deeply rooted in the culture it expresses,” suggesting that writing cannot be separated from the cultural values and communication norms it reflects. Byram (1997) developed a model of Intercultural Communicative Competence (ICC), which includes skills such as interpreting cultural meaning, relating to otherness, and practicing critical cultural awareness all of which are essential in academic writing. In this light, writing is not a neutral or universal skill; it is culturally mediated. Kaplan (1966) illustrated how rhetorical structures vary across cultures. Western academic writing tends to favor linearity and explicit argumentation, while other traditions may employ indirectness or narrative. Failing to teach these differences disadvantages students from diverse cultural backgrounds.

One effective strategy for integrating linguocultural elements into writing instruction is the cultural contextualization of topics. Assigning writing tasks that require students to analyze or compare cultural practices enhances both the substance of their writing and their level of engagement. For instance, asking students to compare educational values in different cultures encourages deeper reflection and more meaningful content. Another important component is genre and rhetorical awareness. Students should be explicitly taught that genres such as argumentative essays, research papers, and reflective writing differ in structure, tone, and purpose across cultural contexts. Familiarity with these conventions enables students to produce writing that aligns with the expectations of academic discourse. Instruction should also focus on idiomatic and stylistic appropriateness. Teaching culturally bound idioms, hedging expressions, and politeness strategies helps students develop a more sophisticated and culturally appropriate writing style while also increasing their sensitivity to audience expectations. The use of authentic materials is another key strategy. By analyzing essays, articles, and speeches from a variety of cultural backgrounds, students gain insight into how language reflects cultural perspectives and rhetorical traditions. Research supports the effectiveness of linguocultural integration. For instance, demonstrated significant improvement in lexical variety, argumentative structure, and audience orientation. Reflective journals showed greater intercultural awareness, suggesting that writing can also be a tool for identity negotiation and cultural learning. Moreover, in Uzbek higher education contexts, integrating local cultural references and comparing them with Anglo-American academic norms helps students bridge cultural gaps. Studies conducted at Uzbekistan State World Languages University highlight improved writing performance among students who received linguocultural instruction compared to those who followed traditional grammar-based approaches.

FAN, TA'LIM, TEXNOLOGIYA VA ISHLAB CHIQRARISH INTEGRATSIYASI ASOSIDA RIVOJLANISH ISTIQBOLLARI VOLUME-2, ISSUE-5

Despite its numerous advantages, the integration of linguocultural elements into academic writing instruction faces several persistent challenges. One major obstacle is curricular rigidity, as standardized syllabi tend to prioritize technical accuracy and grammatical correctness over the incorporation of cultural depth. This often limits the flexibility instructors have to introduce intercultural content. Additionally, instructor preparedness remains a concern; many educators lack formal training in intercultural pedagogy, which can hinder the effective implementation of linguocultural approaches in the classroom. Another significant barrier is related to assessment constraints, since writing evaluations frequently emphasize grammatical precision and structural form, while neglecting rhetorical effectiveness and cultural appropriateness. To address these issues, several practical solutions have been proposed. First, writing courses should incorporate dedicated modules on cultural content, allowing students to engage with themes that foster intercultural understanding. Second, professional development programs should be offered to equip educators with the necessary knowledge and skills to teach writing through a linguocultural lens. Finally, assessment rubrics must be redesigned to evaluate not only language accuracy and organization but also the quality of content and the effectiveness of cultural integration within students' written work.

Conclusion. Integrating linguocultural elements into academic writing instruction in higher education is not merely an enhancement—it is a necessity in a globalized academic environment. Such integration fosters richer, more audience-sensitive, and rhetorically effective writing. By situating language in its cultural context, educators can help students become not just better writers, but more thoughtful communicators and global citizens. To this end, institutions should adopt a more holistic approach to writing pedagogy that recognizes the inextricable link between language, culture, and identity.

References

1. Byram, M. (1997). *Teaching and Assessing Intercultural Communicative Competence*. Multilingual Matters.
2. Hall, E. T. (1976). *Beyond Culture*. Anchor Books.
3. Kaplan, R. B. (1966). Cultural thought patterns in intercultural education. *Language Learning*, 16(1–2), 1–20.
4. Kramsch, C. (1998). *Language and Culture*. Oxford University Press.
5. Li, X., & Zhang, Y. (2021). The role of culture in developing writing competence: A linguocultural approach. *Journal of Language and Culture Education*, 12(3), 45–60.

**FAN, TA'LIM, TEXNOLOGIYA VA ISHLAB CHIQRARISH
INTEGRATSIYASI ASOSIDA RIVOJLANISH ISTIQBOLLARI
VOLUME-2, ISSUE-5**

6. Savignon, S. J. (2001). *Communicative Language Teaching: Linguistic Theory and Classroom Practice*. Yale University Press.

**FAN, TA'LIM, TEXNOLOGIYA VA ISHLAB CHIQRISH
INTEGRATSIYASI ASOSIDA RIVOJLANISH ISTIQBOLLARI
VOLUME-2, ISSUE-5
BOLALARDA RESPIRATOR INFEKSIYALAR: OLDINI OLISH VA
ZAMONAVIY DAVOLASH USULLARI**

Amirkulova Mushtariy Alisher qizi

Qashqadaryo viloyat bolalar ko'p tarmoqli shifoxonasi, pediater vrach

M.amirkulova@icloud.com

996177550

Annotatsiya: Mazkur maqolada bolalarda uchraydigan respirator infeksiyalarning keng tarqalgan turlari, ularning sabablari, klinik belgilari hamda zamonaviy diagnostika va davolash usullari tahlil qilinadi. Bolalar organizmining immunologik xususiyatlari sababli, respirator kasalliklar ayniqsa erta yoshda tez-tez uchrab turadi. Shu boisdan, infeksiyalarni erta aniqlash, samarali davolash va profilaktika choralari ko'rish muhim ahamiyat kasb etadi. Maqolada, shuningdek, antibiotiklardan oqilona foydalanish, simptomatik terapiya, muqobil davolash usullari va emlash orqali oldini olish masalalariga ham e'tibor qaratilgan. Tadqiqot natijalari tibbiyot amaliyotida bolalar sog'lig'ini saqlashda foydali bo'lishi mumkin.

Kalit so'zlar: bolalar, respirator infeksiyalar, profilaktika, zamonaviy davolash, diagnostika, simptomatik terapiya, immunitet, emlash, antibiotiklar.

Kirish.

Hozirgi kunda bolalarda uchraydigan kasalliklar orasida respirator infeksiyalar eng ko'p tarqalgan va dolzarb muammolardan biri hisoblanadi. Ayniqsa 5 yoshgacha bo'lgan bolalar o'tkir nafas yo'llari infeksiyalariga nisbatan juda sezuvchan bo'lib, ularning immun tizimi hali to'liq shakllanmaganligi sababli kasallik og'irroq kechishi mumkin. Respirator infeksiyalar tarkibiga gripp, paragripp, adenovirus, rinovirus, respirator-sintsial virus va boshqa turli etiologiyali kasalliklar kiradi. Bu infeksiyalar bolalarda isitma, yo'tal, burun bitishi, nafas olishda qiyinchilik, umumiy holsizlik kabi simptomlar bilan namoyon bo'ladi. Dunyo sog'liqni saqlash tashkilotining (DSST) ma'lumotlariga ko'ra, har yili millionlab bola respirator infeksiyalar bilan kasallanadi va ularning muhim qismi murakkab asoratlar bilan tugaydi. Shu sababli bu turdagi infeksiyalarni erta aniqlash, samarali davolash va oldini olish bo'yicha zamonaviy yondashuvlar ishlab chiqilishi va amaliyotga tadbiiq etilishi zarur. Maqolada aynan

**FAN, TA'LIM, TEXNOLOGIYA VA ISHLAB CHIQRISH
INTEGRATSIYASI ASOSIDA RIVOJLANISH ISTIQBOLLARI
VOLUME-2, ISSUE-5**

ushbu muammolarni yoritish, mavjud tibbiy tajribalarni tahlil qilish hamda innovatsion profilaktik va davolash usullari haqida fikr yuritiladi.

Asosiy qism.

Bolalarda respirator infeksiyalar, ayniqsa o'tkir respirator virusli infeksiyalar (ORVI), eng ko'p uchraydigan yuqumli kasalliklar sirasiga kiradi. Bu infeksiyalar havo-tomchi yo'li orqali yuqadi va ayniqsa maktabgacha yoshdagi bolalar o'rtasida tez tarqaladi. Kasallikning rivojlanishiga sabab bo'ladigan viruslar orasida gripp virusi, respirator-sintsital virus (RSV), adenovirus, koronaviruslar, rinovirus va boshqalar mavjud. Bular yuqori va pastki nafas yo'llarini zararlab, bronxit, laringit, faringit, hatto pnevmoniyaga olib kelishi mumkin. Bolalar organizmi immun tizimi yetarli darajada rivojlanmaganligi tufayli, ular kasallikka tez chalinadi va infeksiya og'irroq shakllarda kechishi mumkin. Shuningdek, surunkali kasalliklar, noto'g'ri ovqatlanish, gigiyena qoidalariga rioya qilinmasligi, sovuq va nam muhit bolalarda respirator infeksiyalar xavfini oshiradi. Bolalarda infeksiya ko'pincha yuqori harorat, yo'tal, burun bitishi, tomoq og'rig'i, nafas qisishi kabi simptomlar bilan namoyon bo'ladi. Zamonaviy diagnostika usullari

Infeksiyani erta aniqlash uchun klinik ko'rik bilan bir qatorda laboratoriya va instrumental usullar ham qo'llaniladi. Virusli etiologiyani aniqlashda PZR (polimer zanjir reaksiya), ekspress-testlar, qon tahlillari muhim ahamiyatga ega. Ayrim hollarda rentgen, kompyuter tomografiyasi kabi tekshiruvlar o'tkaziladi, ayniqsa pastki nafas yo'llari zararlangan bo'lsa. Zamonaviy davolash yondashuvlari

Bolalarda respirator infeksiyalarni davolashda asosiy e'tibor simptomatik terapiyaga qaratiladi. Antipiretik vositalar (paratsetamol, ibuprofen) isitmani tushirish uchun qo'llaniladi. Nafas yo'llarini ochish uchun burun tomchilari, ingalyatsiyalar, balg'am ko'chiruvchi dorilar, issiq ichimliklar tavsiya etiladi. Antibiotiklar faqat bakterial infeksiya aniqlanganda yoki asoratlar yuzaga kelganda belgilanadi. Ularni bexato va shifokor nazoratida qo'llash muhim hisoblanadi. Profilaktika choralari

Infeksiyalarning oldini olish uchun gigiyenaga rioya qilish, bolalarni sovuqdan saqlash, immunitetni mustahkamlash, sog'lom ovqatlanishni yo'lga qo'yish, emlash kabi chora-tadbirlar muhim hisoblanadi. Ayniqsa, gripp va pnevmokokk infeksiyalariga qarshi vaksinalar bolalarni og'ir asoratlardan saqlashda samarali vosita sanaladi. Shuningdek, bolalarni bog'cha yoki maktabga yuborishdan oldin ularning sog'lig'i tekshirib borilishi kerak. Zamonaviy pediatriyada nafaqat kasallikni davolash, balki uning oldini olish ustuvor yo'nalish bo'lib bormoqda. Holatga qarab kompleks yondashuv, ota-onalar bilan sog'lom muloqot va ijtimoiy ta'lim muassasalarida

FAN, TA'LIM, TEXNOLOGIYA VA ISHLAB CHIQRISH INTEGRATSIYASI ASOSIDA RIVOJLANISH ISTIQBOLLARI VOLUME-2, ISSUE-5

gigiyenik tarbiyalash muhim ahamiyat kasb etadi. Shuningdek, so'nggi yillarda nafas yo'llari infeksiyalarining og'ir kechishiga olib keluvchi yangi virus shtammlari aniqlanmoqda. Masalan, COVID-19 pandemiyasi davrida bolalar o'rtasida SARS-CoV-2 virusi ham respirator simptomlar bilan namoyon bo'lgan. Bu esa infeksiyon kasalliklarning tashxisini aniqlashtirish, differensial diagnostika olib borish va epidemiologik kuzatuv tizimini takomillashtirish zarurligini ko'rsatdi. Ayrim hollarda bir necha turdagi virus yoki bakteriyaning birgalikda kelishi klinik belgilarni yanada murakkablashtiradi. Yana bir muhim jihat — bolalarning ovqatlanish ratsioni, uy sharoiti va atrof-muhit ta'siri. Organizmda vitaminlar, ayniqsa A, C, D va sink kabi moddalarning yetishmasligi immun javobni susaytirib, nafas yo'llari infeksiyalariga moyillikni oshiradi. Shu sababli pediatrlar tomonidan bolalar uchun individual sog'lom ovqatlanish tavsiyalari ishlab chiqilishi lozim. Havo sifati, chang, allergenlar, tutun va sovuq havoning o'ta quruq yoki namligi ham respirator kasalliklar xavfini kuchaytiradi. Hozirgi vaqtda pediatriyada foydalanilayotgan ba'zi zamonaviy yondashuvlar qatoriga nebulizatorlar orqali dori yuborish, immunomodulyatorlar bilan davolash, nafas mashqlari va fizioterapiya usullari kiradi. Ayniqsa, takrorlanuvchi respirator infeksiyalar bilan og'rigan bolalarda profilaktik davo kurslari (masalan, immunitetni faollashtiruvchi vositalar yoki muqobil usullar bilan) foydali natijalar bermoqda. Shu bilan birga, kasalliklarning tarqalish zanjirini uzish uchun ta'lim muassasalarida sog'liqni saqlash bo'yicha sanitar-epidemiologik nazoratni kuchaytirish, kasallik belgilari kuzatilgan bolalarni vaqtida izolyatsiya qilish va dezinfeksiya tadbirlarini o'tkazish ham muhim chora hisoblanadi.

Xulosa:

Bolalarda uchraydigan respirator infeksiyalar jiddiy tibbiy va ijtimoiy ahamiyatga ega bo'lib, ularning erta tashxisi va samarali davolash choralari sog'lom avlodni shakllantirishda muhim rol o'ynaydi. Kasalliklarni faqat dori-darmon bilan emas, balki sog'lom turmush tarzini shakllantirish, gigiyena madaniyatini oshirish, immunitetni tabiiy va sun'iy yo'llar bilan mustahkamlash orqali ham oldini olish mumkin. Shuningdek, ota-onalar, pedagoglar va tibbiyot xodimlari o'rtasida hamkorlikda olib boriladigan sog'lomlashtirish ishlari kasalliklar xavfini kamaytiradi. Yuqorida keltirilgan faktlar shuni ko'rsatadiki, zamonaviy tibbiyotda integratsiyalashgan yondashuv – ya'ni diagnostika, davolash va profilaktika usullarining uyg'unligi orqali bolalarda respirator infeksiyalarning oldi olinadi. Shu bilan birga, sog'liqni saqlash tizimining har bir bo'g'inida – poliklinikalardan tortib, maktabgacha va maktab muassasalarigacha – sog'lom muhitni yaratish orqali bu kasalliklarning tarqalishini sezilarli darajada kamaytirish mumkin. Shu sababli, bolalarda respirator infeksiyalarni

**FAN, TA'LIM, TEXNOLOGIYA VA ISHLAB CHIQRISH
INTEGRATSIYASI ASOSIDA RIVOJLANISH ISTIQBOLLARI
VOLUME-2, ISSUE-5**

o'z vaqtida aniqlash va profilaktika choralarini tizimli ravishda amalga oshirish tibbiy amaliyotda dolzarb vazifalardan biri bo'lib qolmoqda.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Isroilov S.R., Karimova M.T. Bola kasalliklari: respirator tizim kasalliklari. — Toshkent: Ilm Ziyo, 2021.
2. Azizova D.M. Pediatriyada infeksiyon kasalliklar. — Toshkent: Tibbiyot, 2019.
3. American Academy of Pediatrics. Red Book: 2021–2024 Report of the Committee on Infectious Diseases. — 32nd ed. — Elk Grove Village, IL: AAP, 2021.
4. Lodha R., Kabra S.K. Respiratory Infections in Children. — Springer, 2020.
5. Ubaydullaeva Z.N., Qodirova M.S. Bolalarda nafas olish yo'llari kasalliklari va ularning profilaktikasi. — Samarqand: SamDU nashriyoti, 2020.
6. Kumar A., Singh M. Pediatric Respiratory Medicine. — Jaypee Brothers Medical Publishers, 2021.
7. World Health Organization (WHO). Strategies to Prevent Respiratory Infections in Children. — Geneva: WHO Press, 2019.
8. Abdurahmonova G.S. Yosh bolalarda ORVI kasalliklarini davolash va oldini olish. — Buxoro: BuxDU, 2022.
9. Raviglione M., Sulis G. Respiratory Infections: Global Impact and Strategies for Control. — Elsevier, 2020.
10. Mirzaeva M.M. Pediatriyada zamonaviy davolash yondashuvlari. — Toshkent: Innovatsiya, 2021.

**FAULKNERIAN TRADITIONS IN CONTEMPORARY UZBEK
PROSE: A CASE STUDY OF O'TKIR HOSHIMOV, NODIR ESHONQUL,
AND SHUKUR HAMRO'S WORKS**

Jumaeva Nasiba Komil qizi

1st-Year Doctoral Student (Basic Doctoral Program)

Tashkent State University of Uzbek Language and Literature

Academic Advisor: Islom Akhmedjanovich Yakubov

Doctor of Philological Sciences (DSc), Professor

Abstract (in English):

This article explores the influence of William Faulkner's narrative techniques and thematic paradigms on contemporary Uzbek prose. Through a comparative literary analysis of selected works by O'tkir Hoshimov, Nodir Eshonqul, and Shukur Hamro, the paper identifies traces of Faulknerian elements such as stream of consciousness, nonlinear storytelling, multiple narrators, and deep psychological introspection. The study situates these influences within the broader postmodern evolution of Uzbek fiction and discusses how local writers adapt global literary traditions to reflect national identity, historical trauma, and moral decay.

Keywords: *William Faulkner, Uzbek literature, modern prose, O'tkir Hoshimov, Nodir Eshonqul, Shukur Hamro, modernism, narrative technique.*

Аннотация (на русском):

Статья исследует влияние повествовательных техник и тематических парадигм Уильяма Фолкнера на современную узбекскую прозу. На основе сравнительного анализа произведений Ўткира Хошимова, Нодира Эшонкула и Шукура Хамро выявляются фолкнеровские черты, такие как поток сознания, нелинейность повествования, полифония и глубокий психологизм. Автор рассматривает, как узбекские писатели адаптируют мировые литературные традиции в контексте национальной идентичности, исторической памяти и нравственного распада.

Ключевые слова: *Уильям Фолкнер, узбекская литература, современная проза, повествовательные техники, модернизм.*

Introduction

The impact of Western literary modernism on non-Western literatures has been a subject of increasing scholarly interest. One of the most prominent figures in this

FAN, TA'LIM, TEXNOLOGIYA VA ISHLAB CHIQRARISH INTEGRATSIYASI ASOSIDA RIVOJLANISH ISTIQBOLLARI VOLUME-2, ISSUE-5

regard is William Faulkner, whose innovative narrative forms and complex psychological characterizations have influenced generations of writers worldwide. In Uzbek literature, particularly since the 1980s, there has been a discernible shift toward deeper psychological exploration, fragmented narrative structures, and a focus on moral crisis — features that resonate strongly with Faulkner's literary ethos.

This paper aims to examine how Faulknerian traditions have permeated the works of three major Uzbek authors: O'tkir Hoshimov, Nodir Eshonqul, and Shukur Hamro. By comparing their narrative styles and thematic choices with those of Faulkner, this article investigates the degree to which Uzbek prose has internalized and localized Western modernist aesthetics.

Research and Methods

This research is conducted through **comparative literary analysis**, focusing on both **form** and **content**. The primary method involves:

1. **Textual Analysis:** Close reading of selected works:
  - O'tkir Hoshimov's "*Dunyoning ishlari*" (*The Affairs of the World*)
  - Nodir Eshonqul's "*Qirq yil gavhari*" (*The Pearl of Forty Years*)
  - Shukur Hamro's short stories collection "*Ko'cha*" (*The Street*)
2. **Narrative Strategy Comparison:** Identifying Faulknerian elements such as:
  - Stream of consciousness
  - Polyphonic narration
  - Nonlinear timeline
  - Inner monologue and memory layering
3. **Contextualization:** Situating these techniques within:
  - Uzbek literary traditions
  - Post-Soviet socio-political context
  - Influence of translation and global literary exchanges
4. **Secondary Sources:** Incorporating literary criticism, interviews, and scholarly articles on both Faulkner and the mentioned Uzbek authors.

Discussion

1. Narrative Complexity and Structure

In "*Dunyoning ishlari*", Hoshimov uses non-linear storytelling to depict the moral confusion and existential struggles of ordinary people. Much like Faulkner's "*The Sound and the Fury*", time is fragmented, and the reader is required to actively reconstruct the chronology.

FAN, TA'LIM, TEXNOLOGIYA VA ISHLAB CHIQRARISH INTEGRATSIYASI ASOSIDA RIVOJLANISH ISTIQBOLLARI VOLUME-2, ISSUE-5

Eshonqul's "*Qirq yil gavhari*" also mimics Faulknerian pacing, where past and present coalesce through memory and inner dialogue. This form is used to highlight the clash between tradition and modernity, as characters oscillate between nostalgia and disillusionment.

2. Interior Monologue and Psychological Depth

Faulkner's psychological realism finds echo in the detailed introspections of Uzbek characters. Shukur Hamro's protagonists often grapple with trauma, loss, and alienation — themes prevalent in Faulkner's Yoknapatawpha County tales. The monologues in Hamro's "*Ko'cha*" stories create a dense psychological texture, where reality is filtered through fractured consciousness.

3. Polyphony and Moral Ambiguity

All three Uzbek authors, in varying degrees, employ multiple narrative voices or ambiguous moral centers. In Hoshimov's stories, the boundaries between good and evil blur, as seen in characters who are both victims and perpetrators of social injustice. This aligns with Faulkner's use of unreliable narrators and ambiguous moral landscapes.

4. Localization of Faulknerian Aesthetics

While the narrative techniques are borrowed or inspired by Faulkner, the themes remain deeply rooted in Uzbek soil — family honor, the trauma of collectivization, rural-urban conflict, and the Islamic moral framework. Thus, Faulknerian forms are adapted to express local realities, rather than imitated in their entirety.

5. Themes of Decay, Memory, and Historical Burden

A key component of Faulkner's work is his exploration of the **moral and social decay** in the American South following the Civil War. Similarly, Uzbek writers often focus on **the aftermath of Soviet collapse**, the **trauma of collectivization**, and **generational rupture**. Nodir Eshonqul's fiction frequently portrays villages where time seems suspended, and characters live under the shadow of long-forgotten sins. These communities resemble Faulkner's **Yoknapatawpha County**—trapped in their own mythology and guilt.

In Hamro's stories, the past is not simply remembered, but **relived**, sometimes involuntarily, through dreams, hallucinations, or obsessive recollections. This technique mirrors Faulkner's belief that "the past is never dead. It's not even past."² These writers use memory as both **a narrative device and a philosophical inquiry**, exploring how history shapes identity.

6. Language, Style, and Symbolism

Faulkner is known for his complex syntax, archaic diction, and symbolic density. Uzbek authors likewise experiment with **stylistic richness**, combining **folk proverbs**,

archaic Uzbek, and **colloquial speech** to create layered meanings. Hoshimov's use of idioms, for instance, is not decorative but **morally symbolic**, often serving as ethical commentary by the narrator or elder characters.

Eshonqul's language, on the other hand, is more **philosophical and poetic**, echoing Faulkner's introspective style. Sentences stretch into long, meditative paragraphs, mimicking the character's internal disarray. Shukur Hamro makes effective use of **urban symbolism** — the street, the bus stop, the empty apartment — similar to how Faulkner uses decaying mansions and wilderness to convey psychological and moral collapse.

7. Postcolonial Resonance and Identity Crisis

Though Faulkner wrote in the context of American racial and regional tensions, his narratives about **oppression, guilt, and fractured identity** find echoes in the **postcolonial Uzbek context**. Uzbek literature after independence wrestles with questions of **cultural authenticity, historical rewriting, and national trauma**.

Faulkner's characters — such as Quentin Compson or Thomas Sutpen — often symbolize a dying culture or a crisis of masculinity. Similarly, Uzbek protagonists frequently appear as men alienated from their ancestral values, unable to find stability in the present. This **psychological fragmentation** becomes an allegory for a **broader post-Soviet identity vacuum**, filled with uncertainty, ideological confusion, and nostalgia.

8. Structural Innovation and Reader Engagement

One of Faulkner's signature contributions to literature was the demand he placed on the reader to **actively construct meaning** through fragmented, non-linear storytelling. Contemporary Uzbek authors, particularly Eshonqul and Hamro, adopt this approach not only as an homage but also as a **pedagogical tool**—forcing readers to confront contradictions and ambiguity.

This structural complexity represents a move away from Soviet-era didacticism toward a **more open, interpretive, and postmodern style** of writing. The Uzbek reader is thus positioned not as a passive consumer of moral lessons, but as a co-creator of meaning, navigating textual ambiguities and ideological ambivalence.

Conclusion

This study confirms that William Faulkner's literary heritage has left a significant imprint on modern Uzbek prose, not as a simple borrowing, but as a complex act of literary translation and transformation. Uzbek authors like O'tkir Hoshimov, Nodir Eshonqul, and Shukur Hamro have internalized Faulknerian modes — particularly in their use of stream of consciousness, fractured time, and

**FAN, TA'LIM, TEXNOLOGIYA VA ISHLAB CHIQRISH
INTEGRATSIYASI ASOSIDA RIVOJLANISH ISTIQBOLLARI
VOLUME-2, ISSUE-5**

psychological realism — while embedding them within uniquely Uzbek cultural, historical, and ethical frameworks.

These adaptations not only signify a global interconnectedness of literary traditions but also reflect the growing maturity and modernity of Uzbek narrative prose. Future research might expand this inquiry by examining other modernist Western influences or comparing Uzbek Faulknerianism with its manifestations in other post-Soviet or Muslim-majority literatures.

References

1. Faulkner, William. *The Sound and the Fury*. Vintage, 1990.
2. Faulkner, William. *As I Lay Dying*. Random House, 1985.
3. Hoshimov, O'tkir. *Dunyoning ishlari*. Tashkent: G'afur G'ulom Publishing, 1982.
4. Eshonqul, Nodir. *Qirq yil gavhari*. Tashkent: Yangi Asr Avlodi, 2005.
5. Hamro, Shukur. *Ko'cha*. Tashkent: Mumtoz So'z, 2010.
6. Said, Edward. *Culture and Imperialism*. Vintage, 1993.
7. Baxtiyor, K. "Faulkner's Legacy in Uzbek Prose." *Journal of Central Asian Literary Studies*, vol. 7, no. 1, 2018, pp. 45–62.
8. Karimov, A. "Narrative Structures in Post-Soviet Uzbek Fiction." *Turkic Studies Review*, 2021.
9. Mamatqulov, I. "Modernizm va o'zbek nasrida uslubiy yangiliklar." *Adabiyotshunoslik Ilmi*, 2020.

FAN, TA'LIM, TEXNOLOGIYA VA ISHLAB CHIQRISH INTEGRATSIYASI ASOSIDA RIVOJLANISH ISTIQBOLLARI

«FAN, TA'LIM, TEXNOLOGIYA VA ISHLAB CHIQRISH INTEGRATSIYASI ASOSIDA RIVOJLANISH ISTIQBOLLARI» NOMLI KONFERENSIYANING 2-TOM, 5-SON (Iyun) MUNDARIJA

1	FOLKLOR USLUBINING ZAMONAVIY O'ZBEK PROZASIDAGI ESTETIK ROLI Yakubova Shaxlo Avazxonovna	5-8
2	KIMYO FANINI O'QITISHDA INTERAKTIV USULLARDAN FOYDALANISHNING SAMARADORLIGI Xo'jamurodov Shuhrat Eshpo'lat o'g'li	9-12
3	HISTORIOGRAPHY OF LAND AND WATER RELATIONS IN THE BUKHARA EMIRATE: SOVIET-ERA RESEARCH Nurov Arslonbek	13-19
4	ORNITONIM TARKIBLI TURG'UN BIRIKMALAR Yigitaliyeva Muxlisa Ahadovna	20-23
5	TRIZ (IMEN) USULLARIDAN FOYDALANGAN HOLDA KATTA MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALARDA BADIY TAFAKKURNI RIVOJLANTIRISH. Eraliyeva Zamira Rasuljonovna	24-31
6	OMON MATJON LIRIKASIDA PERIFRAZ VA GRADATSIYANING QO'LLANISHI Abdusharifova Sarvinoz Sobirjon qizi	32-37
7	KIYIM DIZAYNIDA MILLIY MEROSNI ZAMONAVIY USLUBDA IFODALASHNING ESTETIK VA TEXNOLOGIK ASOSLARI Ashurova Nafisa	38-42
8	O'ZBEKISTONDA MAKTABGACHA TA'LIM TIZIMINI RAQAMLASHTIRISHNING PEDAGOGIK NAZARIYASI VA TURKIYA MAKTABGACHA TA'LIM TIZIMI TAJRIBASI Xasanova Mohimbegim Raxmonjon qizi	43-51
9	АКТУАЛЬНЫЕ ВОПРОСЫ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ТЕХНОЛОГИЙ ИСККУСТВЕННОГО ИНТЕЛЛЕКТА В РАЗЛИЧНЫХ ЭТАПАХ И НАПРАВЛЕНИЙ ОБРАЗОВАНИЯ Абдусaidов А.Ш., Кучаров А.Ч	52-55
10	ALGEBRAIK KO'PHADLAR UCHUN LOBACHEVSKIY USULI TENGLAMALARNI TAQRIBIY ILDIZLARINI ANIQLASHDA DASTURLASH TILLARIDAN FOYDALANISH Musurmonqulova M.M.	56-61
11	MENTORLIK VA USTOZ-SHOGIRD TIZIMINING LIDERLIK SHAKLLANISHIDAGI AHAMIYATI. TAJRIBA ALMASHINUVI, IJTIMOIIY O'RNAKLAR Ruziboyev Temur Bahodirovich	62-64
12	“BOSHLANG'ICH SINIF DARSLARIDA NOAN'ANAVIY INTERFAOL METODLARIDAN FOYDALANISH” Sobirova Aziza Farxodovna, Sultonova Mashhura Bahodir Qizi	65-69
13	BOSHLANG'ICH SINIF O'QUVCHILARINING MATEMATIKA FANIGA QIZIQISHLARINI ORTTIRISHDA MATEMATIK ERTAKLARNING ROLI Raximova Shoira Adilbekovna, Ro'ziboyeva Gulruxsor Sanjarbek qizi	70-73

FAN, TA'LIM, TEXNOLOGIYA VA ISHLAB CHIQRARISH INTEGRATSIYASI ASOSIDA RIVOJLANISH ISTIQBOLLARI

14	INTEGRATING LINGUOCULTURAL ELEMENTS TO IMPROVE ACADEMIC WRITING SKILLS IN HIGHER EDUCATION Abramova Navbakhor Tulkinjon kizi	74-77
15	BOLALARDA RESPIRATOR INFEKSIYALAR: OLDINI OLISH VA ZAMONAVIY DAVOLASH USULLARI Amirkulova Mushtariy Alisher qizi	78-81
16	FAULKNERIAN TRADITIONS IN CONTEMPORARY UZBEK PROSE: A CASE STUDY OF O'TKIR HOSHIMOV, NODIR ESHONQUL, AND SHUKUR HAMRO'S WORKS Jumaeva Nasiba Komil qizi, Islom Akhmedjanovich Yakubov	82-86
	TO`PLAM	87-88